

МВС УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ

О. В. Барановський,
Є. В. Зозуля

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ
НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ**

Монографія

ОЛДІПІЮС
2021

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького юридичного інституту МВС України
(протокол № 9 від 24 лютого 2021 року)*

Рецензенти:

Олександр Ярмиш, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, головний науковий співробітник Інституту законодавства Верховної Ради України;

Лілія Матвєєва, начальник кафедри теорії та філософії права факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ

Барановський О. В.

Організаційно-правові засади становлення та діяльності міліції незалежної України : монографія / О. В. Барановський, Є. В. Зозуля. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. – 220 с.

ISBN 978-966-289-466-0

У монографії на підставі аналізу наукової літератури, архівних матеріалів, нормативно-правових актів, аналітичних і статистичних матеріалів, матеріалів центральної та відомчої преси досліджено організаційно-правові засади становлення і діяльності міліції незалежної України протягом 1991–2015 років. Схарактеризовано історико-правові аспекти діяльності органів державної влади й управління, МВС України щодо формування нормативно-правової бази створення, організації та функціонування органів міліції в контексті державотворчих процесів становлення незалежної України. Проаналізовано організаційно-управлінську діяльність МВС України щодо розроблення нормативно-правової бази діяльності системи органів міліції за основними напрямками оперативно-службової діяльності.

Висвітлено питання формування єдиної системи управління та організаційно-штатної структури органів міліції як складника системи органів внутрішніх справ України, проаналізовано правове регулювання кадрового забезпечення і підготовки фахівців, удосконалення професійної підготовки особового складу органів міліції суверенної держави.

Узагальнено досвід діяльності органів і підрозділів основних служб міліції за пріоритетними напрямками її оперативно-службової діяльності, розкрито напрями реформування діяльності основних служб міліції з протидії злочинності. Проаналізовано роботу органів державної влади й управління, керівництва МВС України щодо створення нормативно-правової бази та організаційного забезпечення діяльності спецпідрозділів міліції в умовах антитерористичної операції на Сході України протягом 2014–2015 років.

Зроблено висновок про здобутки й недоліки правового й організаційного забезпечення, надано характеристику головних напрямів співробітництва у сфері діяльності міліції між МВС України та відповідними органами інших держав і міжнародними організаціями поліції. Окреслено причини, які зумовили необхідність трансформації міліції України в правоохоронний орган європейського зразка – Національну поліцію.

Монографія розрахована на науково-педагогічних працівників, ад'юнктів (аспірантів), курсантів і студентів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, юридичних ЗВО та факультетів, працівників правоохоронних органів, а також тих, хто цікавиться проблемами новітньої історії правоохоронних органів України.

УДК 351.741«1991/2015»(477)

© О. В. Барановський, 2021

© Є. В. Зозуля, 2021

ISBN 978-966-289-466-0

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА	7
ГЛАВА 1 ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ, СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ, ОРГАНІЗАЦІЙНО-ШТАТНОГО ТА КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЛІЦІЇ СУВЕРЕННОЇ УКРАЇНИ	10
1.1. Формування і розвиток нормативно-правової бази створення та функціонування органів і підрозділів міліції суверенної України	10
1.2. Становлення і розвиток системи управління та організаційно-штатного забезпечення діяльності міліції України в процесі трансформаційних перетворень у державі	25
1.3. Правове регулювання та організаційне забезпечення кадрової роботи і професійної підготовки особового складу, забезпечення дисципліни й законності, створення системи соціально-психологічної роботи в органах і підрозділах міліції України	46
Висновки	64
ГЛАВА 2 ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ Й КОРУПЦІЇ В УМОВАХ АКТИВНИХ ПОЛІТИЧНИХ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ У ДЕРЖАВІ	67
2.1. Характеристика основних напрямів організаційно-правового забезпечення діяльності міліції України щодо протидії загальнокримінальній, організованій злочинності й корупції	67
2.2. Боротьба міліції України зі злочинністю у сфері економіки: права регламентація, форми та методи діяльності	90

2.3. Організаційно-правові засади оперативно-службової діяльності органів міліції в протидії злочинності, пов'язаній із незаконним обігом наркотичних засобів	107
2.4. Правове й організаційне забезпечення діяльності міліції щодо протидії торгівлі людьми та кіберзлочинності	119
Висновки	133

ГЛАВА 3

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦПІДРОЗДІЛІВ МІЛІЦІЇ В УМОВАХ АТО НА СХОДІ УКРАЇНИ У 2014–2015 РОКАХ. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ

134

3.1. Організаційно-правові засади діяльності підрозділів патрульної служби міліції особливого призначення в умовах антитерористичної операції на Сході України у 2014–2015 роках	134
3.2. Еволюція правового й організаційного забезпечення, основні напрями міжнародного співробітництва у сфері діяльності міліції між МВС України та відповідними органами інших держав і міжнародними організаціями поліції	143
Висновки	155

ПІСЛЯМОВА

157

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

175

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АРК	Автономна Республіка Крим
АТО	антитерористична операція
ВНЗ	вищі навчальні заклади
ВРУ	Верховна Рада України
ГУАСМ	Головне управління адміністративної служби міліції
ГУБОЗ	Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю
ГУК	Головне управління кадрів
ГУМВС	Головне управління Міністерства внутрішніх справ
Д(У)БЗПТЛ	Департамент (управління) боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми
ДА МВС	Державний архів Міністерства внутрішніх справ
ДАІ	Державна автомобільна інспекція
ДДСБЕЗ	Департамент Державної служби боротьби з економічною злочинністю
ДСО	Державна служба охорони
ЄС	Європейський Союз
ЗСУ	Збройні сили України
КМСД	кримінальна міліція у справах дітей
КМУ	Кабінет Міністрів України
МВС	Міністерство внутрішніх справ
МГБ	міліція громадської безпеки
ОВС	органи внутрішніх справ
ОЗУ	організоване злочинне угруповання
ОРС	оперативно-розшукові справи
підрозділи	підрозділи по боротьбі з незаконним обігом наркотиків
БНОН	
ПСМОП	патрульна служба міліції особливого призначення
СБУ	Служба безпеки України
СНД	Співдружність Незалежних Держав
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
УБК	Управління боротьби з кіберзлочинністю

УБКШПО	Управління боротьби з кримінальним приховуванням прибутків від оподаткування
УБНОН	Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків
УВБ	Управління внутрішньої безпеки
УВС	Управління внутрішніх справ
УВСТ	Управління внутрішніх справ на транспорті
УМВС	Управління Міністерства внутрішніх справ
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка
ЦДАВО	Центральний державний архів вищих органів влади та управління

ПЕРЕДМОВА

Упродовж останніх років наша країна цілеспрямовано рухається шляхом глибинних і структурних реформ, зокрема й у правоохоронній сфері. Основним змістом цих процесів є остаточний вибір європейського, демократичного напрямку розвитку держави, розбудова такої моделі суспільних відносин, за якої права й основоположні свободи людини і громадянина надійно захищені та наявні можливості для повної їх реалізації.

Важливою складовою цих перетворень є реформа правоохоронної системи. Стратегія сталого розвитку «Україна–2020» визначає, що метою державної політики в аналізованій сфері є коригування завдань і функцій правоохоронних органів, запровадження нових засад проходження служби, нових критеріїв оцінювання роботи правоохоронців для підвищення рівня захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави від протиправних посягань [1].

Для розв'язання проблем реформування правоохоронних органів України необхідним є дослідження історико-правових аспектів становлення та розбудови органів внутрішніх справ (ОВС) і міліції як головного їх складника. Актуальність наукового аналізу становлення, розвитку й удосконалення правових та організаційних засад діяльності міліції зумовлена тим, що це був найчисельніший вітчизняний правоохоронний орган, який протягом усього періоду свого існування виконував основні завдання з охорони громадського порядку та безпеки й протидії злочинності.

У цьому контексті відтворення цілісної картини діяльності міліції в історико-правовому вимірі дає змогу з'ясувати її внесок у розбудову української державності та формування правоохоронної системи, проаналізувати основні напрями її роботи, окреслити особливості виконання функцій як правоохоронного органу незалежної держави.

Крім того, комплексне історико-правове дослідження діяльності міліції України, її здобутків і прорахунків надасть можливість уникнути помилок під час реформування та вдосконалення системи управління, організаційно-штатної структури, кадрового забезпечення, визначення пріоритетів у виконанні основних завдань новоствореного правоохоронного органу – Національної поліції України.

Актуальність наукового аналізу обраної теми зумовлена також відсутністю комплексних історико-правових праць, присвячених організаційно-правовим засадам становлення та діяльності міліції в умовах розбудови незалежної держави.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми, засвідчує, що різні аспекти створення та діяльності міліції вивчали у своїх працях вітчизняні науковці, з-поміж них: М. Ануфрієв, О. Бандурка, В. Бесчастний, П. Біленчук, І. Гамалій, Є. Гада, О. Головка, О. Горова, С. Гусарев, О. Джужа, В. Довбня, І. Зозуля, Ю. Кідрук, А. Ключев, В. Ковальська, В. Колпаков, А. Комзюк, Я. Кондратьєв, Ю. Кравченко, П. Михайленко, Н. Пелих, І. Петрова, О. Проневич, Ю. Римаренко, Л. Сидорчук, С. Сливка, В. Тацій, Н. Харченко, О. Цельєв, Ю. Шемшученко, О. Юриста, О. Ярмиш.

Протягом періоду становлення та діяльності міліції України як правоохоронного органу незалежної держави вітчизняні вчені різних галузей науки здійснили ґрунтовну роботу з дослідження теоретичних проблем правового регулювання діяльності міліції, визначення місця та ролі міліції в механізмі сучасної української держави та структурі правоохоронних органів, конституційних, адміністративно-правових засад діяльності структурних підрозділів міліції, організаційно-правових аспектів управлінської діяльності в ОВС, кримінально-правових аспектів діяльності щодо протидії злочинності, проблем реформування органів міліції в контексті реформування системи МВС України, характеристики основних етапів, завдань, особливостей і форм

міжнародного співробітництва міліції з компетентними органами інших держав у протидії транснаціональним видам злочинності.

Водночас комплексне історико-правове дослідження організаційно-правових засад становлення та діяльності міліції України як правоохоронного органу незалежної держави обрано як наукове завдання вперше.

Аналіз масиву наукової літератури, джерельної бази дослідження засвідчив, що, попри посиленій науковий аналіз означеної проблеми, історико-правові аспекти діяльності міліції незалежної України недостатньо вивчені у вітчизняній правовій науці. Зокрема, бракує комплексної, узагальнювальної роботи, присвяченої організаційно-правовим проблемам становлення та діяльності міліції в період розбудови української державності. У цьому контексті актуалізується необхідність історико-правового аналізу формування та удосконалення нормативно-правової бази для створення і функціонування органів та підрозділів міліції суверенної України, розроблення системи управління органами й підрозділами української міліції, проблеми кадрового забезпечення їхньої діяльності, професійної підготовки, забезпечення дисципліни та дотримання законності особовим складом.

У монографії досліджено організаційно-правові засади діяльності основних служб міліції на пріоритетних напрямках протидії найнебезпечнішим видам злочинності, зокрема: загальнокримінальній, організованій злочинності й корупції, злочинності у сфері економіки, протидії злочинності, пов'язаній з незаконним обігом наркотичних засобів, торгівлі людьми та кіберзлочинності.

У монографії також здійснено історико-правовий аналіз цілком нового напрямку діяльності української міліції, а саме досвіду антитерористичної діяльності спецпідрозділів міліції в умовах АТО на Сході України у 2014–2015 роках. Євроінтеграційний напрям процесів державотворення в нашій державі потребував узагальнення досвіду міжнародного співробітництва між МВС України та відповідними органами інших держав і міжнародними організаціями поліції.

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ, СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ, ОРГАНІЗАЦІЙНО-ШТАТНОГО ТА КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЛІЦІЇ СУВЕРЕННОЇ УКРАЇНИ

1.1. ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ МІЛІЦІЇ СУВЕРЕННОЇ УКРАЇНИ

Проголошення незалежності України з-поміж низки завдань державного будівництва потребувало розбудови органів охорони правопорядку для забезпечення внутрішньої безпеки, протидії злочинності, захисту інтересів держави та громадян від протиправних посягань.

У системі правоохоронних органів суверенної України одне з центральних місць посіли ОВС. Їхнє особливе становище зумовлено обсягом і складністю компетенції під час здійснення правоохоронної діяльності, а також тим, що на них було покладено основний тягар боротьби зі злочинністю, робота з профілактики та запобігання злочинам з метою реалізації єдиної державної політики боротьби з криміналом, яка є складником внутрішньої політики суверенної та незалежної України.

Складовою частиною системи ОВС новоствореної держави стала міліція. Міліція – це державний озброєний орган виконавчої

влади, який захищає життя, здоров'я, права та свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства й держави від протиправних посягань [2].

Створення міліції як правоохоронного органу незалежної держави потребувало розроблення відповідної нормативно-правової бази, яка була необхідною умовою забезпечення можливості її ефективного функціонування.

На початку державотворчого шляху незалежної України законодавче забезпечення створення, організації та діяльності правоохоронної системи й органів міліції, зокрема, ґрунтувалося на Декларації про державний суверенітет України [3], Акті проголошення незалежності України [4], а згодом – Конституції України [5]. Ці законодавчі акти мали фундаментальне правотворче значення, відіграли основоположну роль у формуванні механізму правового регулювання нашої держави, були і є юридичною базою для створення, реформування та модернізації вітчизняного законодавства й державних структур.

У процесі розроблення законодавчої бази діяльності міліції України керівництво МВС з-поміж першочергових завдань визначило необхідність перегляду питань проходження служби, фінансового та матеріально-технічного забезпечення, соціального захисту працівників міліції, їхнього обов'язкового державного страхування. Роботу було розпочато незадовго до здобуття Україною незалежності. Першим серед основних нормативно-правових актів, що регламентували діяльність міліції України того часу, став Закон України «Про міліцію», прийнятий 20 грудня 1990 року. Поява цього Закону невдовзі після прийняття Декларації про державний суверенітет України була зумовлена низкою факторів, зокрема найважливішу роль відіграла необхідність установити верховенство закону в діяльності міліції.

Відповідно до цього Закону, міліція України стала єдиною системою органів, яка ввійшла до структури МВС України, виконуючи адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову,

кримінальну процесуальну, виконавчу й охоронну (на договірних засадах) функції [2, с. 7].

У Законі було визначено, що правовою основою діяльності міліції є: Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України, постанови ВРУ, укази Президента України, постанови КМУ, нормативні акти МВС України, Загальна декларація прав людини, міжнародні правові норми, ратифіковані у встановленому порядку [2, с. 4]. Крім того, уперше, а Закон прийнято ще за часів радянської України, було акцентовано на деполітизованому характері діяльності міліції України.

Найважливішими новелами Закону України «Про міліцію» сформульовано функції, організацію міліції України та її підпорядкованість, основні обов'язки й права міліції; обумовлено застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї; надано гарантії особистої безпеки озброєного працівника міліції; визначено особовий склад міліції, порядок прийняття на службу до міліції та проходження служби, оплату праці працівника міліції. Таким чином, Законом України «Про міліцію» закладено основу правової регламентації діяльності органів міліції України, і до 2015 року він був фундаментальним документом. У зв'язку з необхідністю вдосконалення вітчизняного законодавства, узгодження його з політико-правовими та соціально-економічними запитами, пов'язаними з розбудовою державності, норми цього нормативно-правового акта неодноразово змінювали й доповнювали.

Водночас він мав і суттєві недоліки, які перешкождали органам міліції ефективно виконувати свої функції щодо боротьби зі злочинністю, забезпечення громадського порядку, захисту прав і свобод громадян. Зокрема, значна частина правового регулювання діяльності міліції була невиправдано делегована на рівень підзаконних актів МВС України та КМУ, які міліції часто надавали повноваження, не сумісні з положеннями Конституції України та міжнародними стандартами діяльності органів правопорядку.

Наступний етап у формуванні нормативно-правової бази діяльності органів міліції настав одразу після прийняття ВРУ 24 серпня 1991 року Акта проголошення незалежності України. Саме з моменту його прийняття на території України набули чинності виключно Конституція і закони України.

У зв'язку з цим МВС уже 26 серпня 1991 року видало наказ «Про перегляд відомчих нормативних актів і створення нормативної бази МВС України», згідно з яким було визначено завдання керівникам структурних підрозділів Міністерства, начальникам управлінь внутрішніх справ (УВС) Кримської АРСР, областей і на транспорті (УВСТ) щодо перегляду всієї відомчої нормативної бази з метою усунення суперечностей з чинним законодавством України. Також було висунуто вимогу розробити відповідні документи за основними напрямками оперативно-службової, виробничо-господарської та фінансової діяльності ОВС. Для організації цієї роботи створено комісію МВС України з перегляду нормативних актів і розроблення нової нормативної бази української міліції [6].

На виконання цього наказу центральний апарат МВС здійснив системну роботу щодо формування відомчої нормативної бази діяльності української міліції. Зокрема, лише протягом 1992 року було затверджено майже всі основні Положення стосовно діяльності структурних підрозділів й управлінь МВС України – Штабу [7], інспекції по особовому складу ОВС [8], експертно-криміналістичних підрозділів [9], карного розшуку [10], Управління організації роботи ОВС на транспорті [11], ДАІ МВС України [12], Головного управління охорони [13], Головного управління кадрів (ГУК) [14], Головного управління захисту економіки від злочинних посягань [15] тощо.

Перші підсумки нормотворчої діяльності керівництво МВС підбило в липні 1992 року. У наказі МВС України від 14 липня 1992 року було зазначено, що МВС України здійснило певну роботу для створення нової відомчої нормативної бази діяльності

ОВС. Більшість її напрямів урегульовано нормативними актами МВС України, а щодо низки проблемних аспектів такі акти буде видано після прийняття відповідних законодавчих актів України та рішень КМУ. Водночас у нормотворчій діяльності МВС України досі наявні недоліки, унаслідок чого деякі питання оперативно-службової діяльності ще не мали нормативного регулювання [16, арк. 82].

Відповідно до Постанови ВРУ від 12 вересня 1991 року «Про порядок дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» [17] до прийняття відповідних актів законодавства України й видання на їхній підставі нормативних документів МВС України в діяльності ОВС застосовували окремі нормативні акти колишнього МВС СРСР, які не суперечили Конституції та законам України, згідно з визначеним наказом МВС України переліком [16, арк. 85–90]. Дію всіх нормативних актів МВС СРСР, які не ввійшли до зазначеного переліку, було припинено.

Згодом розпорядженням Президента України від 7 жовтня 1992 року було затверджено Положення про Міністерство внутрішніх справ України [18], оголошене наказом МВС наприкінці жовтня 1992 року [19]. У Положенні визначено місце МВС України в системі центральних органів виконавчої влади, правові засади його діяльності, основні завдання та права, структуру Міністерства та повноваження міністра внутрішніх справ, завдання колегії МВС України.

Протягом усього періоду діяльності української міліції це Положення зазнавало неодноразових змін (1992, 1994, 1999 (двічі), 2000, 2001, 2002, 2003 (двічі), 2004, 2006 і 2011 років), що було пов'язано з потребою в його внутрішньому вдосконаленні та частково позначилося на реальному реформуванні системи МВС України [20, с. 355].

Надалі організаційно-нормотворчу діяльність МВС України підтримала ВРУ, яка протягом 1992–1994 років ухвалила низку важливих законів з питань безпосередньої діяльності ОВС,

їхньої структури та системи управління, правового регулювання охорони правопорядку. Серед найголовніших з них, поряд з розглянутим Законом України «Про міліцію», закони України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року [21], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року [22], «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 року [23], «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року [24], «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 1 грудня 1994 року [25].

Крім ВРУ, питання створення і вдосконалення нормативно-правової бази органів міліції вирішувала й Адміністрація Президента України та Уряд України, цілеспрямовану діяльність за цим напрямом продовжувало МВС України. Зокрема, на підставі прийняття зазначених вище законів протягом 1991–1994 років було підготовлено низку наказів МВС, розроблено відповідні настанови, статuti й інструкції, які регламентують певні види діяльності, здійснюваної ОВС чи їх окремими підрозділами [26–30]. У липні 1993 року було вжито заходів для вдосконалення нормативного забезпечення управлінської діяльності в підрозділах ОВС. З цією метою було розроблено та затверджено інструкції щодо порядку роботи колегії МВС України, проведення оперативних нарад, організації контролю в апараті МВС України, організації комплексного інспектування й перевірок ГУВС, УВС, УВСТ [31].

У цьому переліку важливе значення на той історичний період мав Указ Президента України від 21 червня 1994 року «Про невідкладні заходи посилення боротьби зі злочинністю», у якому було передбачено чимало положень, спрямованих на активізацію боротьби з бандитизмом, корупцією, знешкодження озброєних злочинних формувань із міжрегіональними та міжнародними зв'язками [32].

На виконання вимог зазначеного Указу ВРУ протягом кількох наступних років ухвалила низку відповідних законів України, а саме: «Про попереджувальне затримання особи» [33], «Про боротьбу з корупцією» [34], «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [35], «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» [36]. Уже у 2000-х роках зазначені закони було суттєво вдосконалено та прийнято в новій редакції. Ці законодавчі акти підвищили ефективність роботи органів міліції України за основними напрямками оперативно-службової діяльності. Також було розроблено проєкт Закону України «Про профілактику злочинів», який, на жаль, так і не було прийнято [37].

Паралельно з питаннями нормативно-правового забезпечення організаційно-управлінської діяльності МВС України увагу акцентовано на підвищенні рівня соціального захисту працівників міліції. За цим напрямом було прийнято низку відповідних законів та підзаконних нормативно-правових актів, серед яких: Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року [38], Положення про порядок і умови державного обов'язкового особистого страхування осіб рядового, начальницького та вільнонайманого складу органів і підрозділів внутрішніх справ України від 19 листопада 1992 року [39], Інструкція про порядок проведення державного обов'язкового страхування осіб рядового, начальницького та вільнонайманого складу органів внутрішніх справ у системі МВС України від 31 серпня 1992 року [40], Постанова КМУ «Про умови державного обов'язкового особистого страхування військовослужбовців і військовозобов'язаних, призваних на збори, і порядок виплати їм та членам їхніх сімей страхових сум» від 19 серпня 1992 року [41].

Надалі питання гарантій соціального захисту працівників ОВС було закріплено в низці законів, указах Президента, постановах

і розпорядженнях КМУ. До них належать закони України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 4 лютого 1994 року [42], «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист» від 24 березня 1998 року» [43], Указ Президента України від 4 жовтня 1996 року «Про умови грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу та оплати праці працівників органів внутрішніх справ» [44], Постанова КМУ «Про додаткові заходи щодо зміцнення матеріально-технічної бази правоохоронних органів» від 27 квітня 1994 року [45], Постанова КМУ «Про додаткові пільги щодо оподаткування грошової допомоги сім'ям загиблих військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ» від 3 січня 1995 року [46] тощо.

Отже, можна стверджувати, що процес правового регулювання діяльності органів міліції був досить системним. Лише протягом 1990–1995 років було прийнято близько 100 нормативно-правових актів з питань охорони правопорядку (йдеться про укази Президента України, постанови і закони ВРУ, постанови КМУ). Відповідно до цих законодавчих актів проходив процес загальноорганізаційного формування системи ОВС України. Таким чином, унаслідок копіткої роботи всіх органів державної влади й управління держави, керівництва МВС України впродовж 1990–1995 років загалом було сформовано законодавчу базу управління, організації та функціонування системи ОВС України та міліції як їх складової [47, с. 55].

Діяльність органів державної влади, МВС України щодо формування і вдосконалення нормативно-правової бази роботи органів міліції активно продовжувалася наприкінці 90-х років ХХ ст. – на початку ХХІ століття. У цей час дієвою формою підвищення ефективності правотворчої діяльності органів державної влади за правоохоронним напрямом стали державні програми боротьби зі злочинністю, які містили системні організаційні та

практичні заходи, конкретні завдання державним органам, науковим організаціям, трудовим колективам, громадським організаціям для протидії злочинності.

Перша з них була затверджена постановою ВРУ від 25 червня 1993 року [48]. Аналогічні програми, які згодом набули комплексного, цільового характеру, приймають як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях. Реалізація завдань, визначених цими програмами, надавала можливість МВС України здійснювати комплексні заходи щодо законодавчого, кадрового та матеріально-технічного забезпечення правоохоронної діяльності, удосконалення організаційно-штатної структури, збільшення штатної чисельності працівників міліції відповідних категорій, створення нових навчальних закладів системи МВС, поліпшення умов діяльності органів міліції та їх працівників.

Подальші кроки в законодавчому забезпеченні функціонування органів міліції було здійснено протягом 2000–2015 років. Активізовано пошук шляхів модернізації діяльності ОВС, зокрема й органів міліції. Так, питання структури ОВС і чисельності їх працівників урегульоване Законом України «Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України» [49], а питання дисциплінарних проваджень – Законом України «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України» [50].

Серед низки інших законодавчих актів України, які сприяли суттєвому поліпшенню нормативно-правового забезпечення роботи органів міліції за основними напрямками оперативно-службової діяльності, необхідно виокремити комплекс антикорупційних законів від 11 червня 2009 року, а саме: «Про засади запобігання та протидії корупції» [51], «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» [52], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [53]. Крім того, до системи правових актів, які регламентували окремі напрями

діяльності органів міліції, належали закони України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 року [54], «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року [55], «Про імміграцію» від 7 червня 2001 року [56], «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 травня 2007 року [57], «Про охоронну діяльність» від 22 березня 2012 року [58], «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року [59].

У зазначений період до системи основних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність, обов'язки та права міліції, було долучено чимало підзаконних нормативно-правових актів, з-поміж яких слід виокремити укази Президента України, передусім – від 6 квітня 2011 року № 383/2011, згідно з яким було затверджено нове Положення про Міністерство внутрішніх справ України [60]. У цьому контексті важливе значення також мали укази Президента України «Про символіку органів Міністерства внутрішніх справ України» від 19 грудня 2000 року [61], «Про додаткові заходи щодо запобігання зникненню людей, удосконалення взаємодії правоохоронних та інших органів виконавчої влади в їх розшуку» від 18 січня 2001 року [62], «Про додаткові заходи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом» від 19 липня 2001 року [63], «Про заходи щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 10 грудня 2001 року [64], «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» від 18 лютого 2002 року [65], «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» від 6 лютого 2003 року [66], «Про заходи щодо розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму» від 22 липня 2003 року [67].

До підзаконних нормативно-правових актів, які є складниками правового регулювання діяльності міліції, належать і постанови КМУ, прийняті на підставі й на виконання законів України, а також указів Президента України і якими упорядковано різні сфери діяльності ОВС та органів міліції зокрема. Станом на 1 грудня 2016 року система нормативно-правових актів з питань діяльності ОВС України налічувала двадцять постанов КМУ, які були ухвалені за роки незалежності.

Водночас робота з удосконалення нормативно-правової бази діяльності міліції активно продовжувалася на відомчому рівні. Так, протягом першого десятиліття 2000-х років з метою підвищення ефективності організаційно-управлінської діяльності, оптимізації структури МВС України було видано низку важливих наказів за різними напрямками оперативно-службової діяльності ОВС, зокрема й органів міліції. Серед них системне значення мали накази МВС «Про затвердження Положення про критерії оцінки результатів діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України» від 12 липня 2000 року [68], «Про затвердження Структури центрального апарату Міністерства внутрішніх справ України» від 3 липня 2002 року [69], «Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ» від 20 жовтня 2003 року [70], «Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування особового складу органів внутрішніх справ України» від 22 березня 2005 року [71], «Про внесення змін до штату центрального апарату МВС України» від 18 січня 2008 року [72], «Про затвердження Положення про Координаційну раду з питань запровадження та забезпечення функціонування системи управління якістю у МВС та її складу» від 5 травня 2008 року [73].

Важливим кроком на шляху покращання нормативно-правової бази організаційно-штатної діяльності органів і підрозділів української міліції став наказ МВС України від 4 червня 2007 року. У зв'язку із ухваленням нової структури центрального апарату

МВС України цим наказом було затверджено: Інструкцію з організаційно-штатної роботи в системі МВС України; структуру органів внутрішніх справ і внутрішніх військ МВС України; перелік посад начальницького складу ОВС, військовослужбовців внутрішніх військ та відповідних їм граничних спеціальних і військових звань; перелік змін до нормативно-правових актів МВС України з питань організаційно-штатної роботи [74, арк. 3].

Серед відомчих нормативно-правових актів цього періоду слід акцентувати увагу також на наказі МВС України від 28 квітня 2009 року «Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України», що був спрямований на вдосконалення діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, забезпечення оперативного управління їх силами та засобами, цілодобової готовності для реагування на злочинні вияви, надзвичайні ситуації, інші події, координації управління під час розкриття злочинів, а також забезпечення захисту прав і свобод людини [75].

Одним з основних завдань діяльності органів і підрозділів міліції України щодо захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян, власності, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань було розкриття злочинів і встановлення осіб, які їх скоїли. Тому на виконання вимог законів України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність» та з метою вдосконалення оперативно-службової діяльності ОВС і підвищення рівня взаємодії їх структурних підрозділів у боротьбі зі злочинністю наказом МВС України від 24 вересня 2010 року було затверджено оновлене Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України [76, арк. 190]. Ухвалення цього Положення сприяло поліпшенню стану організаційно-управлінської діяльності органів і підрозділів міліції України на одному з основних напрямів оперативно-службової діяльності.

Керівництво МВС України постійно здійснювало заходи, спрямовані на вдосконалення нормативно-правового забезпечення

діяльності ОВС та їх взаємодії з органами державної влади й управління. Тому наказом МВС України від 21 вересня 2007 року було впроваджено організацію діяльності Правового департаменту МВС України та підрозділів правового забезпечення ОВС [77, арк. 98]. Крім того, для оптимізації регулювання та організації нормотворчої діяльності структурних підрозділів центрального апарату МВС щодо підготовки нормативно-правових актів наказом МВС України від 18 грудня 2007 року № 485 була затверджена Інструкція з організації нормотворчої діяльності в МВС України (згодом упроваджено нову інструкцію, затверджену наказом МВС України від 27 липня 2012 року № 649) [78].

Слід виокремити ті нормативно-правові акти, які були спрямовані на реформування системи ОВС й узгодження її з європейськими стандартами правоохоронної діяльності. За весь період існування української міліції на державному рівні так і не було прийнято цілісного документа щодо реформування вітчизняних ОВС. Усі починання в цій сфері здебільшого завершувалися двома загальними рекомендаціями: «перетворити міліцію в поліцію» і «створити цивільне Міністерство внутрішніх справ відповідно до європейських стандартів». Очевидно, без змістовного наповнення таких рекомендацій про повноцінні зміни в системі міліції не могло йтися [79, с. 5].

З незначної кількості документів, у яких було здійснено спроби сформувати концептуальні підходи до процесів реформування системи ОВС, слід виокремити Концепцію розвитку системи Міністерства внутрішніх справ, затверджену постановою КМУ від 24 квітня 1996 року № 456 [80]. Водночас навіть назва цього документа свідчила не про реформування, а про «розвиток системи», тобто про відсутність у керівництва МВС наміру робити кардинальні кроки в цьому напрямі. Унаслідок цього її положення не були реалізовані, тому в березні 2012 року її скасовано.

Серед інших документів, у яких було задекларовано наміри здійснити реформування найчисельнішого правоохоронного органу, – Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від 8 квітня 2008 року № 311/2008 [81] та План заходів щодо реалізації цієї Концепції, затверджений розпорядженням КМУ від 27 серпня 2008 року № 1153-р. [82]. Наступним нормативним актом за цим напрямом стала Державна програма економічного і соціального розвитку України на 2010 рік, затверджена Законом України від 20 травня 2010 року [83]. Вимога щодо необхідності розроблення Концепції реформування правоохоронних органів протягом одного року після прийняття нового КПК України була визначена в Указі Президента України «Про План заходів із виконання обов’язків та зобов’язань України, що впливають з її членства в Раді Європи» від 12 січня 2011 року № 24/2011 [84].

На нашу думку, серед основних причин фактичного провалу цієї діяльності була відсутність протягом 1991–2015 років як політичної волі в керівництва держави та МВС щодо змін у сфері міліції, так і брак знань щодо міжнародних, зокрема європейських, стандартів діяльності поліції.

Крім того, важливим складником нормативно-правового забезпечення діяльності міліції незалежної України стали міжнародно-правові акти, що регламентують захист прав і свобод людини, визначають світові підходи до боротьби зі злочинністю. Це численний масив міжнародних актів (Загальна декларація прав людини, конвенції, пакти, міжнародні угоди, договори тощо), які містять міжнародні правові норми, ратифіковані в установленому порядку, що стали частиною національного законодавства. Також комплекс нормативно-правових актів був утворений за напрямом міжнародного співробітництва МВС України

в протидії транснаціональним видам злочинності. До нього належать міждержавні й міжурядові договори, двосторонні відомчі угоди про співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю.

Зазначений комплекс міжнародно-правових документів, сформований за безпосередньою участю МВС України протягом періоду розвитку нашої незалежної держави, дав змогу створити необхідні умови для організації міжнародного співробітництва в протидії транснаціональній злочинності та корупції за основними напрямками оперативно-службової діяльності міліції України.

Цілеспрямовану законотворчу діяльність МВС України поєднувало з новими формами взаємовідносин з ВРУ. Аналіз організаційно-управлінської діяльності керівництва МВС України з цього напрямку засвідчує, що в умовах подальшого становлення та розвитку незалежної держави, передусім після прийняття нової Конституції України, важливим елементом ефективного законодавчого забезпечення діяльності ОВС і міліції як їхнього складника стала постійна взаємодія та координація взаємозв'язків МВС й органів ВРУ. Одним з головних завдань цієї роботи було роз'яснення в депутатських фракціях і комітетах доцільності прийняття законів, що уможливили б оздоровлення криміногенної обстановки в державі, підвищення ефективності діяльності міліції.

Певна робота з подальшого покращення нормотворчої діяльності тривала й на відомчому рівні. Наприклад, з метою вдосконалення нормотворчої діяльності МВС України та поліпшення якості проєктів правових актів, що розробляє міністерство, було створено Експертну раду МВС України [85, арк. 73]. Згодом для експертної оцінки реформ, які здійснюються в Україні, наказом МВС України від 16 лютого 2011 року було організовано Науково-експертну раду МВС як дорадчий орган [86, арк. 194].

Отже, після створення незалежної української держави впродовж нетривалого часу ВРУ, Президент, Уряд України,

керівництво МВС розробили нормативно-правові, організаційні, структурні та інші засади функціонування ОВС України й міліції зокрема відповідно до нових умов їхньої діяльності та розвитку.

На нашу думку, сформована за період існування міліції незалежної України нормативно-правова база її діяльності мала й суттєві недоліки. Один з основних полягав у тому, що значна частина правового регулювання діяльності міліції була невинправдано делегована на рівень підзаконних актів МВС України та КМУ, які міліції часто надавали повноваження, не сумісні з положеннями Конституції України та міжнародними стандартами. Це додалося до чинників, які суттєво знижували ефективність української системи органів міліції та призвели до її невідповідності сучасним демократичним, соціальним, економічним і політичним реаліям.

1.2. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ШТАТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ У ДЕРЖАВІ

Формування нової системи управління та створення організаційно-штатної структури МВС України, органів міліції у його складі розпочалися одразу після того, як Україна стала суверенною державою. Уже у вересні 1991 року на виконання Закону України «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України» від 10 вересня 1991 року [87] та Постанови КМУ «Про заходи щодо виконання Закону України «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, що розташовані на території України» від 24 вересня 1991 року [88] було започатковано

процес виходу МВС республіки з підпорядкування союзного МВС СРСР і становлення його як державного правоохоронного органу незалежної держави.

Першим практичним кроком на шляху створення нового правоохоронного відомства стало звернення до особового складу ОВС України колегії МВС. Вона виступила одразу ж після прийняття Верховною Радою 24 серпня 1991 року історичного політико-правового документа – Акта проголошення незалежності України, який засвідчував новий статус Української держави. Колегія МВС звернулася до керівників ОВС та особового складу із закликом докласти максимальних зусиль, щоб покласти край розгулу злочинності, утверджувати принципи справедливості та гуманізму, керуватися у своїй діяльності виключно вимогами закону [89].

Наступним кроком у справі організації органів міліції незалежної держави стала їх департизація. Відповідно до Постанови ВРУ «Про департизацію державних органів, установ і організацій», прийнятої 24 серпня 1991 року, в усіх органах державної влади й управління, правоохоронних органах було припинено діяльність організацій політичних партій [90].

Створення нового правоохоронного відомства незалежної держави потребувало визначення правового статусу працівника ОВС як особи, наділеної повноваженнями щодо забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку. Постановою КМУ від 28 грудня 1991 року було затверджено новий текст Присяги працівника органів внутрішніх справ України [91]. На початку 1992 року в усіх ОВС було проведено церемонії прийняття Присяги на вірність народу України.

З огляду на те, що в історії української міліції почався новий історичний етап, керівництво новоствореної держави прийняло рішення щодо встановлення професійного свята. Указом Президента України від 17 листопада 1992 року за заслуги ОВС

України в боротьбі зі злочинністю та охороні правопорядку в Україні було встановлено свято – День міліції України, яке відтоді відзначали щорічно 20 грудня, у день прийняття ВРУ 1990 року Закону України «Про міліцію» [92].

Принагідно зазначимо, що 20 грудня 1992 року в засобах масової інформації вперше було опубліковано вітання Президента України особовому складу ОВС. У ньому зазначалося, що тільки сильна, авторитетна міліція, якій довіряє народ, зможе зробити вагомий внесок у розбудову цивілізованої та правової Української держави [93].

Також з метою запровадження єдиної системи звань, знаків розрізнення та вирішення інших питань проходження служби в ОВС України ВРУ 22 квітня 1993 року прийняла Постанову «Про спеціальні звання, формений одяг та знаки розрізнення в органах внутрішніх справ України» [94]. Протягом квітня–грудня 1993 року було здійснено обмін на нові службові посвідчення працівників ОВС із державною символікою незалежної України [95]. Серед важливих нормативних документів, які впроваджували управлінську діяльність у системі МВС України, необхідно зазначити про постанову КМУ від 26 січня 1994 року, згідно з якою було затверджено перелік посад, що заміщуються вищим начальницьким складом у системі МВС, і граничні спеціальні звання за цими посадами, заходи з виконання якої були передбачені відповідним наказом МВС України [96].

Протягом 1995–1996 років було здійснено перехід на нову форму одягу [97]. Також міліція України та її підвідомчі служби, відповідно до нової державної символіки, одержали й нову емблему; було затверджено концепцію вигляду транспортних засобів міліції [98].

Необхідно зазначити, що на діяльність органів міліції України в період їхнього становлення впливала низка негативних чинників, серед яких: стрімке загострення криміногенної обстановки, розпад системи соціальної профілактики, зниження рівня

правозахисної активності населення, трудових колективів і громадськості, зв'язок з якими помітно послабився.

Масштаби поширення злочинності в Україні призвели до того, що в багатьох містах вона вийшла з-під контролю правоохоронних органів. Зріс рівень агресивності й жорстокості злочинців, опору силам правопорядку. За 1991 рік під час виконання службових обов'язків загинуло 76 і поранено 503 працівники міліції. Зазначене вимагало від керівництва української міліції вжиття швидких і рішучих організаційних та практичних заходів для оптимізації діяльності міліції та посилення боротьби зі злочинністю в новоствореній державі [99, с. 33].

Наприкінці 1991 – на початку 1992 року керівництво української міліції здійснило низку організаційно-практичних заходів, спрямованих на вдосконалення системи управління, кадрового забезпечення, зміцнення законності в оперативно-службовій діяльності органів і підрозділів міліції. Відповідно до Закону України «Про міліцію», на час створення незалежної держави міліція складалася з підрозділів: кримінальної міліції, міліції громадської безпеки, транспортної міліції, державної автомобільної інспекції, міліції охорони та спеціальної міліції [2, с. 7].

Серед першочергових заходів у цьому напрямі стало створення комісій з розгляду матеріалів щодо атестації особового складу та присвоєння чергових спеціальних звань, головною метою діяльності яких було забезпечення об'єктивної та повної оцінки ділових, моральних та особистих якостей рядового й начальницького складу органів міліції [100].

Важливим кроком на шляху створення нової системи управління ОВС, зокрема й органів міліції, стала реорганізація у вересні 1991 року організаційно-інспекційних управлінь (відділів, відділень) УВС, які діяли в структурі міліції УРСР, у відповідні штаби [101]. На рівні центральної керівної ланки було створено Штаб МВС України (на правах Головного управління), який став самостійним структурним підрозділом міністерства.

Безумовно, функціонування цього структурного підрозділу мало важливе значення для вдосконалення управлінської діяльності в органах української міліції. Згодом він був реорганізований у Головний штаб МВС, який став структурним підрозділом центрального апарату МВС України (на правах департаменту). Головний штаб визначався як провідний підрозділ центрального апарату МВС України у сфері організації роботи ОВС, координації та узгодження їх дій щодо захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань, боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки [102, арк. 103].

Поряд з постійними керівними ланками управління в системі МВС України створювали й тимчасові. Так, з метою координації та управління силами й засобами ОВС, взаємодії з іншими правоохоронними органами, міністерствами, відомствами, громадськістю щодо забезпечення охорони громадського порядку і безпеки в разі виникнення надзвичайних ситуацій, під час проведення масових заходів у період важливих державних подій, під час аварій, катастроф, стихійного лиха й інших обставин, що можуть загрожувати життю і здоров'ю громадян, на початку 1994 року в системі МВС України було створено Оперативний штаб МВС України. До складу штабу входили керівники та найдосвідченіші працівники всіх служб і підрозділів міністерства [103, арк. 37].

Було здійснено подальші заходи щодо зміцнення керівної ланки МВС України. З цієї метою, відповідно до постанови КМУ від 10 квітня 1992 року, було дозволено МВС України мати шість заступників міністра, зокрема одного першого, колегію в складі 15 осіб [104].

У нових історичних умовах важливе значення мало зміцнення законності в роботі ОВС, забезпечення в їхній діяльності прав і основоположних свобод громадян. У цьому напрямі оперативно-службової діяльності було реалізовано низку послідовних управлінських рішень. По-перше, з огляду на першорядне

значення захисту прав та інтересів громадян, гостру потребу докорінної перебудови діяльності ОВС щодо забезпечення законності, на керівників ОВС і служб було покладено персональну відповідальність за рівень злочинності в підпорядкованих підрозділах, викриття і викорінення причин та умов, які сприяли правопорушенням з боку особового складу, об'єктивність і своєчасність відомостей, що направляють в інстанції, із цих питань [105]. Наступним кроком стало суттєве підвищення ролі інспекції з особового складу ОВС. Основним завданням інспекції було зміцнення законності в діяльності ОВС, забезпечення повного, об'єктивного й усебічного дослідження надзвичайних подій, проведення профілактичної роботи серед працівників міліції [106].

Крім того, КМУ 4 липня 1992 року було прийнято рішення про створення в структурі кримінальної міліції МВС України Управління внутрішньої безпеки, якому надано право займатися оперативно-розшуковою діяльністю на підставі Закону України від 18 лютого 1992 року «Про оперативно-розшукову діяльність». Завдання цієї служби передбачали запобігання втягуванню працівників ОВС у протиправну діяльність, виявлення і розкриття їх корумпованих зв'язків та інших корисливих злочинів [107, арк. 13]. Ця служба забезпечувала захист працівників та їхніх близьких від тиску з боку кримінального елементу. Українська міліція першою серед країн Співдружності Незалежних Держав (СНД) створила цю службу. Згодом наказом МВС України від 7 вересня 1994 року було затверджено штат Управління внутрішньої безпеки (УВБ) МВС України та підпорядкованих йому підрозділів. Крім того, було встановлено, що підрозділи внутрішньої безпеки входять до складу Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю (ГУБОЗ) МВС України та виконують спеціальні функції на правах самостійної служби [108, арк. 2].

Здійснено низку послідовних організаційно-управлінських рішень на регіональному рівні. Серед першочергових заходів – затвердження в липні 1992 року складу колегій УВС областей [109].

У липні 1992 року наказом МВС України було розширено межі самостійності начальників УВС АРК, ГУВС м. Києва, УВС областей і м. Севастополя, УВСТ у виконанні службових завдань та підвищення їхньої відповідальності за стан боротьби зі злочинністю й охорони громадського порядку. Зокрема, їм було надано додаткові права в організаційно-штатних питаннях, щодо фінансів і матеріально-технічного забезпечення, у сфері управління ОВС та організації оперативно-службової діяльності [110].

Протягом 1992–1995 років з метою вдосконалення роботи ОВС було перебудовано структуру апаратів МВС, ГУВС, УВС, УВСТ, здійснено скорочення управлінських ланок, чисельно зміцнено підрозділи ОВС, які безпосередньо протистояли злочинності. Так, наприклад, було прийнято рішення про розширення оперативних служб міськрайвідділів ОВС, підрозділів боротьби з організованою злочинністю, кримінальним приховуванням прибутків від оподаткування, слідчих підрозділів, підрозділів УВБ, підрозділів по організації розкриття злочинів проти особи, підрозділів БНОН [111, с. 41].

Водночас в умовах значного зростання рівня злочинності у сфері економіки й за межами карного розшуку діяльність і структура оперативних служб міськрайуправлінь (відділів) ОВС потребувала подальшого вдосконалення. Тому з метою підвищення ефективності організаційно-оперативної діяльності підрозділів кримінальної міліції та поліпшення їх управління в боротьбі зі злочинністю було прийнято рішення ввести в міській, районній, лінійній управління (відділи) внутрішніх справ посаду першого заступника начальника управління (відділу) внутрішніх справ – начальника кримінальної міліції [112].

Крім того, підвищення потребував рівень керівництва однією з найважливіших служб – дільничних інспекторів міліції. У цій службі було зосереджено важливі потенційні можливості більш ефективної роботи щодо попередження і розкриття злочинів, здійснення профілактичної діяльності, що здебільшого

не реалізувалися через суттєві недоліки в організації керівництва нею. Для оптимізації організаційно-методичного забезпечення діяльності дільничних інспекторів міліції, посилення контролю за їх роботою та зміцнення взаємодії з підрозділами кримінальної міліції та іншими службами в боротьбі зі злочинністю було прийнято рішення в складі міліції громадської безпеки (МГБ) МВС України, УВС АРК, УВС областей, ГУВС м. Києва та УВС м. Севастополя створити самостійні управління, відділи дільничних інспекторів міліції. Крім того, в усіх міськрайвідділах внутрішніх справ було введено посади начальників відділень дільничних інспекторів міліції.

Невдовзі завдання, основні напрями роботи, обов'язки та права працівників служби дільничних інспекторів міліції, шляхи підвищення ефективності роботи у сфері профілактики правопорушень і соціальної спрямованості їх діяльності було визначено в Положенні про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України, що затверджене наказом МВС України від 1 листопада 2010 року [113, арк. 137, 140].

У перші роки незалежності України загострення криміногенної ситуації зумовило необхідність реорганізації структури загонів міліції особливого призначення. У січні 1992 року керівництво МВС прийняло рішення про створення в м. Києві та обласних центрах підрозділів міліції швидкого реагування «Беркут» з підпорядкуванням їх особисто начальникам УВС [114, арк. 6]. Крім того, у системі Головного управління охорони при МВС України з метою забезпечення захисту на договірних засадах цінних вантажів, грошових коштів, власності юридичних осіб, забезпечення особистої та майнової безпеки українських та іноземних громадян було створено спеціальні підрозділи міліції охорони «Титан» [115].

Розбудова незалежної держави, потреба забезпечення в діяльності правоохоронних органів невід'ємного права громадян на свободу інформації актуалізували необхідність створення

в системі МВС України якісно нового структурного підрозділу, який мав організовувати взаємодію зі ЗМІ, трудовими колективами, населенням, громадськими організаціями для інформування про стан правопорядку та заходи щодо його зміцнення, сприяти формуванню позитивного іміджу органів і підрозділів української міліції.

У травні 1992 року в системі МВС України було створено Головний центр громадських зв'язків, з 1994 року – Центр громадських зв'язків МВС України. У березні 2004 року центр реорганізовано в Департамент зв'язків з громадськістю МВС України, 2011 року – в Управління зв'язків з громадськістю МВС України, а його основні завдання та функції визначено відповідним Положенням, затвердженим наказом МВС України від 20 травня 2011 року [116, арк. 244].

Водночас у складі ГУМВС, УМВС в усіх регіонах держави було створено підрозділи зв'язків з громадськістю, на місцевому рівні – підрозділи по роботі з населенням і громадськими формуваннями в адміністративних службах міліції.

Важливим кроком у забезпеченні ефективної системи управління органами міліції стало прийняття Закону України «Про внесення змін та доповнень до статті 7 Закону України “Про міліцію”» від 28 червня 1994 року, яким остаточно вирішено питання про подвійне підпорядкування ОВС. У Законі було передбачено, що у своїй діяльності міліція підпорядковується МВС України, а міністр внутрішніх справ України здійснює керівництво всією міліцією України [117]. Крім того, відповідно до цього Закону, УВС областей реорганізовано в управління МВС України в областях.

Створення нових структурних підрозділів МВС було переважно зумовлено напруженою соціально-економічною обстановкою в державі. Так, у другій половині 90-х років нагальною стала потреба забезпечення стабільного надходження податків та інших платежів до бюджетів усіх рівнів. У зв'язку з цим

перед органами міліції постало завдання щодо організації роботи з профілактики, викриття та припинення злочинів, пов'язаних із порушенням податкового законодавства, які в цей час набули масовості. У жовтні 1994 року в системі МВС України створено Управління боротьби з кримінальним приховуванням прибутків від оподаткування, яке стало самостійним оперативним підрозділом у складі кримінальної міліції [118]. У грудні того року підрозділи створено й у м. Києві, АРК, Севастополі, областях і на транспорті [119]. Згідно з Указом Президента України від 30 жовтня 1996 року [120] у складі Державної податкової адміністрації України було утворено податкову поліцію, що з лютого 1998 року стала податковою міліцією.

Водночас негативні соціально-економічні й політичні процеси, які відбувалися на етапі розбудови незалежної держави, призвели до зростання рівня злочинності неповнолітніх. З метою запобігання правопорушенням серед неповнолітніх 24 січня 1995 року ВРУ прийняла Закон України «Про органи і служби у справах неповнолітніх і спеціальні установи для неповнолітніх» [121]. Зазначений Закон передбачав функціонування в системі МВС України якісно нової служби – кримінальної міліції у справах неповнолітніх. Невдовзі 8 липня 1995 року КМУ прийнято Постанову «Про створення кримінальної міліції у справах неповнолітніх» у системі МВС України [122].

Згідно з цією Постановою наказом МВС України від 28 серпня 1995 року було створено управління кримінальної міліції у справах неповнолітніх, затверджено його штат. Зазначене управління стало самостійним структурним підрозділом апарату МВС України й увійшло до складу кримінальної міліції [123]. Крім того, з метою регламентації діяльності Управління кримінальної міліції у справах неповнолітніх наказом МВС України від 29 лютого 1996 року було затверджено Положення про Управління кримінальної міліції у справах неповнолітніх МВС України [124].

Нова служба зосередила свою діяльність на заходах профілактики правопорушень і боротьбі зі злочинністю серед осіб, які не досягли віку 18-ти років, а також на захисті неповнолітніх від негативного впливу дорослих. Згодом наказом МВС України від 9 лютого 1996 року (остання редакція затверджена наказом МВС України від 19 грудня 2012 року) була затверджена Інструкція з організації роботи кримінальної міліції у справах дітей, яка визначила організаційно-правові засади діяльності підрозділів кримінальної міліції у справах дітей (КМСД) [125].

Ця служба міліції зазнавала неодноразової реорганізації. Так, на виконання Постанови КМУ від 8 серпня 2007 року «Про внесення змін до Постанови КМУ від 8 липня 1995 року № 502» (щодо внесення змін до найменування підрозділів кримінальної міліції у справах неповнолітніх) наказом МВС України від 9 вересня 2007 року було змінено найменування Департаменту, відділів, відділень, груп кримінальної міліції у справах неповнолітніх МВС, ГУМВС, УМВС, міських, районних управлінь, міськрайлінорганів відповідно на Департамент, відділи, відділення, групи КМСД цих органів. Цим наказом сектори кримінальної міліції у справах неповнолітніх ГУМВС, УМВС, міських, районних управлінь, міськрайлінорганів були реорганізовані у відділення, групи кримінальної міліції у справах дітей цих органів [126, арк. 39].

Останні організаційно-штатні зміни в цій службі відбулися у вересні 2011 року. Так, відповідно до Положення про МВС, затвердженого Указом Президента України від 6 квітня 2011 року, та з метою реалізації державної політики у сфері захисту прав і законних інтересів дітей, належної організації попереджувально-профілактичної діяльності, усунення дублювання функцій окремих підрозділів МВС (до законодавчого та нормативно-правового регулювання питання реорганізації КМСД) було прийнято рішення підрозділи КМСД на місцях щодо профілактики правопорушень серед дітей підпорядкувати

заступникам начальників – начальникам міліції громадської безпеки, а щодо оперативно-розшукових функцій передати під керівництво заступникам начальників – начальникам кримінальної міліції ГУМВС, УМВС України в Автономній Республіці Крим (АРК), областях, містах Києві та Севастополі, на залізницях. Забезпечення організаційно-методичних та управлінських функцій підрозділів КМСД щодо профілактики правопорушень серед дітей було покладено на Департамент профілактики правопорушень МВС, а щодо оперативно-розшукових – на Департамент кримінальної міліції МВС [127, арк. 173].

Процес створення нових служб міліції було продовжено. Так, через погіршення криміногенної ситуації в Україні, що було спричинено поширенням злочинів, пов'язаних із незаконним виготовленням і застосуванням вибухових пристроїв та речовин, наказом МВС України від 13 червня 1995 року при експертно-криміналістичних управліннях МВС України, ГУМВС в Криму, УМВС України в Донецькій і Луганській областях було створено вибухотехнічні служби, а в УМВС України в Дніпропетровській, Львівській, Одеській, Харківській областях – міжрегіональні вибухотехнічні служби [128]. Крім того, в липні 1995 року в структурі міліції громадської безпеки ГУМВС України в Криму, м. Києві та Київській області, УМВС України в областях і м. Севастополі з метою гарантування безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей та близьких родичів було сформовано спеціальні підрозділи міліції [129].

У другій половині 90-х років ХХ ст. політичне, економічне та соціальне оновлення суспільства, зростання рівня злочинності як реальної загрози національній безпеці України, кризові явища в системі ОВС актуалізували необхідність визначення шляхів оптимізації діяльності системи МВС для максимального забезпечення ефективності її функціонування.

Ці заходи були передбачені в зазначеній Концепції розвитку системи Міністерства внутрішніх справ, яка встановлювала комплекс заходів з удосконалення й розвитку системи МВС, зокрема щодо управління організаційно-штатних структур. Однак унаслідок браку належної підтримки органів виконавчої влади й місцевого самоврядування, достатнього фінансування, непослідовної позиції та низької внутрішньовідомчої виконавчої дисципліни в МВС реалізацію заходів Концепції забезпечено не було.

Водночас діяльність з удосконалення системи управління та організаційно-штатної структури органів міліції була продовжена після прийняття 28 червня 1996 року нової Конституції України. У цей час було здійснено декілька важливих змін у системі управління й організаційно-штатній структурі МВС України. Зокрема, 1998 року відбулося значне скорочення загальної штатної чисельності системи МВС (на 49 779 одиниць) (в ОВС – на 40 519 одиниць).

Важливим кроком на шляху розвитку й удосконалення організаційно-штатної структури МВС України стало затвердження КМУ 14 квітня 1997 року Положення про Державну автомобільну інспекцію [246–130]. Ця дата стала «днем народження» ДАІ МВС України. Інспекція почала діяти як незалежна національна служба з перших днів проголошення суверенності держави, керуючись Законом України «Про міліцію», ст. 7 якого визначала ДАІ як структурний підрозділ міліції України.

На початку 2000-х років діяльність з удосконалення системи управління та оптимізації організаційно-штатної структури органів міліції була тісно пов'язана з намаганням керівництва тодішнього МВС України здійснити реформування системи ОВС.

Загалом протягом усього періоду існування міліції керівництво МВС України ініціювало розроблення декількох проєктів концепцій реформування системи (органів) МВС України. Серед них – проєкти Концепції подальшого реформування системи МВС до 2006 року (2002), Концепції реформування МВС України

в сучасних умовах (2005), Концептуальні засади реформування правоохоронних органів України (2006), Концепції реформування системи МВС України (2007), Концепції реформування системи органів МВС України (2008).

Однак ці концепції через низку причин так і не були реалізовані, що перешкодило формуванню єдиних і системних підходів до розв'язання проблем реформування, удосконалення управлінської діяльності ОВС, зокрема й органів міліції [131, с. 7]. Зазначене, на нашу думку, спричинене відсутністю послідовної стратегії і тактики процесу реформування, нормативно-правового забезпечення, належного фінансування, політичної підтримки з боку керівництва країни.

Водночас, аналізуючи діяльність керівництва держави та МВС України щодо підвищення ефективності управління органами міліції в контексті оптимізації їхньої структури, необхідно зазначити, що позитивним кроком на цьому шляху стало прийняття 10 січня 2002 року базового Закону України «Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України» [132]. У цьому Законі було визначено структуру МВС України, яку на той час утворювали: МВС України як центральний орган управління; головні управління, управління МВС України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі; управління, відділи МВС України на транспорті; міські, районні управління та відділи; лінійні управління, відділи, відділення, пункти; підрозділи місцевої міліції; підрозділи та допоміжні служби державної пожежної охорони; з'єднання, військові частини, підрозділи, установи внутрішніх військ; навчальні заклади, науково-дослідні установи, підприємства й установи забезпечення [132, с. 1].

Усупереч закріпленню на законодавчому рівні питання створення та подальшого впровадження місцевої міліції в Україні, організувати її діяльність не вдалося. Основними причинами такої ситуації стали обмежені можливості фінансування новоствореного підрозділу міліції з бюджетів органів місцевого

самоврядування, відсутність ініціативи щодо розроблення відомчої нормативно-правової бази за фактом створення цього підрозділу з боку МВС України. Отже, так і не розпочавши свою діяльність, підрозділи місцевої міліції як структурний складник МВС були ліквідовані згідно із Законом України від 3 червня 2008 року [133].

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 15 травня 2003 року № 762-IV передбачав створення судової міліції в структурі МВС України. Відповідні зміни було внесено до Закону України «Про міліцію» [134]. На час ухвалення Закону функції судової міліції виконували спеціальні підрозділи судової міліції «Грифон» (створені в ГУМВС України в АРК, м. Києві та Київській області, управліннях МВС України в областях та м. Севастополі). З 1 січня 2005 року підрозділи судової міліції було виокремлено в структурі МВС України [135].

Продовжуючи аналіз питання про структурні зміни в системі ОВС у цілому й органів міліції як їхнього складника, необхідно зазначити, що інші структурні зміни в цьому напрямі на той час були ініційовані Президентом України. Зокрема, Глава держави 19 липня 2005 року видав Указ «Про ліквідацію Державної автомобільної інспекції Міністерства внутрішніх справ України», яким передбачено було реорганізувати департамент ДАІ МВС України в Державну службу безпеки дорожнього руху (дорожню міліцію) та патрульну службу МВС України [136].

На виконання зазначеного Указу Президента України від 19 липня 2005 року № 1109 та з метою підвищення ефективності роботи підрозділів міліції із забезпечення охорони громадського порядку та безпеки дорожнього руху наказом МВС України в складі міліції громадської безпеки територіальних органів було створено патрульну службу МВС України.

До основних завдань підрозділів патрульної служби належали такі: забезпечення особистої безпеки громадян, захист їхніх прав, свобод і законних інтересів; запобігання правопорушенням

та їх припинення; охорона й забезпечення громадського порядку; виявлення та розкриття злочинів, розшук осіб, що їх скоїли; участь у наданні правової допомоги громадянам, сприяння в межах компетенції державним органам, підприємствам, установам та організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків [137, арк. 41]. Також було визначено, що підрозділи патрульної служби виконують свої завдання в тісній взаємодії з дільничними інспекторами міліції, ДАІ, Державною службою охорони (ДСО), підрозділами міліції особливого призначення «Беркут», внутрішніми військами, іншими підрозділами, що беруть участь у забезпеченні охорони громадського порядку, а також з громадськими формуваннями з охорони громадського порядку [137, арк. 57].

Проте рішення керівника держави про ліквідацію ДАІ МВС України на той час було невиправданим як з огляду на відповідність законам України, які безпосередньо передбачали функціонування цього підрозділу міліції в системі МВС України, так і щодо його дієвості. Наслідком цього рішення стало погіршення ситуації на дорогах, значне збільшення кількості дорожньо-транспортних пригод, зокрема й з летальними наслідками. Зрештою, керівництво МВС України визнало, що реформи ДАІ у 2005–2006 роках були невдалими, тому до кінця 2006 року їх фактично було згорнуто. У зв'язку з організаційно-штатними змінами, що відбулися в системі МВС 2007 року, наказом МВС України було затверджено оновлене Положення про Департамент ДАІ МВС [138]. Зазначене дало змогу вдосконалити діяльність цього підрозділу. Остаточоно Департамент ДАІ МВС України, Центр безпеки дорожнього руху та автоматизованих систем при МВС, управління ДАІ ГУМВС, УМВС України в АРК, областях були ліквідовані наказом МВС України від 30 листопада 2015 року [139].

Подальші зміни в організаційно-штатній структурі МВС й органів міліції зокрема були спричинені потребою боротьби з новими видами злочинів. Їх здійснювали за окремими напрямками діяльності

ОВС. До того ж це стосується створення протягом 2000–2005 років самостійної служби міліції в протидії злочинам, пов'язаними з торгівлею людьми. Крім того, у структурі ДСБЕЗ було створено підрозділи по боротьбі з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності та високих технологій. Низку організаційно-управлінських заходів було здійснено протягом 2008 року для вдосконалення діяльності органів досудового слідства та підрозділів дізнання ОВС.

Керівництво МВС України подовжило заходи з упорядкування структури центрального апарату МВС України. Вона була визначена наказом МВС України від 4 червня 2007 року № 190, а згодом удосконалена відповідно до наказу МВС України від 24 січня 2008 року [140, арк. 26]. Згідно з цими наказами оновлена структура центрального апарату МВС України передбачала 28 департаментів та управлінь і три підрозділи, які діяли при МВС України (Департамент ДСО, спеціальний загін особливого призначення «Кобра» та Центр безпеки дорожнього руху (останні два підрозділи підпорядковувалися ДДАІ).

Крім того, важливі організаційно-управлінські заходи було здійснено протягом 2009–2010 років. Передусім здійснено суттєву роботу з упорядкування структури й штатної чисельності органів міліції. Так, 2010 року було вжито таких заходів, що спрямовані на реформування системи МВС: ліквідовано Управління спеціальних операцій, Департамент освіти і науки, оптимізовано структуру ГУБОЗ та низку інших підрозділів.

Також оптимізовано структуру низки територіальних підрозділів, зокрема ГУМВС у Вінницькій, Закарпатській, Полтавській, Сумській та Черкаській областях реорганізовано у відповідні управління. Було скорочено апарат міністерства на 900 посад (або 26%).

Водночас Указом Президента України від 6 квітня 2011 року затверджено нове Положення про Міністерство внутрішніх справ України. Відповідно до змін, що відбулися в системі центральних органів виконавчої влади, наказом міністра внутрішніх справ України затверджено нову структуру апарату міністерства.

Залишено три посади заступників міністра, з яких один – перший заступник (до цього було вісім заступників міністра). Із 41 до 23 зменшено кількість самостійних структурних підрозділів, суттєво скорочено кількість департаментів [141, с. 103–104]. Нова організаційна побудова центрального апарату міністерства, його регіональних і транспортних главків та управлінь надала можливість знизити їхню загальну чисельність на 30%. Було вжито заходів щодо перегляду, упорядкування й об'єднання низки їхніх функцій, увагу зосереджено переважно на контрольно-управлінській та представницькій діяльності.

Було здійснено організаційно-управлінські заходи з удосконалення діяльності чергових частин ОВС України. Зокрема, з метою забезпечення оперативного управління їх силами та засобами, цілодобової готовності для реагування на злочинні вияви, надзвичайні ситуації та інші події, координації управління під час розкриття злочинів, забезпечення захисту прав і свобод людини наказом МВС України від 28 квітня 2009 року затверджено Інструкцію з організації діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, спрямованої на захист інтересів суспільства й держави від протиправних посягань [142, арк. 118].

Удосконалення діяльності цього важливого підрозділу міліції було зумовлено необхідністю докорінної перебудови чергової служби ОВС з метою її перетворення на сучасні центри оперативного реагування й управління силами та засобами міліції, інших суб'єктів охорони громадського порядку та безпеки, що здатні ефективно реагувати на негативні зміни в оперативній обстановці на території відповідних населених пунктів. Станом на 2011 рік у системі МВС України було створено 1196 чергових частин [143, с. 1].

Наприкінці 2011 року змінено структуру кримінальної міліції апарату Міністерства. Зокрема, для оптимізації структури кримінальної міліції апарату МВС, забезпечення належного виконання

ними оперативно-службових завдань у структурі МВС було ліквідовано Департамент кримінальної міліції та створений на його базі Департамент карного розшуку, Департамент державної служби боротьби з економічною злочинністю, Департамент аналізу та прогнозування, Департамент оперативної служби, Департамент оперативно-технічних заходів, Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків, Управління боротьби з кіберзлочинністю, відділ КМСД [144, арк. 219].

Слід зауважити, що наприкінці 2011 року завдання міліції виконувало 182 тис. правоохоронців. Таким чином, на 100 тис. населення України припадало 393 працівники міліції. За статистичними даними, у деяких іноземних країнах чисельність працівників поліції на 100 тис. населення на той час становила: у Росії – 1117, в Ізраїлі – 420, в Угорщині – 399, у Польщі – 322, у Німеччині – 321. Отже, кількість працівників міліції в Україні наприкінці 2011 року вже майже зрівнялася з кількістю поліцейських у країнах розвинутої демократії, що було достатньо для виконання її завдань за основними напрямками оперативно-службової діяльності.

На підставі аналізу організаційно-штатних змін, які відбулися в системі МВС України на кінець 2011 року та безпосередньо впливали на організаційно-штатну структуру органів і підрозділів міліції України, необхідно акцентувати увагу на таких: із 24 до 12 зменшено кількість департаментів у МВС України; до 2,5 тис. (або майже на 30%) скорочено штатну чисельність апарату Міністерства; з 39 до 31 – кількість самостійних структурних підрозділів; на 186 одиниць (або на 24%) скорочено загальну чисельність посад керівного складу. Крім того, на 30% було зменшено чисельність апаратів регіональних і транспортних управлінь, на 7 тис. – чисельність працівників ДАІ, роззатестовано всі посади в реєстраційно-екзаменаційних підрозділах [145, арк. 99].

Також на базі Департаменту громадської безпеки МВС України створено Департамент охорони громадського порядку та Департамент профілактики правопорушень. До Головного штабу

МВС України включено Головне управління інформаційного забезпечення. До того ж було організовано Департамент кримінальної міліції, до складу якого ввійшли Головне управління карного розшуку, Головне управління ДСБЕЗ, Головне управління оперативно-технічних заходів, Головне управління оперативної роботи, Управління боротьби з кіберзлочинністю і торгівлею людьми тощо.

Було ліквідовано Департамент транспортної міліції, штатні підрозділи дізнання, працівників яких переведено до слідчих підрозділів ОВС.

Після подій Революції Гідності постало завдання докорінного реформування системи МВС України, зокрема органів і підрозділів української міліції. Відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», з метою реалізації заходів щодо реформування цього найпотужнішого правоохоронного органу в структурі апарату МВС було створено відділ координації реформ [146, арк. 30].

Останні масштабні заходи з удосконалення організаційно-штатної структури органів і підрозділів української міліції було здійснено в квітні 2015 року. Так, з метою реалізації Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів внутрішніх справ» від 12 лютого 2015 року наказом МВС України від 14 квітня 2015 року в структурі апарату МВС України було здійснено низку перетворень, серед них: ліквідовано ГУБОЗ, Управління транспортної міліції, відділ ветеринарної міліції. Також у складі кримінальної міліції утворено Департамент кримінальної розвідки, реорганізовано Управління КМСД шляхом приєднання його до Департаменту громадської безпеки МВС. На цій підставі у структурі головних управлінь, управлінь МВС в областях, м. Києві були ліквідовані УБОЗ, відділення, сектори ветеринарної міліції; реорганізовано підрозділи КМСД через приєднання їх до підрозділів міліції громадської безпеки [147, арк. 36].

Відповідно до Стратегії розвитку органів внутрішніх справ України та Концепції першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ, схвалених розпорядженням КМУ від 22 жовтня 2014 року, з метою організації діяльності нової патрульної служби в структурі ОВС України, належного виконання покладених на МВС завдань і функцій у структурі міліції громадської безпеки апарату МВС було створено Департамент патрульної служби. Крім того, у структурі апарату ГУМВС України у м. Києві було створено управління патрульної служби [148, арк. 40].

Таким чином, заходи з оптимізації структури органів і підрозділів міліції були спрямовані насамперед на усунення надмірної централізації та зайвих ланок управління, підвищення рівня керованості, конкретизацію та розмежування завдань і функцій органів та підрозділів міліції різних рівнів.

Одна з нагальних проблем була пов'язана з тим, що на той час істотно знизився рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності органів і підрозділів міліції. Так, наприклад, для забезпечення органів і підрозділів міліції озброєння боєприпасами, засобами індивідуального захисту й активної оборони впродовж 2008–2010 років виділяли коштів не більше ніж 5% від потреб. Лише 53% особового складу було забезпечено засобами індивідуального захисту й активної оборони [149].

На наше переконання, протягом 2010–2014 років керівництво МВС України неодноразово декларувало необхідність подальшого реформування ОВС, зокрема органів і підрозділів міліції. Стратегічною метою реформування ОВС була їхня глибока, якісна модернізація, перетворення їх на ефективні, динамічні, високомотивовані й високотехнологічні структури. МВС поетапно мало стати цивільним правоохоронним відомством європейського зразка. Було передбачено реформування за трьома системними напрямками: якісні кадрові покращення, відповідне матеріально-технічне, фінансове і програмно-інформаційне

забезпечення, створення усталених інституцій громадського контролю за діяльністю органів внутрішніх справ.

Однак ці заходи так і не було реалізовано, а міліція України 2015 року наприкінці періоду свого функціонування, маючи унікальний силовий потенціал, не була здатна ефективно виконувати навіть базові завдання, протидіяти злочинності та захищати права і свободи людей.

1.3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАДРОВОЇ РОБОТИ І ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ Й ЗАКОННОСТІ, СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ В ОРГАНАХ І ПІДРОЗДІЛАХ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Системний аналіз нормативно-правової бази та практики організаційно-штатного забезпечення діяльності органів міліції, здійснений у попередніх підрозділах роботи, дає підстави для висновку, що правовий, організаційний і процедурний аспекти забезпечення виконання ними завдань із забезпечення безпеки та правопорядку в державі безпосередньо залежали від кадрового забезпечення підрозділів і служб новоствореного правоохоронного відомства.

У нових історичних умовах перед МВС України постало завдання щодо запровадження новітньої системи роботи з кадрами ОВС, зокрема органів міліції, яка відповідала б політичним і соціально-економічним змінам в Україні, і формування у зв'язку з цим якісно нової нормативної бази, що регламентує діяльність усіх складових цієї системи. Основною метою цього напрямку діяльності стало створення нової системи підготовки

кадрів міліції незалежної держави, яка мала стати запорукою подальшої злагодженої та ефективної діяльності органів і підрозділів міліції у протидії злочинності та охороні правопорядку. Це потребувало ефективної кадрової політики в системі ОВС, складовою яких були органи та підрозділи новоствореної української міліції.

Визначаючи загальні підходи до сутності поняття «кадрова політика», слід зазначити, що це цілеспрямована діяльність державних органів, організацій і посадових осіб з добору, навчання, розподілу, переміщення та звільнення кадрів [150, с. 134]. Кадрове забезпечення в ОВС – це виконання завдання соціального забезпечення систем і процесів управління у сфері охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю шляхом залучення людей, які відповідають певним вимогам, до реалізації трудових функцій в організаційних межах МВС України та його структурних підрозділах [151, с. 63].

На нашу думку, процес кадрового забезпечення органів міліції незалежної України охоплював два головні напрями, які вибудовані на основі права й органічно поєднуються з правовим регулюванням кадрової роботи, а саме: діяльність з удосконалення структури системи; організаційну роботу з персоналом.

У нових історичних умовах основними складовими роботи з кадрами в ОВС стали: організаційно-штатна робота; добір, розстановка, підготовка кадрів; присвоєння спеціальних звань; оцінювання кадрів; забезпечення службового просування, виховання, соціальне забезпечення, стимулювання службової активності кадрів; зміцнення законності й дисципліни в діяльності кадрів; звільнення кадрів; робота з ветеранами [152, с. 175]. Вимоги практичної кадрової роботи вимагають до зазначеного вище переліку додати й такі елементи роботи з персоналом, як професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації. На кадрові апарати, крім звичних для них функцій, було покладено функції соціального захисту працівників,

психологічного забезпечення службової діяльності та здійснення культурно-масової роботи.

Правові засади кадрової роботи в органах міліції в означений історичний період ґрунтуються на положеннях Конституції України, законів України й нормативних актів з питань державної служби, організації та діяльності ОВС; відомчій нормативно-правовій базі, що регулює завдання, зміст, принципи та головні технології роботи з кадрами. Кадрова політика в органах і підрозділах міліції як складова ОВС України в перші роки незалежності була регламентована Законом України «Про міліцію», прийнятими КМУ Положенням про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України, Положенням про Міністерство внутрішніх справ України, які дали змогу не тільки створити умови для формування системи служби в ОВС, а й заклали нові підвалини для підготовки майбутніх фахівців української міліції. Згодом МВС України через систему відомчих наказів, рішень колегії МВС, розпоряджень, інструкцій, вказівок спрямовувало та регулювало цю діяльність.

Також було здійснено першочергові організаційні заходи щодо створення кадрових підрозділів ОВС незалежної держави. Зокрема, 1992 року в структурі апарату МВС України було створено Головне управління кадрів, що функціонувало як самостійна служба, його ключовим завданням стало забезпечення належного рівня управління роботою з кадрами. Відповідні управління кадрами були організовані в ГУМВС АРК та УМВС областей [153]. На місцях кадровою роботою займалися відділи та групи кадрів. Відділи кадрів увійшли також до структури деяких галузевих служб (ГУБОЗ, УДСО, управління виконання покарань тощо). У штатний розпис УВС, міськрайорганів було введено посаду заступника начальника по роботі з кадрами [154, с. 257].

Аналізуючи діяльність керівництва МВС України щодо розбудови системи підготовки кадрів, слід зазначити, що заходи з докорінної реорганізації системи професійної підготовки кадрів

української міліції були визначені в перших нормативних документах того часу – Концепції відомчої системи підготовки кадрів МВС України та Програмі вдосконалення діяльності навчальних закладів МВС України до 2000 року, затверджені рішенням колегії МВС України від 30 червня 1993 року [155].

У цих нормативних документах було окреслено заходи з удосконалення системи підготовки кадрів для ОВС України. Зокрема, з метою покращення підготовки кадрів для ОВС України, формування професійного ядра кваліфікованих фахівців було прийнято рішення протягом 1993–2000 років створити багатоступеневу та безперервну систему підготовки фахівців у навчальних закладах МВС України, з огляду на реальну потребу в них ОВС.

Для подальшого вдосконалення нормативно-правової бази кадрового забезпечення діяльності органів міліції важливе значення мала зазначена вище Концепція розвитку системи Міністерства внутрішніх справ, схвалена постановою КМУ від 24 квітня 1996 року. Концепція визначала, що пріоритетними напрямками кадрової роботи мають стати: поступове доведення штатної чисельності ОВС до рівня науково обґрунтованих нормативів, якісне поліпшення системи добору й підготовки кадрів, розвиток нормативно-правової бази кадрової роботи, створення оптимальної системи науково-методичного й інформаційного забезпечення роботи з кадрами. Крім того, Концепція передбачала впровадження системи контрактного й конкурсного добору кадрів на службу в ОВС, новий порядок та умови її проходження, удосконалення кваліфікаційних вимог до кандидатів і працівників, підвищення ефективності системи службової, бойової, фізичної та морально-психологічної підготовки особового складу.

У контексті реалізації цих завдань мали реформувати кадрові апарати. Серед основних складників процесу реформування кадрової роботи – перегляд і скорочення номенклатури МВС, розширення прав начальників ГУМВС-УМВС у питаннях кадрової роботи. Також на кадрові апарати покладали функції соціального

захисту працівників, психологічного забезпечення службової діяльності та здійснення культурно-масової роботи. Відповідні підрозділи створено в МВС, ГУМВС-УМВС в областях [156].

Під час формування основоположних засад кадрової роботи і визначення пріоритетних напрямів діяльності органів міліції по боротьбі зі злочинністю керівництво МВС постійно порушувало питання суворого дотримання особовим складом норм чинного законодавства, зміцнення службової дисципліни, викорінення порушень законності та надзвичайних подій. Однак чимало керівників різного рівня, усупереч вимогам міністерства, вихованням підлеглих не займалися, ігнорували факти протиправних дій з боку особового складу. Така викривлена кадрова політика нерідко призводила до формування в працівників почуття безкарності, зневаження закону, а подеколи і скоєння злочинів.

У діяльності підрозділів МВС України протягом 1992–1995 років було допущено низку суттєвих прорахунків у сфері кадрової роботи, які негативно позначалися на результатах діяльності ОВС загалом, їхньому авторитеті в суспільстві. Керівництво МВС України серед основних недоліків визначало формалізм у роботі кадрових апаратів, неякісність добору кадрів, несформованість дієвої системи їх професійного супроводження, нездатність керівників усіх ланок гуртувати колектив, провадити правильну дисциплінарну практику, недбале ставлення до професійної підготовки, соціально-побутових проблем підлеглих, низький рівень виховної роботи тощо.

Для усунення зазначених недоліків наказом МВС України від 14 січня 1996 року «Про реорганізацію кадрових апаратів органів внутрішніх справ» кадрові апарати ОВС, навчальних закладів і науково-дослідних установ було реорганізовано в апарати по роботі з особовим складом. А також посаду заступника начальника міськрайліноргану та підрозділів по кадрах було перейменовано на посаду заступника начальника по роботі з особовим складом цих підрозділів [157]. Безумовно, цей наказ був

необхідним кроком на шляху подальшого організаційного вдосконалення діяльності кадрових підрозділів української міліції.

Серед концептуальних документів, які визначали завдання з організації кадрової роботи в правоохоронних органах нашої держави, необхідно зауважити про комплексні цільові програми боротьби зі злочинністю, які приймали на різних етапах розбудови незалежної України. Першою була затверджена Указом Президента України від 17 вересня 1996 року Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996–2000 роки, у якій було окреслено заходи з подальшого вдосконалення кадрового забезпечення та професійної підготовки в правоохоронних органах. Зокрема, у програмі було передбачено запровадження як експерименту служби в ОВС за контрактом. Було сформульовано вимогу щодо необхідності проаналізувати рівень професійної підготовки (перепідготовки) кадрів МВС України, інших правоохоронних і судових органів та внесення узгоджених пропозицій щодо покращення системи підвищення кваліфікації [158].

В організації роботи кадрових апаратів увагу приділяли питанням підготовки фахівців із високим інтелектуальним і моральним потенціалом, виховання в них високого рівня свідомості. З метою зміцнення дисципліни та законності серед особового складу, безумовного забезпечення прав і свобод громадян, дотримання стандартів етичної поведінки, доброчесності та запобігання конфлікту інтересів у діяльності працівників протягом усього періоду діяльності української міліції було затверджено низку нормативних актів, які за своїм змістом є узагальненим зібранням норм поведінки працівників ОВС і засобів їх урегулювання. Серед них – затверджений у січні 1996 року Кодекс честі працівника органів внутрішніх справ [159], схвалений Колегією МВС України у жовтні 2000 року Етичний кодекс працівника органів внутрішніх справ України [160], затверджені наказом МВС України від 22 лютого 2012 року Правила поведінки та

професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України [161].

Для виконання завдання з підтримки в ОВС України належної службової дисципліни, визначення інституту дисциплінарної відповідальності, нормативно-правового забезпечення дисциплінарного провадження в ОВС, зокрема в органах міліції, важливе значення мало затвердження Законом України від 22 лютого 2006 року першого в історії міліції незалежної держави Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України. Необхідність його прийняття була зумовлена тим, що попередній Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ УРСР був затверджений Указом Президії Верховної Ради УРСР 29 липня 1991 року, тобто ще за радянських часів [162].

Статут визначив сутність службової дисципліни, обов'язки осіб рядового й начальницького складу ОВС України стосовно її дотримання, види заохочень та дисциплінарних стягнень, порядок і права начальників щодо їх застосування, а також порядок оскарження дисциплінарних стягнень [163]. Серед позитивних ознак нового Дисциплінарного статуту необхідно акцентувати увагу на його побудові на засадах законності, об'єктивності, рівності та гласності, структурованості та логічності норм, що регулюють процес дисциплінарного провадження і порядок оскарження накладених дисциплінарних стягнень. Після затвердження нового Дисциплінарного статуту ОВС України вдалося унормувати питання щодо законності притягнення до дисциплінарної відповідальності осіб рядового та начальницького складу ОВС, зокрема й міліції.

Це питання було додатково унормовано наказом МВС України від 19 лютого 2007 року. З метою виконання положень статей 10 та 13 Закону України «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України» цим наказом було затверджено Перелік посад начальницького складу ОВС та їх права щодо застосування заохочень і накладання дисциплінарних стягнень [164, арк. 86].

Водночас прийнятий нормативно-правовий акт не був позбавлений низки недоліків, до найсуттєвіших з яких належать незакріплення права суб'єкта правопорушення на ознайомлення з матеріалами дисциплінарної справи, неналежна визначеність стадій дисциплінарного провадження.

Необхідність подальшого вдосконалення роботи з персоналом, передусім в екстремальних умовах службової діяльності, зумовила потребу розроблення концептуального документа, який визначав би нові підходи до вирішення питань кадрової політики в міліцейських підрозділах. Для виконання цього завдання колегія МВС затвердила Комплексну програму кадрового забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ на період до 2000 року та план її реалізації [154, с. 258].

Разом з певними досягненнями в цій сфері протягом 90-х років ХХ ст. не вдалося подолати негативні тенденції, що визначали становище персоналу в органах і підрозділах міліції незалежної України та результати його діяльності (зниження престижу професії правоохоронця, відтік кваліфікованих працівників, збільшення кількості випадків порушень дисципліни та законності, поширення суїцидів серед особового складу тощо). Зокрема, протягом 1992–1997 років працівники міліції вчинили понад 10,7 тис. злочинів і правопорушень, за які 1933 осіб було засуджено [99, с. 121–122].

Крім того, у діяльності працівників міліції почали допускати грубі порушення законності під час реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про злочини. Системною стала практика приховування від обліку заяв і повідомлень про злочини, фальсифікація матеріалів перевірок, прийняття необґрунтованих рішень про відмову в порушенні кримінальних справ. Наприклад, лише 1995 року під час вивчення прокурорами 3,5 тис. матеріалів про відмову в порушенні кримінальних справ установлено 2,4 тис. порушень законності. За більшістю документів, додатково поставлених на облік, осіб, які їх учинили, не було встановлено [165, арк. 202].

Така ситуація вимагала від новостворених підрозділів УВБ МВС належного реагування насамперед для посилення оперативно-розшукової діяльності серед працівників ОВС. Проведені службою заходи сприяли очищенню міліцейських лав від професійно невідповідних працівників, осіб з низькими моральними якостями, схильних до порушень законності й дисципліни. Завдяки вжитим заходам з різних причин протягом лише 1997–1999 років з міліції було звільнено близько 55 тис. працівників [99, с. 122].

Рішучими були кроки на шляху змін одного з найважливіших напрямів – виховної роботи з персоналом як складової кадрової політики в ОВС. Одним із перших нормативних актів з організації виховної роботи в ОВС незалежної України став наказ МВС України від 12 вересня 1992 року «Про підвищення рівня загальної та професійної культури, службової етики працівників органів внутрішніх справ та ролі керівників в організації виховної роботи». Це був комплексний документ, у якому визначено форми виховної роботи з особовим складом, наголошено на необхідності проведення індивідуальної виховної роботи. Крім того, у підрозділах ОВС, зокрема в органах міліції, було запроваджено певну систему естетичного виховання, формами якого стали школи й університети культури, читацькі конференції, свята художньої самодіяльності. Важливу роль відіграло введення до службової підготовки циклу лекцій з вивчення історії та культури народу України.

Керівництво МВС здійснило необхідні організаційно-штатні заходи, спрямовані на формування в ОВС, зокрема органах міліції, підрозділів з організації виховної роботи з персоналом. 1993 року створено Управління виховної та соціально-психологічної роботи МВС України, яке згодом реформовано у відділ психологічного забезпечення службової діяльності ГУК МВС України (з кінця 1994 року – відділ психологічного забезпечення службової діяльності при Головному управлінні

по роботі з особовим складом МВС України). Відповідні відділи (відділення) було організовано в кадрових апаратах УМВС областей, ГУМВС в АРК, м. Києві та Київській області, УМВС м. Севастополя і в УМВС на транспорті. Основним завданням створених підрозділів стало забезпечення ефективної роботи особового складу ОВС щодо боротьби зі злочинністю й охорони громадського порядку, створення спільно з галузевими службами сприятливих соціально-психологічних умов у підрозділах ОВС, соціального захисту працівників, членів їхніх сімей, а також ветеранів ОВС, розвитку культурно-масової та спортивно-оздоровчої роботи.

З огляду на необхідність здійснення подальших заходів з реформування міліції України, основним змістом яких було подолання атавізмів попередньої адміністративно-командної системи, постало завдання щодо прийняття більш досконалого програмного документа з організації виховної роботи з особовим складом, підвищення авторитету української міліції. Отже, колегія МВС на початку 1999 року затвердила Комплексну програму вдосконалення роботи з кадрами та підвищення авторитету міліції на 1999–2005 роки. Цей документ містив низку новацій, які мали на меті персоніфікувати зв'язки міліції з населенням, що повинно було дати поштовх подальшому вдосконаленню правоохоронної діяльності загалом. Серед основних – перехід від адміністративних методів роботи ОВС до співробітництва з населенням, надання громадянам реальної правової та соціальної допомоги [166].

Було вжито й відповідних організаційних заходів. У структурі кадрових апаратів підрозділи соціальної роботи та психологічного забезпечення реорганізовано в підрозділи виховної, соціальної роботи та психологічного забезпечення [99, с. 127].

Однак навіть після затвердження зазначених відомчих нормативних актів управління кадровим забезпеченням ОВС залишалося на недостатньому рівні, що не давало змоги забезпечити

ефективну діяльність органів і підрозділів міліції щодо покладених на них функцій. Тому наступним важливим кроком на шляху вдосконалення роботи з кадрами в органах і підрозділах української міліції та зміцнення законності й дисципліни стала затверджена наказом МВС України від 30 червня 2001 року Комплексна програма кадрової політики в органах та підрозділах внутрішніх справ та забезпечення законності і дисципліни на 2001–2005 роки [167].

Відомчий нормативний акт був достатньо комплексним і деталізованим, проте, на нашу думку, він мав і певні суттєві недоліки, які разом з іншими причинами призвели до того, що його так і не було цілком реалізовано. Основною помилкою можна вважати невизначеність етапів упровадження: низку перспективних заходів, сформульованих у програмі, на той час уже застосовували в практиці діяльності ОВС (обов'язкове державне страхування, створення недержавної (альтернативної) підготовки та перепідготовки персоналу, конкурсний добір).

Протягом подальших етапів діяльності української міліції в низці концептуальних документів було здійснено спроби окреслити завдання з подальшого реформування системи кадрового забезпечення її органів та підрозділів за різними напрямками оперативно-службової діяльності.

Зокрема, Міжвідомчою комісією з питань реформування правоохоронних органів розроблено проект Концептуальних засад реформування правоохоронних органів України (у вересні 2005 року) [168], проект Концепції реформування системи МВС України (2007 року) [169], проект постанови ВРУ «Про рекомендації Парламентських слухань “Про реформування системи органів МВС України і впровадження європейських стандартів”» від 5 листопада 2011 року [170], Програму зміцнення кадрового потенціалу МВС на 2012–2016 роки [171], Стратегію державної кадрової політики на 2012–2020 роки, схвалену Указом Президента України від 1 лютого 2012 року [172].

Наступною складовою частиною роботи з кадрами в органах і підрозділах міліції України стала підготовка кваліфікованих фахівців правоохоронної діяльності, здатних на належному рівні забезпечувати охорону громадського порядку, здійснювати заходи з протидії злочинності та захисту законних прав, свобод людини і громадянина, передбачених Конституцією України.

Першим нормативним документом, який визначив завдання з організації професійної підготовки в органах і підрозділах міліції України, стало Настановлення по організації професійної підготовки рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України, затверджене наказом МВС України від 16 березня 1992 року, яке регламентувало основні підходи до системи професійного навчання працівників міліції [173]. Загалом в історії української міліції ще двічі, відповідними наказами МВС України від 25 листопада 2003 року № 1444 [174] та 13 квітня 2012 року № 318 [175], затверджували Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України.

Отже, сформувалася система професійної підготовки працівників ОВС, яка охоплювала: початкову підготовку вперше прийнятих на службу в ОВС працівників (училища професійної підготовки працівників міліції, ВНЗ МВС України); первинну професійну підготовку; підготовку у ВНЗ МВС України; післядипломну освіту; службову підготовку.

Загальне керівництво професійною підготовкою відповідно до зазначеного Положення здійснював Департамент кадрового забезпечення МВС України, а безпосереднє керівництво професійною підготовкою в підпорядкованих органах, підрозділах та установах – начальники (керівники) структурних підрозділів апарату Міністерства, ГУ(У)МВС України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі, на залізницях, ВНЗ МВС України та науково-дослідних установ МВС України.

Крім того, організаційне та методичне забезпечення професійної підготовки, надання практичної допомоги і контроль за станом її організації в структурних підрозділах апарату МВС України, ГУМВС, УМВС, ВНЗ МВС України й науково-дослідних установах МВС України здійснювало управління професійної підготовки та освіти Департаменту кадрового забезпечення. У структурних підрозділах апарату ГУМВС, УМВС і ВНЗ МВС України функції організаційно-методичного забезпечення професійної підготовки реалізовували підрозділи професійної підготовки. Безпосередньо в ОВС функції організаційно-методичного забезпечення професійної підготовки виконували старші інспектори (інспектори) професійної підготовки.

Водночас було сформовано систему підрозділів професійної підготовки, до якої відповідно до зазначеного Положення належали: управління (відділи, сектори) професійної підготовки, які діяли в складі структурних підрозділів апарату МВС України, ГУМВС, УМВС, ВНЗ МВС України, а також інших підрозділів та установ, які функціонували при МВС України; ВНЗ МВС України; училища професійної підготовки працівників міліції; навчальні центри підготовки працівників ОВС [175].

Керівництво МВС здійснювало системні заходи щодо формування системи початкової підготовки вперше прийнятих працівників в ОВС. Першим нормативним актом у цьому напрямі став наказ МВС України від 11 березня 1999 року № 183 «Про затвердження Типового штату та ліміту наповнення училища професійної підготовки працівників ОВС України». Відповідно до наказу МВС України від 24 січня 2008 року, було затверджено Примірну структуру училища професійної підготовки працівників міліції [176, арк. 14]. Надалі з метою підвищення якості добору кандидатів на службу в ОВС і вдосконалення системи їхньої підготовки до виконання покладених на ОВС обов'язків наказом МВС України від 24 квітня 2009 року було затверджено Положення

про організацію початкової підготовки працівників органів внутрішніх справ України [177, арк. 88].

Для об'єктивного оцінювання системи професійної підготовки необхідно зазначити про такий важливий її складник, як наставництво. Наставництво в ОВС України стало елементом системи професійної та психологічної підготовки осіб рядового й начальницького складу. З метою належної його організації наказом МВС України від 31 січня 1996 року було затверджено Положення про наставництво в органах внутрішніх справ України [178, арк. 131]. Надалі для покращення роботи інституту наставництва в ОВС, удосконалення організаційно-нормативної бази, надання системного та комплексного характеру наказом МВС України від 25 січня 2011 року було ухвалено оновлене Положення про організацію наставництва в органах внутрішніх справ України [179, арк. 216].

Одним із вагомих досягнень в оптимізації професійної підготовки української міліції стало створення розгалуженої системи ВНЗ МВС України, що було зумовлено необхідністю підготовки високопрофесійного ядра органів, служб і підрозділів міліції, здатного ефективно, на високому рівні виконувати завдання правоохоронного спрямування. Крім того, одразу після здобуття незалежності було вжито заходів щодо підпорядкування науково-дослідних підрозділів МВС СРСР, дислокованих у містах Харкові, Северодонецьку, Енергодарі, до системи науково-дослідних установ МВС України [180].

Нормативно-правове регулювання діяльності ВНЗ МВС України ґрунтувалося на вимогах законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про міліцію», Положення про державний вищий навчальний заклад, затвердженого постановою КМУ від 5 вересня 1996 року [181], наказів МВС України від 14 лютого 2008 року «Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади МВС» [182], від 10 листопада 2008 року «Про затвердження Положення про базовий вищий навчальний заклад МВС»

[183], Концепції розвитку системи відомчої освіти та вузівської науки МВС України на період 2001–2005 років.

Формування системи ВНЗ МВС України розпочалося наприкінці 1991 року. За нетривалий проміжок часу було створено систему профілізованих ВНЗ першого, третього та четвертого рівнів акредитації. Їхня діяльність була спрямована на підготовку кадрів для конкретних сфер діяльності органів і підрозділів міліції.

Важливим кроком у цьому напрямі стало заснування Української академії внутрішніх справ. Її було створено на виконання постанови КМУ від 27 січня 1992 року наказом МВС України від 15 лютого 1992 року в м. Києві на базі Київської вищої школи МВС СРСР ім. Ф. Е. Дзержинського та Київського філіалу Всесоюзного інституту підвищення кваліфікації керівних працівників МВС СРСР [184].

Згодом наказом МВС України від 15 лютого 1992 року Українську академію внутрішніх справ було визначено головним закладом у галузі навчально-методичної діяльності та ВНЗ у системі відомчої освіти. У структурі академії було створено Республіканський навчально-методичний центр, на який покладено: розроблення єдиної відомчої концепції освіти й організацію науково-методичного забезпечення процесу підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для органів й установ внутрішніх справ різних рівнів і профілів; узагальнення та поширення досвіду педагогічної роботи; координацію наукових досліджень і редакційно-видавничої діяльності навчальних закладів МВС України з питань змісту й методики викладання, підготовки та випуску навчальної, навчально-методичної літератури [185].

Кількість навчальних закладів у системі МВС України постійно змінювалася. На 2014 рік налічувалося вісім ВНЗ, які щороку поповнювали міліцейські лави близько 3,5 тис. випускників.

Одночасно зі становленням відомчої мережі ВНЗ оновлювався й зміст підготовки спеціалістів для органів і підрозділів міліції України. Зокрема, постановою КМУ від 18 травня 1994 року було затверджено новий Перелік напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням, спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів і робітничих професій, до якого, за поданням МВС, у галузі знань «Право» до спеціальностей кваліфікаційних рівнів «спеціаліст» і «молодший спеціаліст» було введено нову спеціальність «Правоохоронна діяльність», а постановою КМУ від 24 червня 1997 року її було поширено на підготовку бакалаврів і магістрів, що надало можливість розпочати повноцінну підготовку високопрофесійних фахівців-юристів для міліції незалежної України [186, с. 135].

Протягом аналізованого періоду у відомчих закладах освіти було сформовано значний науково-педагогічний потенціал, який повсякчас невпинно зростає. Якщо 1992 року у ВНЗ МВС України працювало 12 докторів і 205 кандидатів наук, 2000 року – 130 докторів і 740 кандидатів наук [187], то 2013 року – 279 докторів наук і 1918 кандидатів наук.

Крім того, керівництво МВС подбало про науково-дослідне забезпечення діяльності ОВС, зокрема міліції. З метою підвищення ефективності діяльності науково-дослідних підрозділів МВС України, забезпечення необхідного рівня наукових розробок й активізації впровадження їх у практику, посилення впливу галузевої науки на кінцеві результати діяльності органів та установ внутрішніх справ на виконання постанови КМУ від 27 червня 1995 року № 458 у м. Києві було створено Науково-дослідний інститут МВС України.

Новоствореному інституту було доручено виконувати функції головної організації щодо проведення наукових досліджень з проблем управління ОВС; удосконалення адміністративного, кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого законодавства; методики й тактики розкриття та

розслідування злочинів; профілактичної діяльності; забезпечення безпеки дорожнього руху; громадського порядку та громадської безпеки; координування наукових досліджень у навчальних закладах системи МВС України [188].

Таким чином, можна стверджувати, що протягом 1991–2014 років було створено унікальну освітянську та науково-дослідну модель, що забезпечувала систему підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації юридичних кадрів для органів міліції незалежної України, здійснення наукових досліджень для потреб практичних підрозділів у протидії злочинності.

Водночас у роботі з кадрами в органах і підрозділах міліції України впродовж першого десятиліття 2000-х років стали накопичуватися й суттєві проблеми. Наприклад, невиправдане збільшення чисельності управлінського апарату, постійне створення нових підрозділів, які нерідко дублювали функції один одного. Унаслідок цього суттєво знизилася ефективність виконання завдань щодо зміцнення правопорядку. Вагомими були помилки в доборі й розподілі кадрів, передусім – керівної ланки. Із суб'єктивних та об'єктивних причин фактично розмивалося професійне ядро, нівелювалася наступність у роботі й напрацьовані позитивні службові традиції [154, с. 259].

Для подолання негативних тенденцій у кадровій роботі 2000 року було запроваджено новий порядок добору на службу в міліції. Він полягав у глибшому та ретельнішому вивченні кандидатів, передбачав використання новітніх методів психологічного тестування та подальше навчання в училищах професійної підготовки за новою модульною програмою [189, с. 12]. Крім того, було здійснено заходи з удосконалення організаційної структури кадрових апаратів. У грудні 2001 року на базі Головного управління роботи з особовим складом МВС України створено Департамент роботи з персоналом МВС України, у листопаді 2003 року затверджено відповідне Положення [190], а 2008 року його було реорганізовано в Департамент кадрового забезпечення МВС України [191].

Також було започатковано низку заходів, спрямованих на підвищення ефективності роботи керівної ланки органів міліції. По-перше, було суттєво скорочено кількість таких посад, по-друге, посилено вимоги до професійного рівня керівного складу органів і підрозділів української міліції [154, с. 259].

Протягом 2007–2011 років затверджено низку концептуальних документів, спрямованих на підвищення якості освітньої діяльності в галузі підготовки фахівців для ОВС України, її інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного простору. З-поміж них є особливо важливими такі: Концепція реформування системи освіти МВС України та підвищення якості підготовки фахівців для органів внутрішніх справ; Програма реформування системи освіти МВС України та підвищення якості підготовки фахівців для органів внутрішніх справ [192, арк. 145], Концепція програми оптимізації системи підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ [193], Програма оптимізації системи підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ [194, арк. 71–72].

Реалізація зазначених документів мала певний позитивний ефект. Зокрема, виконання Програми оптимізації системи підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ надало можливість значно розширити підготовку кадрів за спеціальністю «Правоохоронна діяльність», що була найбільш адаптованою до завдань міліції. Більш якісній реалізації цих завдань сприяли й нові підходи до підготовки науково-педагогічних кадрів для системи МВС [195].

Водночас поряд зі зрушеннями в питаннях кадрового забезпечення діяльності органів і підрозділів міліції України залишилося чимало невирішених питань, які засвідчували наявність системних проблем з цього напрямку. Однією з найактуальніших у роботі з кадрами була проблема зниження рівня матеріального забезпечення працівників міліції.

Складні соціально-економічні процеси безпосередньо позначалися на якісному складі органів і підрозділів міліції. Наприклад,

наприкінці 2011 року в службі карного розшуку загальна укомплектованість становила 89–90%, слідчих апаратів – 92–93%. Найбільш наближена до населення служба дільничних інспекторів міліції була на той час укомплектована в середньому на 93%. Дільничними інспекторами служили особи, близько 72% яких за віком були молодшими ніж 35 років. Загальний стаж служби в ОВС не досягав 3–5 років, а стаж роботи дільничним інспектором у кожного другого становив менше 3-х років. Лише кожний третій дільничний інспектор мав юридичну освіту. Щороку звільнялося з роботи близько 12–13% працівників цієї служби. Такі дані засвідчують, що відбулося суттєве омолодження особового складу органів міліції, що не могло не позначитися на якості роботи.

Ще одним показником ефективності діяльності міліції є рівень довіри з боку суспільства. Системну кризу довіри суспільства до української міліції підтвердили результати загальнонаціонального опитування, проведеного в травні 2013 року. Зокрема, 39,8% опитаних зовсім не довіряли міліції; 30,2% – переважно не довіряли; 19,5% – переважно довіряли; лише 3,2% довіряли цілком. Тобто рівень недовіри суспільства до міліції на той час сягав понад 70% [196].

Час вимагав рішучих реформ системи МВС України, однак вони розпочалися лише після Революції Гідності. Першим кроком на цьому шляху стала ліквідація міліції та створення нового правоохоронного відомства – Національної поліції України.

ВИСНОВКИ

Після створення незалежної Української держави у стислі строки ВРУ, Президент, Уряд України, керівництво МВС розробили нормативно-правові, організаційні, структурні й інші засади функціонування ОВС України та міліції зокрема, відповідно до

нових умов їхньої діяльності та розвитку. Передусім було визначено нормативно-правове підґрунтя діяльності й організації структури ОВС, а згодом завдання, принципи, структуру, права й обов'язки як центральних органів, так і структурних підрозділів системи ОВС України, до яких належала міліція. Напрацьовано якісно нову нормативно-правову базу, що регламентувала діяльність усіх ланок ОВС.

Одночасно з цим керівництво МВС проводило цілеспрямовану й системну роботу щодо формування та удосконалення єдиної системи управління та організаційно-штатної структури органів міліції як складової ОВС України.

Структура органів і підрозділів української міліції була побудована відповідно до адміністративно-територіального устрою держави, соціально-економічних і політичних обставин, криміногенної ситуації в окремих регіонах України. Крім того, органи міліції функціонували за системним принципом, основними компонентами якого були протидія правопорушенням і злочинності, охорона громадського порядку, забезпечення прав та основоположних свобод громадян.

Сформована система управління та організаційно-штатна структура давали змогу виконувати основні завдання, які були покладені на органи й підрозділи міліції. Водночас вони мали системні недоліки, головний з яких полягав у тому, що керівництву МВС протягом усього періоду існування української міліції не вдалося розробити чітку, збалансовану, раціональну й науково обґрунтовану систему управління та організаційно-штатну структуру її підрозділів, яка відповідала б єдиній організаційно-штатній політиці МВС України. Основними вадами системи управління й організаційно-штатної структури міліції були мілітаризована модель діяльності, завищений відсоток управлінської ланки, що продукувало неефективну й неоперативну систему прийняття управлінських рішень, дублювання функцій окремими підрозділами.

Формування органів і підрозділів міліції незалежної держави визначило завдання щодо запровадження новітньої системи роботи з кадрами, створення у зв'язку з цим якісно нової нормативної бази, що регламентувала діяльність усіх складових цієї системи. Упродовж зазначеного періоду керівництво МВС України здійснило комплекс заходів, спрямованих на розвиток нормативно-правової бази кадрової роботи, забезпечення органів і підрозділів міліції кваліфікованими, компетентними кадрами, оптимізацію системи підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації кадрів, системи службової підготовки. Крім того, було створено систему психологічного забезпечення службової діяльності особового складу, насамперед оперативних служб міліції; постійно вживали заходів зі зміцнення дисципліни й законності в органах і підрозділах міліції.

Однак, у супереч намаганням керівництва МВС розв'язати проблему реформування кадрової політики в органах і підрозділах української міліції, кінцевої мети ця реформа так і не досягла. На нашу думку, основними причинами цього стали прогалини в нормативно-правовому забезпеченні, низький рівень управлінської культури керівників органів і підрозділів міліції, недостатнє матеріально-технічне та фінансове забезпечення, що призвело до плінності кадрів, відтоку кваліфікованих працівників, збільшення кількості випадків порушень дисципліни та законності серед працівників міліції, неспроможності впроваджувати в практику європейські стандарти поліцейської діяльності.

Зазначене стало однією з численних причин неефективності діяльності української міліції, її невідповідності демократичним, соціальним, економічним і політичним реаліям.

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ Й КОРУПЦІЇ В УМОВАХ АКТИВНИХ ПОЛІТИЧНИХ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ У ДЕРЖАВІ

2.1. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНИЙ, ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ Й КОРУПЦІЇ

Здобувши 1991 року незалежність і суверенітет, Україна розпочала один із найскладніших періодів своєї історії. Реалізація нової політичної та соціально-економічної моделі розвитку супроводжувалася кардинальною трансформацією відносин власності та системи господарювання. Це призвело до стрімкого збільшення кількості потенційних об'єктів злочинних посягань і розповсюдження нових видів злочинів, відбулося розширення тіньового сектору економіки.

Процеси розвитку ринкової економіки, глобалізації, інтеграція України до світового політичного, економічного, соціально-культурного, інформаційного просторів зумовили істотні зміни в структурі злочинності. З'явилися злочини, пов'язані з нелегальною міграцією і торгівлею людьми. Зазнала змін

і наркозлочинність, яка перетворилася на організований наркобізнес. Крім традиційних розкрадань і хабарництва, поширеними стали злочини, що посягають на господарську діяльність, кредитно-фінансові ресурси та засади конкуренції. Було вдосконалено технології злочинного збагачення, що актуалізувало необхідність забезпечення ефективної протидії злочинам, пов'язаними з використанням ринкової інфраструктури, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж тощо. Реальними для процесів державотворення в Україні стали такі загальносвітові загрози, як екстремізм, міжнародний тероризм і транснаціональна злочинність.

Статистичні дані засвідчують, що рівень злочинності в перші роки незалежності України невпинно зростає. Так, якщо протягом 1991 року було вчинено 405 500 злочинів, то 1993 року – 539 300, 1994 року – 572 100 злочинів [197, с. 203–204]. Загальна кількість злочинів у 1995 році збільшилася ще на 12,2% проти попереднього року і становила вже майже 642 тис. Рівень злочинності зріс із 106 до 118,7 злочинів на 10 тис. населення. Підвищилася інтенсивність злочинної агресії, насильницьких посягань на життя і здоров'я людей. Якщо 1991 року кількість убивств становила близько 2800, то 1996 року – майже 4800 [198, с. 219–220].

Суттєвим чинником посилення агресивності кримінального світу став неконтрольований обіг вогнепальної зброї та боєприпасів. Так, наприклад, 1993 року органи міліції вилучили в злочинців 1,3 тис. одиниць зброї, зокрема 20 радіокерованих ракет, 3 міномети, 79 гранатометів, 111 автоматів, 1700 гранат, близько 150 кг вибухівки тощо. Характерною особливістю оперативної обстановки стали збройні сутички між злочинними угрупованнями, вбивства на замовлення [199].

Загалом в Україні найпоширенішими вуличними злочинами стали хуліганство (61%), навмисні тілесні ушкодження (19%), пограбування (15%). Майже половину вуличних злочинів, серед яких понад 80% становлять хуліганства, скоїли особи в стані сп'яніння; кожний 6-й такий правопорушник – неповнолітній.

Злочинність серед них дедалі більше набувала корисливого та групового характеру. Збільшується кількість вуличних злочинів, учинених з використанням вогнепальної зброї (1096 випадків 1994 року на противагу 865 – 1993 року). Кривавими стають сутички між злочинними угрупованнями за сфери впливу та панування [200, арк. 210].

Суттєво погіршилася діяльність органів і підрозділів міліції щодо забезпечення громадського порядку, протидії виявам загальнокримінальної та вуличної злочинності. До основних недоліків у діяльності органів міліції з протидії загальнокримінальній злочинності на початковому етапі розбудови української державності належать такі: відсутність чіткої координації діяльності патрульно-постової служби міліції, ДАІ, ДСО, дільничних інспекторів міліції, оперативних служб, працівників інспекції у справах неповнолітніх.

Подальші трансформаційні процеси в державі, ускладнені такими негативними явищами, як криміналізація економічної сфери держави, корупція співробітників держапарату та правоохоронних органів, загострення низки соціальних проблем, маргіналізація населення, недосконалість правової бази для протидії злочинності та корупції, призвели до стрімкого зростання рівня організованої злочинності в Україні [201].

Згідно із Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року організованою злочинністю є сукупність злочинів, які вчиняють у зв'язку зі створенням і діяльністю організованих злочинних угруповань [22, ст. 1].

Організована злочинність, яка виникла на теренах незалежної України, мала розвинену мережу організованих злочинних угруповань (ОЗУ), діяльність яких спрямовували постійні лідери, забезпечуючи міцне економічне підґрунтя, захищалася надійним «дахом» у вигляді корумпованих владних і правоохоронних структур й активно здійснювала розподіл усієї держави на території своєї злочинної діяльності.

Зростання рівня організованої злочинності засвідчує факт, що з 1992 року щорічно збільшувалася кількість виявлених організованих груп і злочинних угруповань (з 440 за 1992 рік до 1166 за 1999 рік). Збільшення кількості виявлених організованих груп і злочинних угруповань за цей період відбулося у 2,7 раза, кількість виявлених осіб, які скоїли злочини в складі організованих груп і злочинних угруповань, – з 2980 до 4673, тобто у 1,6 раза, а кількість злочинів, учинених організованими групами й злочинними угрупованнями та розслідуваних органами досудового розслідування – з 2702 до 9307, тобто у 3,4 раза. Коефіцієнт злочинності у складі організованих груп і злочинних угруповань на 100 тис. населення України збільшився за цей період з 5,2 до 18,7, тобто у 3,6 раза [202, с. 100–101]. Крім того, протягом 1995–1998 років члени ОЗУ були викриті в організації 243 бандитських формувань, ними скоєно 345 убивств, учинено 1781 розбій; виявлено 1925 фактів здирництва та 534 факти хабарництва [99, с. 51].

Така загострена ситуація потребувала адекватної відповіді з боку міліції незалежної України, здійснення комплексу рішучих заходів для стабілізації кримінальної обстановки в країні. На порядку денному постало питання створення спеціальної служби міліції, основним завданням якої мала стати протидія організованій злочинності.

Удаючись до історичного екскурсу, необхідно зазначити, що перші підрозділи відповідної служби боротьби з організованою злочинністю було сформовано 6 травня 1991 року, ще за часів існування УРСР. Спеціальну службу міліції було створено на виконання Указу Президента СРСР від 4 лютого 1991 року «Про заходи щодо посилення боротьби з найбільш небезпечними злочинами і їх організованими формами» розпорядженням Кабінету Міністрів СРСР. Почало функціонувати Міжрегіональне управління боротьби з організованою злочинністю МВС СРСР / УРСР [203].

Значений підрозділ згодом було реорганізовано в ГУБОЗ МВС України. Пріоритетними напрямками діяльності новоствореної спеціальної служби міліції стали: розкриття злочинів у кредитно-фінансовій і банківській системах, боротьба з незаконним обігом валютних ресурсів, корупцією та хабарництвом, виявлення злочинів у сфері приватизації, ліквідація бандитських і рекетирських формувань, протидія міжнародній та міжрегіональній злочинності.

Нормативно-правовою базою діяльності новоствореної служби стали закони України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року та «Про боротьбу з корупцією» від 5 жовтня 1995 року. Після прийняття цих нормативно-правових актів, які сформувавши правове поле діяльності ГУБОЗ, почав діяти цілісний структурний підрозділ системи МВС України.

Відповідно до нових завдань, які поставали перед цією спеціальною службою міліції щодо протидії організованій злочинності, вона зазнавала неодноразових структурних перетворень. Наприклад, 1993 року було переглянуто пріоритети діяльності служби й посилено акцент на боротьбі з бандитизмом, ОЗУ в економічній сфері. Для цього було сформовано нові структурні підрозділи: боротьби з організованою злочинністю у фінансово-кредитній і банківській системах, у сфері зовнішньоекономічної діяльності, боротьби з міжнародною злочинністю.

Подальші структурні перетворення були зумовлені прийняттям Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”» від 24 лютого 1994 року. На виконання вимог цього законодавчого акта було внесено зміни в структуру й штати ГУБОЗ. Зокрема, почали створювати самостійні аналогічні підрозділи в апаратах МВС АРК, ГУВС м. Києва та Київської області, УВС областей і м. Севастополя, УВСТ (ВВСТ), а також слідчі підрозділи з розслідування злочинів, скоєних ОЗУ, у складі слідчих

управління (відділів), відділи (відділення) кадрів та оперативного прикриття підрозділів боротьби з організованою злочинністю в складі кадрових апаратів територіальних ОВС [204].

Незважаючи на всі складнощі становлення нової служби міліції, упродовж 1990–1994 років узагальнене оцінювання результатів її роботи засвідчило необхідність утворення цього підрозділу. Протягом зазначеного періоду оперативними підрозділами ГУБОЗ ліквідовано 7,5 тис. злочинних груп, зокрема 3,1 тис. з ознаками організованості, розкрито 25,5 тис. злочинів, вилучено 4159 одиниць вогнепальної зброї, грошей, цінностей, майна на загальну суму 4 трлн 345 млрд крб, іноземної валюти на загальну суму 3 млн 350 тис. доларів США, 1200 автомобілів, з використанням яких члени ОЗУ скоювали злочини [198, с. 167].

Хоча цілеспрямовані дії спецпідрозділів міліції дали змогу не допустити неконтрольованого ускладнення криміногенної ситуації, проте кардинально поліпшити стан боротьби зі злочинністю не вдалося. Цифри міліцейської статистики свідчили про поширення майже всією територією країни рецидивної та організованої злочинності. Так, 1994 року ОЗУ вчинили кожний четвертий злочин, а в Житомирській, Закарпатській, Київській, Кіровоградській, Рівненській, Сумській, Херсонській областях – кожний третій, у Вінницькій області та м. Севастополі – кожний другий [315, арк. 19]. Водночас рівень розкриття тяжких злочинів залишався незадовільним. Так, 1994 року в Луганській області він становив 33%, у Херсонській – 39,6%, у Дніпропетровській – 41,9%, у Черкаській – 45,4%, в Івано-Франківській – 48%, у м. Києві – 35% [205, арк. 20].

Актуалізувалася необхідність рішучого реагування з боку керівництва держави та правоохоронних органів. Важливе значення в цьому контексті мав зазначений вище Указ Президента від 21 липня 1994 року «Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю», історичне значення якого полягає в тому, що він був першим визнанням на найвищому рівні

існування організованої злочинності та корупції в нашій державі. Указ вимагав від керівників правоохоронних органів посилення боротьби з бандитизмом, корупцією, іншими тяжкими злочинами. Увагу було акцентовано на знешкодженні ОЗУ, які мають міжрегіональний і міжнародний характер, використовують вибухові речовини та пристрої, тероризують населення [32].

Однак стан виконання цього Указу з боку всіх правоохоронних структур, зокрема органів міліції, був украй незадовільним. Розпорядженням Президента України від 10 лютого 1995 року «Про заходи щодо активізації боротьби з корупцією і організованою злочинністю» було визначено низку заходів, спрямованих на координацію дій правоохоронних органів держави в протидії найнебезпечнішим виявам злочинності. Також окреслено низку заходів з кадрового та організаційно-штатного забезпечення діяльності органів міліції. Наприклад, було вирішено здійснити кадрове поповнення спеціальних підрозділів МВС України за рахунок добровільного набору офіцерів і курсантів останніх курсів ВНЗ Міністерства оборони України, забезпечивши їх спеціальну підготовку. Також з метою узгодження навантаження на дільничного інспектора міліції, міліціонера патрульно-постової служби міліції з міжнародними нормами і створення судової міліції передбачалося виділення додаткових штатних одиниць МВС України [206].

Отже, керівництво МВС України всередині 1995 року визнало протидію організованій злочинності безумовним пріоритетом діяльності ОВС. Це надало можливість спецпідрозділам української міліції посилити тиск на організований криміналітет і здійснити в окремих регіонах України успішні операції з припинення діяльності ОЗГ.

Однак рівень організаційно-управлінської діяльності в органах і підрозділах міліції з реалізації зазначених заходів не дозволив цілком реалізувати поставлені завдання. Уже в грудні 1995 року на засіданні колегії МВС України було визнано, що

діяльність міліцейських підрозділів з протидії організованій злочинності залишається недостатньо ефективною. Збільшується кількість кваліфікованих убивств, зокрема «на замовлення», з використанням автоматичної зброї, вибухових пристроїв. Слабко виявляють злочинні зв'язки ОЗУ в органах влади й управління, комерційних структурах, не простежують можливості відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом. Недостатньо докладено зусиль для знешкодження ОЗУ в паливно-енергетичному комплексі, переробній промисловості, виробництві металів, позабанківських фінансових інститутах. Міліція не забезпечує надійний захист суб'єктів підприємництва від рекетирських посягань [207].

Крім прорахунків в організаційно-управлінській діяльності органів міліції, ситуація ускладнювалася тим, що в цей час різко скоротилося фінансування правоохоронних органів та їхнє матеріально-технічне забезпечення, що негативно позначилося на ефективності боротьби зі злочинністю та зміцненні правопорядку. Так, 1994 року на ці завдання Уряд України виділив лише 47% коштів, необхідних для нормального функціонування МВС України [208].

Аналіз криміногенної ситуації дає підстави для висновку, що цілком новітньою характерною рисою вітчизняного злочинного світу, яка виникла в другій половині 90-х років ХХ ст., стала його стрімка політизація. Про це свідчать аналітичні документи владних структур нашої держави. Метою підкупів і силових дій злочинних формувань стає здобуття не лише економічної, а й політичної влади. Зміцнившись у комерційних, фінансово-кредитних, банківських структурах, ОЗУ поставили собі за мету заволодіти владними структурами, серед яких і правоохоронні [209, арк. 62–63].

Загострення криміногенної обстановки потребувало від органів міліції вжиття адекватних заходів. Упродовж 1995–1998 років міліція викрила 5810 ОЗУ, з них 203 – це бандитські групи

[210, с. 3]. Усупереч докладеним зусиллям міліції, негативні тенденції поглиблювалися, а заходи, які проводили з метою протидії криміналітету, часто були нерівнозначні масштабності кримінальних дій.

Ускладнення оперативної обстановки в державі змусило керівництво МВС України здійснити низку організаційно-управлінських заходів, спрямованих на посилення ефективності діяльності органів і підрозділів міліції та стабілізацію криміногенної обстановки. Зокрема, у практику було впроваджено нову форму роботи, а саме комплексні оперативно-профілактичні відпрацювання регіонів, а згодом – усієї держави. 1998 року підрозділи міліції здійснили 31 відпрацювання, що забезпечило неабиякий ефект стосовно реалізації оперативних справ щодо ОЗУ, а також вплинуло на загальний рівень кримінальної злочинності [211].

Іншим важливим напрямом діяльності підрозділів боротьби з організованою злочинністю стала ліквідація бандформувань. Основні зусилля було спрямовано на знешкодження стійких, соціально небезпечних ОЗУ, нейтралізацію їхнього керівного ядра, підриг економічного підґрунтя, виявлення корумпованих зв'язків. Якщо 1994 року міліція України виявила 13 озброєних бандформувань, 1995 року – 34, 1996 року – 61, то 1997 року – вже 110, а 1999 року було знешкоджено 94 такі банди [212].

Аналізуючи діяльність органів і підрозділів міліції за цим напрямом оперативно-службової діяльності, необхідно зазначити, що суттєво покращити криміногенну обстановку в державі вони змогли лише наприкінці 90-х років ХХ століття. На цей час було майже завершено ліквідацію ОЗУ на території 11 регіонів. З 96 відомих організованих злочинних спільнот, які діяли на території України, на кінець 2000 року залишилося 8 [213].

Водночас на початку ХХІ ст. внаслідок загострення соціально-економічної ситуації держава починає втрачати здатність ефективно та своєчасно виконувати свої основні функції в економічній, соціальній і політичній сферах. Усвідомленням зазначеного

стала низка указів Глави держави, серед яких затверджена Указом Президента України від 25 грудня 2000 року Комплексна програма профілактики злочинності на 2001–2005 роки [214], Указ Президента України від 18 лютого 2002 року «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян», у якому боротьбу з організованою злочинністю визнано пріоритетним напрямом діяльності правоохоронних органів [215].

Крім того, було видано Указ Президента України від 6 лютого 2003 року № 84 «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією», у якому на найвищому рівні роботу спеціальних підрозділів МВС, Служби безпеки України (СБУ) в боротьбі з організованою злочинністю та корупцією було визнано недостатньою та малоефективною [216].

З 2001 року активність правоохоронних органів у протидії організованій злочинності почала знижуватися: 2000 року виявлено 960 ОЗУ, 2001 р. – 770, 2002 р. – 721, 2003 р. – 634, 2004 р. – 695, 2005 р. – 551, 2006 р. – 466. Водночас щороку зменшувалася кількість виявлених злочинів, скоєних учасниками таких угруповань (відповідно 4682, 3670, 3514, 3135, 3023, 2128), що засвідчує втрату наступальності в діяльності оперативних підрозділів не тільки ГУБОЗ МВС України, а й інших галузевих підрозділів міліції [217, с. 42].

Безумовно, підвищення ефективності діяльності спецпідрозділів міліції в цьому напрямі їхньої оперативно-службової діяльності потребувало подальшого вдосконалення нормативно-правової бази. Їхні завдання наприкінці першого десятиліття XXI ст. було визначено схваленою розпорядженням КМУ від 29 вересня 2010 року Концепцією Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року [218]. Однак уже 2011 року її замінено Концепцією реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року [219].

До цього необхідно додати затверджену Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю [220].

Однак суттєвими недоліками цих та інших програмних документів, прийнятих протягом усього періоду існування української міліції, було те, що передбачені ними заходи мали загальний, декларативний, формальний, а іноді й утопічний характер. Тому ефективність реалізації планових документів у царині запобігання злочинності була мінімальною.

Керівництво МВС України у вересні 2008 року знову вдалося до оптимізації організаційно-штатної структури ГУБОЗ МВС України. Зокрема, введено додаткові посади у відділах кадрового забезпечення й оперативного прикриття, розвідувально-аналітичному управлінні, відділі боротьби з організованими групами і злочинними організаціями на транспорті, управлінні швидкого реагування «Сокіл» [221, арк. 207].

Реалізовані управлінські й організаційно-штатні заходи, послідовне нарощування зусиль на пріоритетних напрямках діяльності сприяли закріпленню та розвитку деяких позитивних тенденцій у динаміці та структурі злочинності, покращанню результатів оперативно-службової діяльності міліції.

Зокрема, протягом 2008–2009 років у більшості регіонів зменшилася кількість зареєстрованих тяжких та особливо тяжких злочинів загальнокримінальної спрямованості, а загалом у країні їхній показник зменшився на 11,8 тис. (тобто 9%). Збільшилася сукупність закінчених розслідуванням і направлених до суду кримінальних справ за фактами створення злочинних об'єднань, а також учинення учасниками ОЗУ умисних убивств на замовлення. Більше ліквідовано ОЗУ з корумпованими зв'язками і тих, які діяли у фінансово-кредитній системі, активізувалася боротьба з корупцією.

Однак на стані оперативної обстановки в країні негативно позначався нелегальний обіг зброї та вибухівки. На 12,9%

збільшилася кількість умисних убивств, учинених з їх використанням. Найбільшу частку таких злочинів було зареєстровано на території Донецької, Одеської, Запорізької, Полтавської областей і міста Києва [222, арк. 29–30].

Одним з нагальних завдань підрозділів міліції протягом 2008–2009 років було вжиття додаткових заходів щодо забезпечення охорони громадського порядку та безпеки на вулицях і в інших громадських місцях. Аналіз стану оперативної обстановки в громадських місцях і на вулицях населених пунктів країни засвідчив, що кількість скоєних злочинів збільшувалася, зокрема навмисних убивств – на 7,4% (зі 176 до 189), хуліганств – на 4,3% (з 3493 до 3677), крадіжок – на 5,3% (з 5591 до 6121). Зазначене спричинено тим, що органи міліції послабили адміністративний тиск на порушників громадського порядку, не забезпечували належної протидії злочинності шляхом ужиття профілактичних заходів [223, арк. 140]. Занепокоєння викликали зухвалість, з якою вчиняли злочини, і кількість злочинів, що залишаються безкарними. Протягом 2008 року було розкрито лише 42,2% (31,5 тис.) злочинів від загальної чисельності (54,5 тис.) учинених у громадських місцях, що на 1,4% менше, ніж 2007 року (32 тис. – 56,2 тис.) [224, арк. 65].

Однією з причин такої ситуації було послаблення контролю за роботою патрульних нарядів міліції в системі єдиної дислокації, зокрема за їх реагуванням на вчинення правопорушень і злочинів на вулицях і в громадських місцях. Крім того, вагомим був фактор некомплекту особового складу патрульно-постової служби міліції, який на початок 2009 року становив 1678 одиниць, або 12,2% від штатної чисельності (13 714 працівників міліції). Значною була плінність кадрів у цій службі, адже протягом 2008 року звільнилося 1214 (8,9%) її працівників.

З метою ефективної протидії вуличній злочинності в ГУМВС, УМВС України впроваджують у практику нові форми та методи несення служби з охорони громадського порядку, вживають

конкретних заходів щодо підвищення оперативності реагування на правопорушення шляхом використання технічних засобів контролю за ситуацією в громадських місцях.

Наприкінці 2008 – на початку 2009 року керівництво МВС України констатувало суттєве погіршення результатів діяльності підрозділів міліції на транспорті. Зокрема, у діяльності транспортної міліції було виявлено численні факти зловживання службовим становищем і хабарництва, байдужості, грубості, жорстокості та загалом низький професійний рівень працівників. На той час залишилися нерозкритими 1,5 тис. злочинів загальнокримінальної спрямованості, серед яких 180 тяжких та особливо тяжких. Майже не проводили спільні з територіальними ОВС оперативно-профілактичні заходи з відпрацювання територій вокзалів, станцій і місць відстою рухомого складу [225, арк. 238].

2010 року однією з істотних проблем у діяльності підрозділів міліції була наявність суттєвих прорахунків в організації роботи з розкриття й розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів категорії минулих років. Унаслідок цього залишалися нерозкритими понад 980,7 тис. таких злочинів, зокрема 6,2 тис. умисних убивств; 13,2 тис. умисних тяжких тілесних ушкоджень; 1,1 тис. згвалтувань; 14,7 тис. розбоїв; 192,8 тис. грабежів; 1,2 млн крадіжок; 76,4 тис. шахрайств; 6,2 тис. ДТП зі смертельними наслідками; 37,2 тис. незаконних заволодінь транспортними засобами; 49,7 тис. хуліганств і 12 фактів бандитизму.

До цього необхідно додати значний відсоток нерозкритих умисних убивств категорії минулих років, учинених із застосуванням вогнепальної зброї та вибухівки, зокрема на замовлення, залишок нерозкритих з-поміж них становив 1256 злочинів. Крім того, негативно позначався на розкритті злочинів категорії минулих років значний залишок (17,7 тис.) нерозшуканих злочинців, серед яких убивць – 455, розбійників – 817, грабіжників – 1102, бандитів – 28, крадіїв – 4,4 тис., гвалтівників – 155 та 658 осіб,

яких розшукували за нанесення умисних тяжких тілесних ушкоджень [226, арк. 182–184].

Таким чином, з 2010 року ОЗУ стають майже не досяжними для правоохоронних органів унаслідок встановлення корумпованих зв'язків як із представниками органів влади й управління, так і правоохоронних органів, що ускладнювало, а іноді й унеможливило їх викриття. Статистичні дані, які характеризують стан боротьби з організованою злочинністю, засвідчують, що 2012 року, порівнюючи з 2011 роком, правоохоронні органи викрили 258 організованих груп і злочинних угруповань, що на 34,2% менше, ніж 2011 року (392). До складу організованих груп входили 1550 осіб, які скоїли 2997 злочинів 2011 року, та 1099 осіб, які вчинили 2997 злочинів 2012 року [227, с. 180].

Боротьба міліції з організованою злочинністю в період новітньої історії української державності ускладнювалася також і тим, що криміналітет був міцно пов'язаний корупційними зв'язками з державно-владними структурами як у центрі, так і на місцях. Тому протидія корупційній злочинності стала одним із пріоритетних напрямів діяльності міліції України.

Відповідно до чинного на той час законодавства, міліція України була одним із суб'єктів протидії корупції, специфіка діяльності якої полягала в тому, що завдання, функції та повноваження щодо протидії корупції вона виконувала повсякденно, мала у своїй структурі відповідні спеціальні підрозділи, а також розкривала та розслідувала найбільшу кількість корупційних злочинів.

З перших років незалежності хабарництво впевнено здобувало в державі нові позиції. З 1992 до 1997 року його масштаби збільшилися у 2,2 рази, а питома вага цього злочину в загальній структурі економічної злочинності зросла за цей період з 2,7 до 3,6% [228].

Нормативно-правова база, яка дала змогу органам міліції розпочати системну діяльність щодо протидії корупційним

злочинам, була переважно сформована в другій половині 90-х років ХХ століття. Серед основних нормативно-правових актів у цій сфері – прийнятий саме з ініціативи МВС 5 жовтня 1995 року Закон України «Про боротьбу з корупцією»; затверджена Указом Президента України від 10 квітня 1997 року Національна програма боротьби з корупцією; затверджена Указом Президента України від 24 квітня 1998 року Концепція боротьби з корупцією на 1998–2005 роки; Постанова КМУ від 23 березня 1998 року «Про стан виконання центральними і місцевими органами виконавчої влади актів законодавства про державну службу і боротьбу з корупцією». Зазначені нормативно-правові акти сприяли розгортанню міліцією роботи з профілактики та боротьби з корупційними правопорушеннями.

Відповідно до Закону України від 24 лютого 1994 року «Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”» ГУБОЗ МВС України, управління (відділи) боротьби з організованою злочинністю на місцях здійснили низку організаційних і практичних заходів з удосконалення протидії корупції. Зокрема, в ГУБОЗ МВС України було створено новий відділ боротьби з корупцією і злочинністю міжрегіонального характеру, штат якою налічував 70 співробітників [229, арк. 173].

Створення цих підрозділів одразу ж дало вагомий результат. З-поміж них стійка тенденція до збільшення кількості осіб, покараних за такі правопорушення. Так, якщо 1996 року санкції закону було застосовано до 575 осіб, то 1997 року – вже до 1925, 1998 року працівники міліції склали 3,8 тис. протоколів про корупційні діяння, що становило 56% від загальної кількості викритих у державі, з них до суду направлено 3,7 тис. протоколів [230]. Наступного 1999 року спецпідрозділи міліції склали 1551 адміністративний протокол, зокрема 1405 – щодо корупційних діянь державних службовців і 62 – стосовно корупційних діянь депутатів різних рівнів. До суду направлено 1540 адміністративних

протоколів. Суди за 402 адміністративними матеріалами наклали штрафи, за 261 – винесли зауваження, 26 посадових осіб звільнено з посад. Співвідношення складених і направлених до суду адмінпротоколів стало свідченням достатньо високого рівня реалізації підрозділами міліції оперативних матеріалів [231].

Крім того, з метою посилення ефективного впливу на стан протидії корупції органи боротьби з організованою злочинністю з 1998 року визначили пріоритетні для держави галузі економіки: паливно-енергетичний комплекс, сферу зовнішньоекономічної діяльності та приватизації, кредитно-фінансову та банківську сфери використання державних коштів.

Однак, незважаючи на низку вжитих законодавчих, управлінських та організаційних заходів, стан протидії корупції та організованій злочинності в Україні не відповідав рівню поширення цих негативних явищ, масштаби яких у сфері земельних відносин, правоохоронних і судових органах, медицині, освіті, бюджетній сфері створювали реальну небезпеку для української економіки й покращення інвестиційного клімату. Аналіз нормативно-правових актів щодо боротьби з корупцією та організованою злочинністю, а також практики їх застосування засвідчує, що неефективність їх утілення в життя була зумовлена неправильно обраною політикою боротьби з цими антисоціальними явищами. На нашу думку, центр тяжіння такої боротьби було переміщено з кримінально караних діянь на адміністративні правопорушення. Тому значна частина найнебезпечніших корупційних діянь залишалася прихованою від суспільства. І на це, безперечно, була воля панівної на той час політичної еліти українського суспільства.

Спеціально створені для боротьби з корупцією та організованою злочинністю підрозділи МВС України спільно з відповідними підрозділами інших правоохоронних структур (СБУ, Військової служби правопорядку у Збройних силах України (ЗСУ), податкової міліції) не забезпечили комплексну, системну боротьбу із зловживаннями чиновників високого рангу, хабарництвом,

іншими злочинами у сфері службової діяльності. Вони зосередилися на виявленні та притягненні до встановленої законом відповідальності лише службовців органів місцевого самоврядування, держслужбовців 3–7 категорій. 2010 року за результатами судового розгляду майже за кожним п'ятим протоколом про корупційні діяння прийнято рішення про закриття справ. Так, із направлених 2010 року до суду 5475 протоколів про корупційні діяння 1094 було закрито [232, арк. 99–100].

З року в рік зменшувалася кількість направлених до суду кримінальних справ про хабарництво. Так, якщо 2005 року до суду було скеровано 2731 справу, то 2010 року – лише 685, з яких 32 – про злочини, скоєні ОЗУ. У десятки разів знизилася чисельність осіб, засуджених за хабарництво (за вироками, що набрали законної сили, 2010 року засуджено лише 774 особи) [232, арк. 100].

Постала необхідність реалізувати комплекс управлінських та організаційних заходів, спрямованих на посилення протидії цьому криміногенному соціально-економічному явищу, які мали певний позитивний результат. Зокрема, протягом тільки січня–лютого 2008 року органами міліції було вжито низку дієвих заходів з викриття хабарництва та інших видів кримінальної корупції, насамперед у центральних та регіональних органах влади й управління, а також щодо посадовців, які мають повноваження дозвільного та регулятивного спрямування. Перехід від оцінювання роботи за кількісними показниками до системної роботи з підвищення якості оперативно-службової діяльності надав можливість досягти певних позитивних зрушень у сфері боротьби з хабарництвом та іншими видами кримінальної корупції.

Зокрема, упродовж цього періоду спецпідрозділи міліції викрили 752 злочини про хабарництво. Удвічі більше задокументовано таких злочинів (67 на противагу 36 попереднього року) із сумою хабара понад 10 тис. грн, утричі більше (40 на противагу 16) – із сумою понад 30 тис. грн, а за 19 кримінальними справами сума

задокументованих хабарів перевищила 50 тис. грн. Середня сума хабара вже становила 27,8 тис. грн [233, арк. 153–154].

Зазначений напрям оперативно-службової діяльності спецпідрозділів міліції був на постійному контролі керівництва відомства. Усвідомлюючи необхідність удосконалення діяльності антикорупційних підрозділів міліції, керівництво МВС України 2011 року здійснило низку організаційно-управлінських заходів. Так, з метою належного виконання законів України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про засади запобігання та протидії корупції», забезпечення діяльності підрозділів боротьби з організованою злочинністю було прийнято рішення підпорядкувати їх у питаннях визначення стратегії та основних завдань протидії організований злочинності міністрові внутрішніх справ; у питаннях організації та координації оперативно-розшукової і службової діяльності – заступникові міністра внутрішніх справ. Також УБОЗ головних управлінь, управління МВС України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі було прийнято рішення підпорядкувати начальникові ГУБОЗ МВС. Крім того, начальникам ГУ, управлінь МВС України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі було запропоновано ввести посаду начальника УБОЗ до складу колегій ГУМВС, УМВС. Також заборонено залучати працівників спеціальних підрозділів боротьби з організованою злочинністю, їхні матеріально-технічні засоби для виконання завдань, не віднесених законами України до їх компетенції [234, арк. 167–168].

Ці заходи сприяли покращенню результатів діяльності антикорупційних підрозділів української міліції. Протягом січня–жовтня 2011 року підрозділи боротьби з організованою злочинністю, які, відповідно до ч. 5 ст. 5 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», є спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції, до суду направили кримінальні справи, порушені щодо 35 організованих груп з корумпованими зв'язками у виконавчій владі (8), судовій системі (1),

органах місцевого самоврядування (2), учасники яких скоїли 151 злочин з ознаками корупції [235, арк. 6].

Поліпшилися показники й за напрямом протидії організованим формам злочинності. Так, протягом першого півріччя 2011 року органи міліції закінчили розслідування та направили до суду на 15,4% більше, ніж за аналогічний період минулого року (294 на противагу 254), кримінальних справ щодо ОЗГ, до складу яких входили 1125 учасників, викритих в учиненні понад 2,1 тис. злочинів, серед них 1,5 тис. – тяжких та особливо тяжких. Удвічі покращилися результати документування ОЗГ, сформованих на етнічному підґрунті (19 на противагу 9), на 53,3% – з корумпованими зв'язками (29 на противагу 15). У 2,6 раза більше (49 на противагу 19) викрито фактів вимагання, на 44% більше – умисних вбивств (13 на противагу 9). Зросли показники протидії діяльності банд (+22%, 11 на противагу 9) і злочинних організацій (+9,1%, 12 на противагу 11).

Показники в боротьбі з організованою формою хабарництва було покращено у 6 разів (24 на противагу 4), зловживання владою – на 80% (45 на противагу 25). Установлена сума матеріальних збитків, завданих протиправною діяльністю ОЗГ, становила 228,4 млн грн, 48,3% з яких було відшкодовано (110,3 млн грн) [236, арк. 231].

Одночасно з протидією корупції в органах державної влади й управління та пріоритетних галузях економіки, міліція України протидіяла цьому негативному явищу й у власних підрозділах. Поширеність корупції в органах і підрозділах української міліції в період новітньої історії нашої держави, на нашу думку, було спричинено низкою факторів. По-перше, МВС, до складу якого належала й міліція, стало найчисельнішим правоохоронним відомством. По-друге, напрями діяльності органів міліції доволі розгалужені й пов'язані зі здійсненням контролю за дотриманням правил і приписів у різних сферах (безпека дорожнього руху, охорона й забезпечення громадського порядку, виявлення

кримінальних правопорушень, захист власності від злочинних і кримінально протиправних посягань, виконання адміністративних стягнень), у яких йдеться про найважливіші права та свободи громадян. Таким чином, питання визначення причин та умов, які породжують корупційні вияви серед працівників органів міліції, тісно пов'язане з тими, які стосуються всіх категорій працівників державного апарату.

В аналізований період рівень корупції в міліцейських підрозділах невинно зростав, вона почала набувати рис системного явища. Згідно зі статистичними даними МВС, протягом 1992–1998 років кількість зареєстрованих випадків отримання й дачі хабарів в органах міліції збільшилася в 2,5 рази [237, с. 234]. Крім того, зростав рівень корупційних правопорушень, учинених співробітниками ОВС, і надалі – уже в першому десятилітті XXI століття. Так, за проступки, передбачені Законом України «Про боротьбу з корупцією», стосовно правоохоронців було складено й направлено до суду 2003 року – 78 протоколів; 2004 року – 244; 2005 року – 429; 2006 року – 509; 2007 року – 802; 2008 року – 976 протоколів [238].

Таке ганебне явище охопило майже всі служби та підрозділи міліції України. Найбільш нестійкими щодо отримання хабарів були працівники підрозділів МГБ (23,4% від загальної кількості притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів працівників ОВС за період 1994–1997 років), ДАІ – 19,9%; кримінальної міліції – 11,3%; карного розшуку – 8,6%; ГУАСМ – 8,8%; Головного слідчого управління – 8,8%; ГУБОЗ та ГУДСБЕЗ – 2,75%; УДСО – 2,8% [237, с. 234].

Протидія корупції в міліцейських лавах потребувала певних організаційно-управлінських заходів. Для зміцнення законності та посилення ефективності діяльності на цьому напрямі з березня 1996 року обов'язки з протидії корупційним діянням та іншим правопорушенням, пов'язаними з корупцією серед особового складу ОВС, зокрема міліції, було покладено на підрозділи

УВБ МВС України [239]. Реалізуючи зазначені завдання, підрозділи УВБ достатньо ефективно протистояли виявам зради інтересам служби. Наприклад, 1998 року, за матеріалами Служби внутрішньої безпеки, з ОВС було звільнено через службову невідповідність понад тисячу працівників, за дисциплінарні проступки – понад 3,5 тис., за дискредитацію звання працівника міліції – 600 осіб. Цього самого року суди розглянули понад 160 справ стосовно працівників міліції, які вчинили корупційні діяння [240].

Однак в ОВС продовжують траплятися резонансні події за участю особового складу, випадки скоєння працівниками міліції злочинів, безвідповідального ставлення до виконання функціональних обов'язків, недостойної поведінки в громадських місцях у вільний від служби час тощо.

Це змусило керівництво МВС відшукувати нові форми організаційно-управлінської діяльності, спрямованої на покращання стану дотримання дисципліни й законності в діяльності органів міліції, запобігання надзвичайним подіям за участю особового складу. Так, на початку 2008 року було прийнято рішення організувати й забезпечити координацію діяльності постійних мобільних груп щодо профілактики порушень дисципліни і законності та недопущення надзвичайних подій серед особового складу органів і підрозділів української міліції [241, арк. 170].

Крім того, на виконання Плану організаційно-практичних заходів МВС України щодо попередження корупційних проявів з боку працівників ОВС на 2008–2010 роки, затвердженого розпорядженням МВС України від 4 березня 2008 року, наказом МВС України від 23 лютого 2009 року була затверджена Інструкція про порядок забезпечення органами та підрозділами внутрішніх справ України профілактики злочинних, корупційних діянь та інших протиправних дій серед особового складу [242, арк. 150].

Проте подолати негативні явища в міліцейських лавах не вдалося протягом усього історичного періоду діяльності української

міліції. Вивчення ситуації на місцях й аналіз статистичних даних засвідчили, що в органах і підрозділах міліції наприкінці першого десятиліття 2000-х років непоодинокими були випадки, коли працівники міліції перевищували службові повноваження, зраджували інтересам служби, вчиняли посадові та інші злочини й потрапляли на лаву підсудних. Такі ганебні дії набували широкого розголосу в суспільстві та вкрай негативно позначалися на рівні довіри громадян до ОВС. Так, 2010 року стосовно працівників міліції було порушено 655 кримінальних справ, з них за скоєння службових злочинів – 508. Засуджено 407 колишніх працівників міліції, що на 19% більше, ніж 2009 року (342) [243, арк. 246].

Найчастіше до відповідальності притягали дільничних інспекторів міліції, щодо яких суди 2010 року винесли 80 вироків; щодо працівників підрозділів карного розшуку – 70, ДАІ – 42, охорони громадського порядку – 41, слідства – 29, БНОН – 22, чергових частин – 13, ДСБЕЗ, КМСД – по 12, ДСО – 7. Переважну більшість серед засуджених (254, тобто 62,4%) становили особи віком до 30 років й особи, які прослужили в ОВС до 10 років (284, або 69,8%), кожен другий з них мав вищу освіту.

Працівники міліції здебільшого скоювали злочини у сфері службової діяльності, за які засуджено 299 осіб, або майже 73,4% від загальної кількості, зокрема за хабарництво – 119, перевищення влади – 73, службове підроблення – 60, зловживання владою – 39, службову недбалість – 8. Крім того, за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків, було засуджено 20 працівників, за вчинення ДТП – 15, хуліганство – 11, спричинення тілесних ушкоджень та катування – по 8, грабежі та крадіжки – по 5, розбійні напади – 4, вбивства – 3 [244, арк. 80–81].

Ситуація на цьому напрямі погіршувалася і надалі. Так, упродовж лише першого півріччя 2011 року за недоліки та прорахунки в оперативно-службовій діяльності до дисциплінарної відповідальності було притягнуто 2599 працівників, із них 256 – керівної

ланки [245, арк. 205]; 2014 року суди визнали винними та засудили 176 (2013 року – 172) колишніх працівників міліції [246]. Частково ситуація поліпшилася лише на початку 2015 року: за 7 місяців 2015 року суди визнали винними та засудили 37 колишніх працівників міліції [247, арк. 42].

Аналізуючи причини цих негативних явищ у міліцейських лавах, необхідно зазначити, що значну частину працівників міліції притягували до кримінальної відповідальності через спробу збагатитися шляхом вимагання та отримання хабарів, що стало найпоширенішим злочином у сфері службової діяльності. Крім того, через байдужість до людей, моральну розбещеність окремих працівників, хибну практику розкриття злочинів непоодинокими були випадки знущань і тортур над особами, яких підозрювали в скоєнні злочинів чи правопорушень. Результати вивчення вироків і постанов судів засвідчили, що вчинення особовим складом органів міліції злочинів, насамперед, було наслідком їх низьких морально-ділових якостей, професійної деградації, відсутності дієвого механізму службового контролю і вимогливості з боку деяких керівників, а також недостатньої організації виховної роботи, морально-психологічної підготовки та навчання працівників міліції.

Без сумніву, ужиті протягом 90-х років ХХ ст. й на початку першого десятиліття ХХІ ст. організаційно-правові заходи надали можливість значно посилити антикорупційну спрямованість законодавства та відомчої нормативно-правової бази, окреслити основні напрями та форми попередження й протидії корупції. Антикорупційну діяльність було визначено пріоритетним напрямом у роботі органів міліції. З огляду на це МВС розробило і впровадило в практику відомче нормативне та організаційно-методичне забезпечення антикорупційної роботи в підпорядкованих підрозділах, що ґрунтувалося на принципах системності й наступальності в боротьбі з корупцією, розподілі функцій і відповідальності її суб'єктів.

Зокрема, реалізація цих завдань стала основним змістом Програми антикорупційних заходів у системі МВС на 2011–2015 роки, затвердженої наказом МВС України від 8 липня 2011 року. Метою програми було забезпечення планування та координації діяльності служб і підрозділів системи МВС у процесі здійснення правових, соціально-економічних, організаційно-управлінських та практичних заходів, спрямованих на ефективне попередження й припинення корупції [248, арк. 192].

Водночас діяльність служб і підрозділів боротьби з корупційними виявами в органах міліції потребувала вдосконалення, комплексного поєднання профілактичних, попереджувальних і правозастосувальних заходів, спрямованих насамперед на ліквідацію умов, що створювали сприятливе підґрунтя для вчинення правопорушень у сфері оперативно-службової діяльності органів і підрозділів міліції. Крім того, очевидною була необхідність зосередження зусиль на шляху цілеспрямованої нейтралізації соціальних та економічних чинників відомчої корупції.

2.2. БОРОТЬБА МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ: ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах розбудови незалежної держави одним із найнебезпечніших чинників, що стояли на заваді успішному розвитку нових ринкових соціально-економічних відносин, стало стрімке зростання рівня злочинності у сфері економіки. За нетривалий проміжок часу економічна злочинність поширилася майже на всі сфери господарювання, заповнивши сектор тіньової економіки. Після розпаду СРСР адміністративний контроль фактично

було нівельовано, а різноманітні форми економічного контролю (фінансовий, валютний, податковий, митний) почали з'являтися в Україні лише 1995 року [249, с. 103].

Тому саме правоохоронні органи стали дієвим інструментом поновлення державного контролю за станом і правовим регулюванням ринкових соціально-економічних відносин. За цих умов одним з пріоритетних завдань міліції незалежної України стала протидія злочинності у сфері економіки.

Таке завдання було покладено на новостворений у вересні 1991 року в системі МВС підрозділ, який отримав назву Управління по захисту економіки від злочинних посягань МВС України [250]. Сформована служба захисту економіки від злочинних посягань стала правонаслідувачем започаткованої за радянських часів служби боротьби з розкраданнями соціалістичної власності, основним завданням якої була боротьба з корисливими злочинами економічної спрямованості.

Надалі в умовах динамічних змін, що почали відбуватися в економічних відносинах, розвитку нових форм господарювання та власності виникла нагальна потреба в зміні статусу служби, яка вела боротьбу з правопорушеннями у сфері економіки, відведення їй відповідного місця в системі органів державної виконавчої влади та повноважень, які забезпечили б ефективно і своєчасно викриття злочинів [251, с. 57].

Передумовою створення нової служби стали вимоги Постанови ВРУ від 26 січня 1993 року «Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби із злочинністю» з удосконалення структури правоохоронних органів, насамперед підрозділів слідства, карного розшуку та захисту економіки. Згідно з постановою КМУ від 5 липня 1993 року, на базі служби захисту економіки від злочинних посягань МВС було створено Державну службу боротьби з економічною злочинністю, яка увійшла до складу кримінальної міліції системи МВС України

[252]. У складі МВС було сформовано ГУДСБЕЗ МВС України та його організаційно-штатну структуру в регіонах.

Зміни у вітчизняному законодавстві, необхідність протидії новим видам економічної злочинності зумовлювали необхідність постійного корегування завдань і вдосконалення організаційно-штатної структури новоствореної міліцейської служби. У ДСБЕЗ 1997 року з'явилася функція боротьби з нецільовим використанням бюджетних коштів, злочинами на фондовому ринку, посяганнями на інтелектуальну власність. У структурі головних управлінь 2001 року було створено Управління оперативних розробок, підрозділи боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності та високих технологій, у бюджетній сфері, боротьби з хабарництвом [253].

Структура ДСБЕЗ зазнавала певних змін. Так, у березні 2002 року Головне управління було реорганізовано в Департамент ДСБЕЗ МВС України, на який покладено безпосереднє керівництво діяльністю підрозділів ДСБЕЗ у країні.

Відповідно до затвердженого зазначеною вище постановою КМУ від 5 липня 1993 року Положення про Державну службу боротьби з економічною злочинністю, її головними завданнями стали: своєчасне припинення злочинів у галузі економіки та запобігання їм; аналіз і прогнозування криміногенних процесів в економіці та своєчасне інформування про них органів виконавчої влади; виявлення і припинення фактів порушення прав інтелектуальної власності; з'ясування причин та умов, які сприяють учиненню правопорушень у галузі економіки, ужиття заходів щодо їх усунення [254].

З перших днів діяльності ДСБЕЗ МВС України здійснювала цілеспрямовану боротьбу зі злочинами в галузі економіки, яка на той час зазнала докорінної трансформації. Основними характеристиками цього трансформаційного процесу були: загальна криза економіки; перерозподіл доходів і власності на користь тіньових структур й окремих громадян, які стали на шлях

незаконного збагачення; збільшення кількості розкрадань державної та суспільної власності, розбійних нападів, грабежів, крадіжок особистого майна, порушень правил торгівлі; хабарництво, недієвість новоприйнятих нормативно-правових актів у сфері захисту економічних інтересів громадян.

На засіданні колегії МВС України 19 лютого 1992 року було зазначено, що злочинні формування в обласних центрах і великих містах фактично взяли під контроль ситуацію на речових і продовольчих ринках, насильницьким шляхом встановлювали та підтримували високі ціни на промислові товари й продукцію сільгоспвиробництва, штучно створювали дефіцит товарної маси. Надзвичайно напруженою була ситуація в 1992–1993 роках на ринках міст Києва, Одеси, Дніпропетровська, Харкова, Донецька, Запоріжжя, Луганська [255].

Подальший розвиток ринкових відносин спричинив істотне зростання рівня злочинності в економічній сфері. У переліку нових видів економічної злочинності, які виникли в час трансформаційних перетворень в економіці держави, – махінації з матеріалами, сировиною, обладнанням, готовою продукцією через наявні чи фіктивно створені кооперативи, малі та спільні підприємства. У відповідь на посилення кримінального тиску на економіку держави керівництво МВС України вжило низку організаційних і практичних заходів, спрямованих на кадрове й технічне зміцнення підрозділів, які протидіяли економічній злочинності, що позначилося на результатах їхньої діяльності. Так, протягом 1991 року й першої половини 1992 року підрозділи боротьби з економічною злочинністю в нових комерційних структурах виявили 2769 корисливих злочинів [256].

У складній оперативній обстановці підрозділами ДСБЕЗ 1993 року викрито на 11,9% більше злочинів у сфері економіки. Виявлено 1336 фактів хабарництва (+35,2%), 9437 розкрадань державного та колективного майна шляхом привласнення (+4,9%), 4394 спекуляції (+48,9%), 1592 факти незаконної

торговельної діяльності (+224,8%) і 1219 незаконних операцій з валютними цінностями (+112%). На 39,6% більше направлено до судів кримінальних справ про економічні злочини. Економічний ефект від діяльності ДСБЕЗ за 1993 рік становив 341,4 млрд крб [257].

Однак, попри вжиті правоохоронними органами заходи, криміногенна ситуація в економіці держави в другій половині 90-х років продовжувала погіршуватися. Найбільш криміналізованою в цей час стала фінансово-банківська сфера, у якій домінувала тенденція до збільшення кількості протиправних діянь, пов'язаних із вилученням значних коштів, і присвоєння їх злочинними елементами. Це засвідчили дані порівняльної статистики 1996–1997 років. Так, у банківських установах 1997 року органи міліції викрили 4687 злочинів (порівнюючи з 1996 роком, більше вдвічі) [5, с. 10]. Якщо 1995 року у фінансово-кредитній системі було виявлено 362 злочини, з яких 92 вчинені ОЗУ, то 1996 року – 3721 і 244 відповідно, 1997 року – 6227 і 361, а 1998 року – 8539 і 750 [258, с. 9]. Крім того, зростає рівень злочинності і в інших сферах економіки країни. Кількість виявлених працівниками міліції України злочинів збільшилася в зовнішньоекономічній сфері на 44,3% (з 1245 до 1796), у сфері приватизації – на 22,1% (з 2023 до 2471 злочинів) [259, арк. 92].

Необхідно зазначити, що в другій половині 90-х років минулого століття органи та підрозділи міліції України здійснили заходи для забезпечення вимог Президента України, КМУ з питань контролю за надходженням коштів до бюджету країни та їх витрачанням. Так, унаслідок діяльності ОВС до державного та місцевих бюджетів 1996 року було перераховано 22,3 трлн крб, зокрема: ГУДСБЕЗ – 7,4 трлн крб, УБКППО – 3,7 трлн крб, ДСО – 3,5 трлн крб, ГУАСМ – 184 млрд крб.

Відповідні заходи також вживали для повернення в Україну валюти, що незаконно знаходиться за кордоном. За викритими фактами неповернення валюти було порушено 220 кримінальних

справ, що вдвічі більше, ніж за 1995 рік. В Україну повернуто близько 3,5 млн доларів США. Знайдено й описано немаркованих підакцизних товарів на суму понад 2,232 млрд крб. Знято з реалізації та конфісковано підакцизних товарів на 1,016 млрд крб. За такі злочини до кримінальної відповідальності притягнуто 390 осіб [260, арк. 10].

Водночас стан організації контролю за надходженням коштів до державного бюджету країни та їх використанням не відповідав вимогам того часу. Взаємодія з іншими правоохоронними та контролюючими органами для вирішення цих питань була налагоджена не на належному рівні. Також на низькому рівні було організовано оперативно-розшукову роботу з викриття злісних неплатників податків, відшкодування збитків, завданих економічними злочинами, передусім у сфері зовнішньоекономічної діяльності, у процесі приватизації та під час використання бюджетних коштів. Слабким був контроль за роботою слідчо-оперативних груп з відшкодування збитків, заподіяних злочинними діями, та зі своєчасного повернення коштів до державного бюджету [260, арк. 11].

Наступним напрямом діяльності підрозділів ДСБЕЗ України стала сфера зовнішньоекономічної діяльності як комерційних, так і державних підприємств передусім щодо протидії незаконному переведенню одержаних валютних прибутків на закордонні рахунки. Наприклад, лише 1995 року за результатами роботи підрозділів боротьби з економічною злочинністю слідчі апарати порушили близько 200 кримінальних справ за фактами приховування валютної виручки.

У другій половині 90-х років ХХ ст. вагомим чинником удосконалення організаційно-управлінської діяльності ДСБЕЗ стала взаємодія з відповідними правоохоронними органами інших держав, передусім держав-учасниць СНД. Формат співпраці за цим напрямом було суттєво розширено завдяки Угоді про співробітництво в боротьбі зі злочинами у сфері економіки, яку підписали 12 квітня 1996 року (м. Москва) уряди Вірменії, Азербайджану,

Білорусі, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Молдови, Російської Федерації, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану й України [261]. Угоду було укладено у зв'язку з необхідністю координації зусиль правоохоронних органів країн СНД і прийняття ефективних заходів із протидії злочинності у сфері економіки [262]. Участь у реалізації заходів, передбачених зазначеною Угодою, мала на меті розроблення узгодженої стратегії та зміцнення взаємодії правоохоронних і контролюючих органів, виконання міжнародних зобов'язань кожною державою в боротьбі зі злочинами у сфері економіки, особливо в банківській і кредитно-фінансовій системах, галузі зовнішньоекономічної діяльності та відмивання (легалізації) доходів, отриманих злочинним шляхом [263].

Водночас діяльність підрозділів ДСБЕЗ у регіонах країни в другій половині 90-х років минулого століття залишалася недостатньо ефективною. Зокрема, за підсумками роботи за 1996 рік, які відображено в наказі МВС України від 12 січня 1997 року, питома вага виявлених 1996 року тяжких злочинів в економічній сфері становила лише близько 30%, а злочинів, учинених групою осіб, – лише 11%, розкрадань у великих та особливо великих розмірах – 9,5%. Зазначені показники підтверджували орієнтацію більшості підрозділів ДСБЕЗ УМВС на валові показники в роботі, які на захист економічних інтересів держави суттєво не впливали [264, арк. 2].

З 1997 року керівництво служби обрало курс на організацію діяльності оперативних підрозділів у напрямі викриття найнебезпечніших злочинів, великомасштабних корисливих зловживань у стратегічно важливих ключових галузях економіки. Такими пріоритетними напрямками оперативно-службової діяльності було визначено: протидію тяжким корисливим злочинам у зовнішньоекономічній діяльності, паливно-енергетичному комплексі, кредитно-фінансовій і банківській системах; дієве супроводження інвестиційних програм, процесів приватизації, цільового використання кредитних, валютних ресурсів; профілактику розкрадань

коштів, виділених на заробітну плату, стипендії, пенсії; суттєве посилення боротьби з хабарництвом і корупцією.

У зв'язку зі змінами в законодавстві 1997 року в ДСБЕЗ з'явилася функція боротьби з нецільовим використанням бюджетних коштів, злочинами на фондовому ринку, посяганнями на інтелектуальну власність. З метою підвищення ефективності діяльності підрозділів міліції по боротьбі з економічною злочинністю було змінено критерії оцінювання результатів їхньої роботи. Основним показником було обрано кількість виявлених тяжких злочинів насамперед на пріоритетних напрямках залежно від кількості закінчених і направлених до суду справ, притягнення до кримінальної відповідальності осіб, забезпечення відшкодування завданих державі збитків та реального економічного ефекту [264, арк. 4].

Реалізація зазначених організаційно-управлінських заходів надала можливість підвищити ефективність діяльності підрозділів ДСБЕЗ. Так, у визначальних напрямках оперативно-розшукової діяльності в цей період було виявлено майже 15 тис. злочинів (це стосується злочинів економічної спрямованості, у фінансово-кредитній галузі та банківських установах, паливно-енергетичному комплексі, зовнішньоекономічній діяльності, у сфері приватизації). Забезпечено відшкодування збитків на суму понад 250 млн грн [198, с. 254].

Однак, незважаючи на певні успіхи, міліцейським підрозділам наприкінці 90-х років минулого століття не вдалося суттєво вплинути на припинення негативного процесу криміналізації вітчизняної економіки. Неврегульованість питань власності, відсутність контролю за законністю надходження капіталів, які використовували під час приватизації, розбалансування фінансово-кредитної системи, високий ступінь монополізації під час вільного ціноутворення, істотні недоліки в системі оподаткування та інші чинники призводили до подальшого зростання рівня злочинності.

На початку третього тисячоліття перед підрозділами ДСБЕЗ постали нові завдання. Складність їх виконання була зумовлена тим, що разом із подальшим реформуванням економічних відносин відбувалася і трансформація у сфері економіки. Її визначальними рисами були: гнучка адаптація до нових форм і методів підприємницької діяльності, оперативне реагування на швидкі зміни ринкової кон'юнктури та чинного законодавства, ефективне використання у злочинних цілях широкого спектру економічних структур, новітньої техніки та сучасних технологій. Результати оперативно-розшукової діяльності міліцейських підрозділів засвідчили, що найбільш замасковані та добре сплановані економічні злочини вчиняли там, де зосереджено високоліквідну продукцію і ресурси, енергоносії, державні бюджетні кошти.

Протягом 2000–2015 років основні заходи з протидії злочинності у сфері економіки були сконцентровані на стратегічних напрямках, що визначають економічну безпеку держави та забезпечують наповнення бюджету. Отже, серед пріоритетів діяльності служби – оперативне супроводження найважливіших сфер економічної діяльності держави (енергоринок, інвестиційні процеси, приватизація, кредитно-банківська та фінансова системи, зовнішньоекономічна діяльність).

Об'єктом посиленої уваги в цей період було належне забезпечення протидії організованій злочинності в економічній сфері. Це було зумовлено намаганням криміналітету охопити тотальним впливом економічні відносини в країні шляхом підпорядкування своїм злочинним інтересам стратегічно важливих об'єктів, підприємств, що випускали високоліквідну продукцію. Саме тому підрозділи ДСБЕЗ спрямовували свої зусилля на знешкодження ОЗГ, які діяли навколо таких об'єктів.

У цьому контексті важливим завданням стало здійснення заходів щодо підриву економічного підґрунтя ОЗГ. Лише протягом 2000 року внаслідок здійснення оперативно-розшукових заходів

у тісній співпраці з підрозділами УБОЗ у сфері економіки було порушено понад 700 кримінальних справ: з них 485 – на пріоритетних напрямках, серед них 172 – у фінансово-кредитній системі (з них 90 – у банківській сфері), 54 – на каналах зовнішньоекономічної діяльності, 45 – у сфері приватизації, 127 – у комерційних структурах, 87 – у паливно-енергетичному комплексі (з них 24 – у нафтогазовій промисловості, 42 – в енергетиці). Загалом протягом 2000 року підрозділи міліції викрили 51,7 тис. злочинів економічної спрямованості, майже половина з яких тяжкі. Завдяки вжитим заходам державі було повернуто понад 145 млн грн, накладено арешт на майно в сумі близько 76 млн грн, вилучено товарно-матеріальних цінностей на суму 107,5 млн грн [265, с. 224, 226].

Інтенсивний розвиток ринкових відносин у господарській діяльності суб'єктів підприємництва вимагав від держави реалізації заходів із забезпечення конституційних прав громадян на захист інтелектуальної власності, сприятливих умов для створення об'єктів інтелектуальної власності, розвитку українського ринку цих об'єктів. Ці заходи було окреслено в Указі Президента України від 27 квітня 2001 року «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності» [266].

Перед органами міліції постало завдання щодо покращення стану правопорядку у сфері забезпечення права на об'єкти інтелектуальної власності на регіональному та державному рівнях. На виконання зазначеного Указу Президента в структурі ДСБЕЗ було створено підрозділи боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності та високих технологій як на центральному, так і регіональному рівнях.

Важливим кроком на шляху оптимізації управлінської діяльності підрозділів боротьби з економічною злочинністю було створення 2006 року Аналітичного центру, підпорядкованого Департаменту Державної служби боротьби з економічною злочинністю (ДДСБЕЗ) МВС України. Він мав сприяти підвищенню

ефективності діяльності центрального апарату МВС у протидії економічній злочинності, посиленню аналітичної складової в діяльності ДСБЕЗ, накопиченню, аналізу й узагальненню інформації, що була необхідною керівництву ДДСБЕЗ для прийняття управлінських рішень, а підрозділам Департаменту – для виконання поставлених перед ним завдань [267, арк. 96].

Діяльність зазначеного підрозділу цілком розв'язала проблеми вдосконалення інформаційно-аналітичного, нормативного забезпечення оперативно-розшукової та іншої службової діяльності підрозділів ДДСБЕЗ.

Крім того, з 2008 року керівництво МВС сформулювало вимогу припинити оцінювання результатів роботи на цьому напрямі за кількісними показниками викритих злочинів порівняно з попередніми періодами. Було визначено, що роботу підрозділів ДСБЕЗ слід оцінювати на підставі навантаження на працівника та підрозділ з викриття тяжких й особливо тяжких злочинів передусім унаслідок реалізації оперативно-службових справ з викриття злочинів у сфері службової діяльності, серед яких хабарництво, враховуючи направлені до суду кримінальні справи та реально відшкодовані збитки, а також економічний ефект від заходів, ужитих з декриміналізації пріоритетних для кожного регіону бюджетоутворювальних галузей і сфер господарювання [268, арк. 156].

Зазначене рішення сприяло підвищенню ефективності оперативно-службової діяльності підрозділів ДСБЕЗ. На початку 2009 року підрозділам служби вдалося суттєво поліпшити показники протидії економічній злочинності. Майже половина виявлених економічних злочинів у цей час належала до категорії тяжких та особливо тяжких, за кожним третім з них збитки перевищували 100 тис. грн. Було порушено 416 кримінальних справ зі збитками, що перевищують 1 млн грн. Удвічі більше задокументовано злочинів про хабарництво, де сума хабара перевищує 10 тис. грн і 30 тис. грн. Ефективнішою стала робота з протидії зловживанням у сфері земельних відносин [269, арк. 33].

Ця тенденція збереглася й 2010 року. За результатами оперативно-службової діяльності підрозділів боротьби з економічною злочинністю, з 28,2 тис. викритих 2010 року злочинів кожний сьомий зі збитками понад 100 тис. грн, кожний четвертий – пов'язаний з бюджетними коштами. Порушено 787 (+3,7%) кримінальних справ зі збитками 1 млн грн і більше [270, арк. 148].

На виконання Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007–2009 роки та вимог керівництва ДДСБЕЗ спільно з іншими структурними підрозділами МВС і територіальними ОВС ужито дієвих заходів з протидії посяганням на бюджетні кошти. Ці комплексні заходи сприяли активізації протидії злочинним посяганням на бюджетні кошти. Зокрема, у цій сфері 2009 року було викрито 2,7 тис. злочинів, що майже на третину більше, ніж за аналогічний період 2008 року. Збитки за кожним п'ятим викритим злочиним перевищують 100 тис. грн. За предметом протиправних посягань кількість викритих злочинів була такою: 704 злочини, пов'язані з незаконним використанням коштів державного бюджету (+50,4%); 728 – пов'язані з коштами місцевих бюджетів (+49,5%); 361 – спрямовані на державні цільові програми (+42,9%); 155 – стосувалися субвенцій бюджетів усіх рівнів (+50,3%). За порушеними кримінальними справами сума збитків становила 874,2 млн грн. Було закінчено розслідування та направлено до суду кримінальні справи за 1,3 тис. злочинів, за якими пред'явлено обвинувачення 1084 особам [271, арк. 115–116].

Водночас, усупереч значній активізації роботи з викриття злочинів, пов'язаних із бюджетними коштами, ужиті заходи щодо протидії злочинним посяганням зазначеної категорії виявилися недостатньо ефективними й суттєво не вплинули на покращення криміногенної обстановки в цій сфері.

Надзвичайно низькими були показники діяльності підрозділів боротьби з економічною злочинністю на транспорті. Зокрема, протягом 2008 року питома вага тяжких та особливо

тяжких злочинів, виявлених транспортною міліцією у сфері економіки, становила всього 41,4%. Неналежно було забезпечено захист інтересів держави на пріоритетних напрямках економіки. Виразною була негативна тенденція в протидії злочинності у сфері зовнішньоекономічної діяльності (-4,5%) [272, арк. 39].

Для вдосконалення організації оперативно-службової діяльності підрозділів ДДСБЕЗ МВС України, координації дій щодо захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань, боротьби з економічною злочинністю наказом МВС України від 21 січня 2010 року були затверджені оновлені Положення про Департамент Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України, Типове положення про управління (відділ) ДДСБЕЗ головних управлінь, управлінь МВС України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі, на залізницях; Типове положення про відділ, відділення, сектор ДДСБЕЗ міського, лінійного, районного управління (відділу, відділення), відділу (відділення) спеціальної міліції головних управлінь, управлінь МВС України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі, на залізницях [273, арк. 74].

Крім того, 7 квітня 2010 року в системі МВС України було утворено Департамент фінансової та економічної безпеки МВС, який увійшов до структури ДДСБЕЗ та основним завданням якого мало стати викриття об'єктів, які спричиняють значні збитки економіці держави [274]. Однак недоліки правового регулювання не дали змоги цілком визначити повноваження та завдання цього підрозділу, а тому й забезпечити ефективність його діяльності.

Подальші заходи, спрямовані на оптимізацію діяльності служби, було реалізовано у вересні 2012 року. У наказі МВС України від 3 вересня 2012 року було визначено заходи з організації діяльності ДДСБЕЗ МВС України. У наказі було регламентовано, що ДДСБЕЗ утворюється та функціонує у складі кримінальної міліції апарату МВС України; управління (відділи)

державної служби боротьби з економічною злочинністю головних управлінь, управлінь МВС України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, відділи (сектори) державної служби боротьби з економічною злочинністю районних, районних у містах, міських управлінь (відділів), лінійних управлінь (відділів) утворюються та функціонують у складі кримінальної міліції ОВС України.

Відповідно до затвердженого Положення ДДСБЕЗ МВС України став самостійним структурним підрозділом у складі кримінальної міліції МВС України, який безпосередньо підпорядковується міністрові внутрішніх справ або уповноваженому ним заступникові та згідно із законодавством України організовує і здійснює оперативно-розшукову діяльність.

Основними завданнями ДДСБЕЗ було визначено: участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, захисту економіки й об'єктів права власності; своєчасне припинення злочинів у сфері економіки та запобігання їм; аналіз, прогнозування криміногенних процесів у сфері економічної діяльності, своєчасне інформування про них керівництва МВС України й інших органів виконавчої влади; виявлення та припинення фактів порушення прав інтелектуальної власності; з'ясування причин та умов, які сприяють учиненню правопорушень у сфері економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення [275].

Після таких організаційно-штатних змін діяльність підрозділів ДДСБЕЗ була зосереджена на таких пріоритетних напрямках, як паливно-енергетичний, агропромисловий, фінансово-кредитний сектори, фондовий ринок, сфера земельних відносин, природних ресурсів та екології, житлово-комунальне господарство, інтелектуальна власність; боротьба з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, гральним бізнесом; зовнішньоекономічна сфера, протидія кризовим трансформаційним процесам у відносинах власності, зокрема рейдерству, та ін.

У цей період посиленої уваги підрозділів ДДСБЕЗ потребувала сфера додержання спеціально уповноваженими державними органами законодавства з питань протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Про небезпеку цього виду злочинної діяльності для економіки країни свідчать результати оперативно-розшукової діяльності підрозділів ДДСБЕЗ. Так, лише за сім місяців 2011 року ці підрозділи виявили 249 злочинів, пов'язаних з легалізацією злочинних доходів, серед яких 74 – на суму понад 100 тис. грн і 51 – на суму понад 1 млн грн. За результатами діяльності спецпідрозділів міліції до суду було направлено кримінальні справи, порушені за вчинення 185 злочинів за ст. 209 КК України, зокрема припинено діяльність 30 ОЗГ [276, арк. 125].

Крім того, підрозділи ДДСБЕЗ МВС України протягом 2011 року продовжували вживати заходи, спрямовані на припинення свавілля корумпованих чиновників, викриття фактів хабарництва й інших видів кримінальної корупції передусім у центральних і регіональних органах влади та управління, а також з боку посадовців, що мають дозвільні та регулятивні повноваження.

Поширеність хабарництва та корупції в органах державної влади й управління засвідчили дані міліцейської статистики. Так, лише протягом п'яти місяців 2011 року підрозділи ДДСБЕЗ задокументували 5651 злочин, серед яких 1569 – пов'язаних зі зловживанням владою або службовим становищем, 2868 – перевищенням службових повноважень, а також 1214 злочинів про хабарництво, зокрема 1099 (90,5%) – одержання хабара, 115 (9,5%) – давання хабара. У скоєнні посадових злочинів ОВС викрито 3179 службовців, серед яких 690 – службовці органів влади й управління, 451 – посадовці контролюючих органів. З-поміж службовців цих категорій 238 – керівники органів влади й управління (11 з яких обласного рівня, 8 міських голів та їхніх заступників, 36 керівників райдержадміністрацій) [277, арк. 180].

Важливим напрямом діяльності підрозділів ДДСБЕЗ була протидія незаконному переміщенню товарів на територію України. Тільки протягом трьох місяців 2011 року підрозділи ДДСБЕЗ у ході реалізації практичних заходів виявили 98 порушень під час увезення в Україну товарів на суму 13 млн грн. Порушено 30 кримінальних справ про контрабанду, 48 – про злочини, учинені у сфері службової діяльності й пов'язані зі зловживаннями працівників суб'єктів господарювання та контролюючих органів, підробленням документів, реалізацією недоброякісної продукції тощо [278, арк. 71].

Спецпідрозділи міліції здійснювали протидію незаконній легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Зокрема, у взаємодії з Держфінмоніторингом України протягом 2011 року підрозділи ДДСБЕЗ МВС України викрили незаконну діяльність 366 фіктивних фірм, припинили діяльність 26 конвертаційних центрів, сума незаконно перерахованих бюджетних коштів і коштів державних підприємств становила 17,9 млн грн, забезпечили відшкодування збитків (за порушеними кримінальними справами) – 75,0 млн грн [279].

Крім того, на зміст і критерії оцінювання оперативно-розшукової діяльності підрозділів ДДСБЕЗ суттєво вплинуло набрання чинності новим КПК України. Серед найсуттєвіших змін – визначення нових критеріїв оцінювання роботи підрозділів ДДСБЕЗ. Було запроваджено оцінювання ефективності роботи підрозділів не за кількісними показниками, а крізь призму якості документування економічних кримінальних правопорушень, чого досягли лише завдяки спільним зусиллям працівників ДДСБЕЗ та органів досудового розслідування.

Аналіз діяльності підрозділів ДДСБЕЗ протягом 2013–2014 років засвідчує підвищення якісної складової викритих злочинів і забезпечення відшкодування завданих унаслідок злочинів збитків. Так, лише протягом 2014 року було викрито 28,6 тис. кримінальних правопорушень у сфері економіки, кожне

четверте з яких (7,2 тис.) кваліфіковано як тяжке або особливо тяжке. Серед викритих правопорушень 10,7 тис. пов'язані з використанням бюджетних коштів; 13,3 тис. учинено проти власності та 2,2 тис. – у сфері господарської діяльності. Виявлено понад 1,5 тис. кримінальних правопорушень зі збитками понад 100 тис. грн та 253 – зі збитками понад 1 млн грн. Закінчено кримінальні провадження стосовно 27,5 тис. кримінальних правопорушень у сфері економіки, матеріали щодо 25,1 тис. (91,3 %) направлено до суду. За закінченими кримінальними провадженнями збитки становили майже 1,7 млрд грн, які повністю відшкодовано [280, с. 210].

Після початку гібридної війни на Сході нашої держави перед підрозділами ДДСБЕЗ постало абсолютно нове завдання. Воно було пов'язане з необхідністю виконання доручень Президента України щодо оперативного супроводження процесів під час проведення часткової мобілізації до ЗСУ. Унаслідок вжитих заходів протягом 2014 – початку 2015 року було викрито 11 фактів одержання неправомірної вигоди безпосередньо службовцями військових комісаріатів. Крім того, у межах оперативно-розшукових справ (ОРС) за фактами одержання неправомірної вигоди було задокументовано 17 службовців військових комісаріатів і п'ять працівників медико-соціальних експертних комісій [280, с. 217].

Останні організаційно-штатні перетворення в цьому підрозділі було здійснено на початку 2015 року, коли в структурі кримінальної міліції апарату МВС було реорганізовано Департамент державної служби боротьби з економічною злочинністю в Департамент протидії злочинності у сфері економіки [281, арк. 35].

2.3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІЛІЦІЇ В ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ, ПОВ'ЯЗАНІЙ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Однією з найбільших соціальних і правових проблем сучасної України є протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, яка стає головною в діяльності як державних, так і правоохоронних органів. Найнебезпечнішим наслідком уживання наркотичних засобів стала наркозлочинність, тобто злочинність, що стимулюється наркотиками. Вона є підґрунтям для зростання рівня загальнокримінальної та організованої злочинності в країні. Це страшне соціальне явище становить загрозу не тільки збереженню генофонду й інтелектуальному потенціалу нації, а й національній безпеці держави [282, с. 4].

Аналізуючи витoki цього виду злочинності, необхідно зазначити, що після набуття незалежності перед Україною разом із численними соціально-економічними проблемами та зростанням рівня злочинності постала й проблема наркоманії та нелегального розповсюдження наркотичних і психотропних речовин. Так, у період з 1991 до 1993 року було зареєстровано поширення незаконного вирощування опіуму та злочинів, пов'язаних із наркотиками. Україна стає територією транзиту незаконних наркотиків до країн СНД і західних держав [283, арк. 94].

За аналітичними даними МВС України, загострення проблеми розповсюдження наркотичних засобів, розширення масштабів кримінального наркобізнесу в Україні були зумовлені трьома факторами: по-перше, економічною ситуацією, переходом до ринкових відносин, що спричинило неконтрольований пошук додаткових, навіть незаконних джерел прибутків; по-друге, активізацією міграційних процесів населення, оскільки перетинання

значною кількістю осіб кордонів України розширює можливості наркодилерів для завуальованого перевезення з країни в країну наркотичних засобів; по-третє, неосвоєністю наших ринків збуту, які привернули увагу міжнародного наркобізнесу [284, арк. 173]. Наркозлочинність, безперечно, стала одним із виявів організованої злочинності й становила вагомому суспільну загрозу.

У системі державних органів, які протидіють наркобізнесу, на ОВС, зокрема міліцію як їхню складову, у цій сфері покладено низку завдань. Уже в травні 1992 року їх було окреслено в затвердженій наказом МВС України Настанові з організації та здійснення ОВС боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів. З-поміж таких завдань слід виокремити: виявлення та облік осіб, які схильні до немедичного вживання наркотичних засобів, ужиття щодо них заходів виховного та медичного впливу; запобігання, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з наркотичними засобами; з'ясування причин та умов, які сприяють нелегальному обігу наркотиків, ужиття заходів щодо їх усунення [285, арк. 67].

До того ж головною метою під час реалізації цього напрямку було формування відповідної нормативно-правової бази. Уряд України орієнтувався на допомогу міжнародних організацій з контролю за наркотиками, передусім на Міжнародну програму ООН з контролю за наркотиками.

На державному рівні 14 грудня 1993 року постановою КМУ була затверджена перша в історії незалежної держави Національна програма протидії зловживанню наркотичними засобами та їх незаконному обігу на 1994–1997 роки. Програма з метою узгодження чинного законодавства з рекомендаціями конвенцій ООН і вітчизняною практикою визначила завдання щодо підготовки законопроектів із урегулювання порядку обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; внесення змін і доповнень до законодавчих актів України з питань посилення боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів,

психотропних речовин і прекурсорів; створення системи протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин та зловживанню ними [286].

На виконання цих завдань 15 лютого 1995 року було прийнято Закон України «Про обіг в Україні наркотичних речовин, психотропних засобів, їх аналогів і прекурсорів» [287]. ВРУ також ухвалила Закон України «Про заходи протидії незаконному обігові наркотичних речовин, психотропних засобів, прекурсорів і зловживання ними». Закон, з огляду на міжнародні зобов'язання, визначив систему заходів, спрямованих проти незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними, а також регламентував права й обов'язки юридичних осіб і громадян у зв'язку з його застосуванням [288].

Формування нормативно-правової бази у сфері протидії кримінальному наркобізнесу вимагало проведення необхідних організаційно-штатних заходів. Зазначена Національна програма також окреслила завдання щодо створення в структурі кримінальної міліції МВС самостійних спецпідрозділів для боротьби з наркобізнесом [286, п. 12].

Удаючись до історичного екскурсу, необхідно зазначити, що перші спеціальні відділи боротьби зі зловживанням наркотиками та їх незаконним обігом у структурі МВС було утворено 1986 року [283, арк. 101]. До осені 1993 року функції з протидії наркозлочинності було покладено на працівників карного розшуку МВС України.

На виконання завдань програми 30 жовтня 1993 року в складі кримінальної міліції МВС України почала діяти нова служба – Управління по боротьбі з незаконним обігом наркотиків (УБНОН) [284, арк. 174]. На час створення чисельність цього підрозділу становила 19 офіцерів, які займалися розслідуванням злочинів у цій сфері.

Отже, УБНОН МВС України стало самостійним структурним підрозділом у складі кримінальної міліції МВС. Його основними

завданнями було визначено боротьбу з незаконним обігом наркотиків, виявлення та викриття злочинних груп і ділків наркобізнесу, збувальників наркотичних засобів міжрегіонального транснаціонального рівнів [289, арк. 97].

На виконання Національної програми протидії зловживанню наркотичними засобами та їх незаконному обігу на 1994–1997 роки, затвердженої постановою КМУ від 14 грудня 1993 року, у структурі МВС АРК, ГУВС м. Києва, Київської області, УВС областей і міст, УВСТ наказом МВС України від 2 лютого 1994 року було створено самостійні підрозділи БНОН. Вони належать до блоку кримінальної міліції, є складником оперативних служб і підпорядковуються заступнику міністра внутрішніх справ – начальнику кримінальної міліції АРК і заступникам начальників ГУВС, УВС, УВСТ – начальникам кримінальної міліції відповідних УВС [290, арк. 110].

Надалі в липні 2003 року згідно з Указом Президента України «Про внесення змін до Положення про Міністерство внутрішніх справ України» зазначене Управління було реорганізовано в Департамент боротьби з незаконним обігом наркотиків (ДБНОН).

З огляду на ускладнення наркоситуації було здійснено певну роботу щодо оптимізації функціональної структури підрозділів БНОН. Так, з 2004 року в складі УБНОН (ВБНОН) ГУМВС, УМВС України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі розпочали створювати підрозділи, що відповідали за попередження та виявлення правопорушень на об'єктах легального обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; з 2007 року відділи (відділення) «А» було реорганізовано в підрозділи організації оперативної роботи та контролю міськрайлінорганів у протидії наркозлочинності; з 2009 року припинено діяльність оперативно-пошукових відділів (секторів) тощо. Також з метою підвищення ефективності розслідування кримінальних справ, порушених за фактами незаконного обігу наркотичних засобів,

психотропних речовин і прекурсорів, відповідно до вказівок Головного слідчого управління МВС України, за розслідуванням цієї категорії злочинів закріплено найдосвідченіших працівників слідчих підрозділів [291, с. 18–19].

Завдання та функції, що виконували підрозділи БНОН, потребували системного вдосконалення правового регулювання. За роки функціонування цих підрозділів було створено розгалужену нормативно-правову базу, пов'язану з регулюванням суспільних відносин у сфері незаконного обігу наркотиків. Україна, набувши статусу суверенної незалежної держави, узгодила національне законодавство в аналізованій сфері з міжнародними договорами й конвенціями.

Пріоритетну роль серед правових норм щодо боротьби з незаконним обігом наркотиків відведено Конституції України, яка має вищу юридичну силу. Ми поділяємо позицію вітчизняного правознавця О. Г. Косогова, згідно з якою систему нормативно-правових актів у сфері правового забезпечення боротьби з незаконним обігом наркотиків умовно можна поділити на дві підсистеми: норми прямого регулювання та норми опосередкованого регулювання. До підсистеми норм прямого регулювання належать ті, у яких категорію «незаконний обіг наркотиків» вжито неопосередковано. Підсистему норм опосередкованого регулювання утворюють норми, у яких значення цих категорій розглянуто в контексті категорії «злочинність», а також впливає зі змісту норм, використання яких в аспектах окресленої проблематики має профілактичне, запобіжне, охоронне, комунікативне та інше спрямування [292, с. 143–144].

Правове регулювання діяльності підрозділів міліції БНОН передбачає широкий масив різних за юридичним змістом і формою нормативно-правових актів. Серед них зазначені вище закони України «Про міліцію», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних

речовин і прекурсорів та зловживанню ними». До цієї системи необхідно також додати закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про державну таємницю», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», Кримінальний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення. До системи нормативно-правових актів у цій сфері належать міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано ВРУ.

Крім того, нормативно-правову базу діяльності підрозділів БНОН було доповнено низкою актів КМУ, якими послідовно затверджено концепції і державні програми в цій сфері, а саме: розпорядження «Про Концепцію реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2002–2010 роки» від 24 січня 2002 року [293], Постанова КМУ «Про затвердження Програми реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003–2010 роки» від 4 червня 2003 року [294]. У них уперше було визначено стратегічні напрями роботи всіх органів влади, громадських об'єднань та організацій, релігійних конфесій, а також передбачено відповідальність за невиконання запланованих заходів.

Однак стан реалізації зазначених Концепції та Програми був незадовільним, що змусило КМУ розробити й затвердити розпорядженням від 13 вересня 2010 року Концепцію реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки [295]. Згодом було розроблено Стратегію державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, затверджену розпорядженням КМУ від 28 серпня 2013 року [296].

Складником системи нормативно-правової бази стали також відомчі накази, розпорядження, інструкції МВС України, які

впорядковували основні завдання та функції підрозділів БНОН за основними напрямками їхньої оперативно-службової діяльності.

Протягом усього періоду діяльності основні зусилля УБНОН МВС України спрямовувало на те, щоб створити надійний кордон поширенню наркозлочинності в державі. Одним з найдієвіших засобів, який почала використовувати міліція України в боротьбі з наркозлочинністю, стали щорічні широкомасштабні операції «Мак» і «Допінг». Їх проводили з метою перекриття каналів і джерел надходження наркотиків у нелегальний обіг, запобігання фактам злочинної діяльності виробників, перевізників, а також тих, що виготовляють, збувають наркотичні засоби, розкрадачів і розповсюджувачів наркотиків, виявлення та усунення обставин, що сприяють незаконному попиту та пропозиції наркотичних засобів.

Серед інших форм оперативно-службової діяльності, які застосовували підрозділи БНОН, – проведення контрольованих поставок наркотичних засобів, здійснення оперативних закупок наркотиків тощо. Крім того, за роки незалежності значно розширилося міжнародне співробітництво в протидії цьому небезпечному криміногенному явищу. Тісна взаємодія з правоохоронними органами інших країн дала змогу провести чимало вдалих операцій зі знешкодження злочинних груп наркоділків, зокрема з виявлення підпільних нарколабораторій.

Попри певні успіхи, у перші роки незалежності стан боротьби з незаконним обігом наркотиків не відповідав масштабам, яких набирало це явище. Аналіз соціально-демографічної структури споживачів наркотиків за 1995–2000 роки засвідчив стійку тенденцію до збільшення їх кількості: серед осіб, що не працювали, – у 3,3 раза, жінок – у 2,4 раза, неповнолітніх – у 2 рази, сільських жителів – у 9 разів. Наприклад, упродовж 1997 року підрозділи БНОН виявили 38 286 злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, і 29 411 осіб, що їх учинили. Серед затриманих більшість становила молодь

віком від 18 до 29 років. Аналіз засвідчує, що це стало можливим передусім через відсутність постійної цілеспрямованої первинної профілактики наркоманії з боку державних органів [111, с. 96–97].

У зв'язку з цим підрозділи БНОН протягом 1995–2000 років здійснили певні заходи, спрямовані на активізацію боротьби з розповсюджувачами наркотиків, унаслідок чого майже вдвічі зріс рівень викриття збувальників наркотичних засобів. Так, кількість викритих міліцією України ОЗУ, причетних до незаконного обігу наркотиків, збільшилася втричі (з 10 за 1996 рік до 30 за 2000 рік). Крім того, підрозділи служби БНОН постійно проводили профілактичні заходи спільно з правоохоронними органами інших держав, мета яких полягала в протидії нелегальному переміщенню наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів через державний і митний кордони.

Тільки 2000 року, наприклад, під час чотирьох операцій «Канал», реалізованих спільно з правоохоронними органами Російської Федерації, Білорусі й Молдови, підрозділи БНОН ліквідували 455 наркоструктур, затримали 212 наркокур'єрів, вилучили 576,6 кг наркотиків [297, с. 10]. Зрештою, з 1997 року міліції України вдалося стабілізувати рівень наркозлочинності в межах 40 тис. злочинів на рік. Це близько 78 злочинів на кожні 100 тис. населення [298, с. 22].

Водночас 2000 року в 15 регіональних підрозділах БНОН не було викрито жодного ОЗУ. Це стосується АР Крим, Вінницької, Волинської, Житомирської, Івано-Франківської, Київської, Полтавської, Рівненської областей, м. Севастополя. Тобто в роботі міліції за цим напрямом діяльності лишилося чимало проблем і недоліків [111, с. 99].

Ускладнення завдань протидії кримінальному наркобізнесу зумовило необхідність переформатування структури підрозділів БНОН МВС України. Наказом МВС України від 3 березня 2006 року ДБНОН МВС України було реорганізовано.

Оновлена структура департаменту передбачала такі підрозділи: Управління боротьби з транснаціональною наркозлочинністю та правопорушеннями на об'єктах легального обігу наркотиків; Управління моніторингу та взаємодії з державними і громадськими організаціями. Кількісний склад центрального апарату ДБНОН було посилено (з 27 до 33 осіб). Підрозділи, що діють при Міністерстві: Бюро оперативних розробок (на правах управління; підпорядковане ДБНОН) було реорганізоване в Бюро оперативних розробок міжрегіональних злочинних наркоугруповань на правах управління (підпорядковане ДБНОН), яке складалося з відділів оперативного обслуговування з оперативно-пошукового відділу та відділів з оперативного обслуговування східного регіону (м. Дніпропетровськ), центрального регіону (м. Київ), західного регіону (м. Львів) [299, арк. 163].

Нову структуру ДБНОН було затверджено в березні 2008 року. У ній було сформовано підрозділи боротьби з правопорушеннями у сфері легального обігу наркотиків та оперативних розробок міжрегіональних наркоугруповань [300]. Надалі, з огляду на актуальність проблеми легального обігу наркотиків, під час реорганізації структури МВС утворено Управління з легального обігу наркотиків. Створення такого підрозділу в департаменті та обласних управліннях було своєрідною реакцією на проблеми, що виникли в державі з лікарськими отруйними засобами (наприклад трамадолом). Кожний десятий працівник підрозділу пройшов курс навчання та стажування на базі програм ООН і Департаменту боротьби з наркобізнесом США. Після проведених протягом 2010–2011 років заходів з реорганізації структури МВС у складі Департаменту кримінальної міліції починає діяти УБНОН [301, с. 240].

Однак, незважаючи на проведені організаційно-штатні заходи, зусилля спецпідрозділів міліції в протидії наркозлочинності, насамперед її організованим формам, були не відповідними ситуації, яка складалася в цій сфері оперативно-розшукової

діяльності. Про це свідчили низькі результати в роботі з викриття та притягнення до кримінальної відповідальності збувачів наркозасобів. У рішенні колегії МВС України від 6 лютого 2009 року за підсумками оперативно-службової діяльності ОВС України за 2008 рік було зазначено, що в середньому один працівник підрозділів БНОН за рік розкрив лише 3,9 злочинів [302, арк. 31].

Недостатніми були зусилля спецпідрозділів міліції на залізничному транспорті в протидії наркозлочинності. За 2008 рік до суду не було направлено жодної кримінальної справи про наркозлочини, учинені в складі організованих груп злочинних організацій. На 5,6% менше виявлено злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, зокрема на 29,6% менше встановлено злочинів, пов'язаних з відмиванням коштів, здобутих від наркобізнесу, на 23,8% – фактів організації або утримання наркопритонів, на 36,4% – фактів схиляння до вживання наркотиків. Низькими були результати роботи з викриття збувачів наркозасобів. Значно менше викрито міжнародних каналів надходження в Україну наркозасобів [303, арк. 239].

Посилену увагу підрозділи міліції з боротьби з наркозлочинністю приділяли протидії розповсюдженню наркотичних засобів серед підлітків і молоді. Ця проблема загострилася наприкінці першого десятиліття 2000-х років. Так, за даними МВС України, на початку 2011 року з 152,8 тис. осіб, які перебували на наркологічних обліках, близько 6 тис. становили учні та студенти, з них 1,8 тис. – неповнолітні [304, арк. 63].

Слабкість оперативних позицій у місцях перебування та дозвілля молоді не давали змоги документувати організовані злочинні наркоугруповання, які налагодили постачання та збут наркозасобів у навчальних закладах, вилучати «важкі» наркотики, встановлювати осіб, які вживають наркотики в цих закладах. Зазначене змусило керівництво МВС ужити необхідних оперативно-профілактичних заходів на цьому напрямі. Однією з дієвих форм роботи, яку було запроваджено підрозділами

БНОН 2011 року, стало проведення оперативно-профілактичних заходів, спрямованих на протидію поширенню наркоманії серед учнівської та студентської молоді з умовною назвою «Генофонд» [304, арк. 64].

Крім того, у зазначений історичний період поширеним став збут і придбання наркотиків через інтернет-мережу. Для виявлення осіб та угруповань, зокрема з ознаками організованості, які займалися збутом наркотичних засобів через інтернет, спецпідрозділи БНОН започаткували систематичне проведення державних оперативно-профілактичних операцій «Інтернет» [305, арк. 119].

В аналізованій період ще одним важливим напрямом діяльності підрозділів БНОН було встановлення і перекриття каналів витоку підконтрольних речовин у незаконний обіг. Основною формою діяльності за цим напрямом стало проведення оперативно-профілактичних заходів з документування каналів витоку підконтрольних речовин з підприємств, які виробляють або у своєму виробництві використовують наркотичні засоби, психотропні речовини й прекурсори, об'єктів аптечної мережі, лікувальних закладів, комерційних структур і місць імовірної «вуличної» торгівлі сильнодіючими або отруйними лікарськими засобами та прекурсорами з умовною назвою «Батискаф». Під час заходів увагу було акцентовано на комерційних структурах, які займалися оптовою реалізацією отруйних, сильнодіючих лікарських засобів і прекурсорів, а також на встановленні «фіктивних фірм», що незаконно здійснювали господарську діяльність з підконтрольними речовинами [306, арк. 171].

Характеризуючи розвиток нормотворчої діяльності, слід зазначити, що протягом 2011–2012 років УБНОН у межах компетенції опрацювало та погодило проект Закону України «Про ратифікацію Угоди про порядок передачі зразків наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів» і проект розпорядження КМУ «Про подання на ратифікацію Верховною Радою України Угоди про порядок передачі зразків наркотичних засобів,

психотропних речовин та їх прекурсорів» [307]. Зазначений Закон України було ухвалено 20 червня 2012 року [308]. Реалізація згаданих вище нормативно-правових актів дала змогу ефективніше вести боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, зміцнила інформаційну взаємодію сторін на підставі загально визнаних принципів і норм міжнародного права.

Організаційно-штатну структуру спецпідрозділів БНОН востаннє було впорядковано в травні 2015 року. Тоді з метою оптимізації структури й удосконалення діяльності в структурі кримінальної міліції апарату МВС було реорганізовано УБНОН в Управління протидії незаконному обігу наркотиків [309, арк. 42].

Однак доводиться констатувати, що рішучого перелому у сфері протидії цьому найнебезпечнішому виду злочинності протягом першого десятиліття існування незалежної держави так і не було досягнуто, а наркоманія в Україні стала серйозним фактором, який негативно позначився на розвитку суспільства.

На нашу думку, боротьба міліції з наркобізнесом, особливо в перші роки незалежності, незважаючи на певні успіхи, по суті звелася до боротьби із хворими на наркоманію. Серед інших недоліків – неналежний рівень діяльності спецпідрозділів міліції щодо виявлення підпільних лабораторій з виробництва синтетичних психотропних речовин, шляхів їх транспортування, зокрема трансконтинентальних. Крім того, не було вжито дієвих заходів щодо встановлення осіб оптових поставальників наркотиків, місць концентрації коштів, одержаних від наркобізнесу, способів їх легалізації. Водночас наявність в Україні наркотичної сировинної бази створювала сприятливі умови для подальшого поширення цього суспільно небезпечного криміногенного явища. Наркотизація населення й незаконний обіг наркотиків неминуче призводили до зростання рівня злочинності.

2.4. ПРАВОВЕ Й ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Після здобуття незалежності правоохоронні органи України повинні були протидіяти ще одному новому виду кримінальної злочинності – торгівлі людьми. Ця проблема стала наслідком зростання рівня безробіття, зменшення асигнувань на програми соціального захисту, зuboжіння населення. Зазначене призвело до того, що громадяни, не знаючи іноземного законодавства, мови, не маючи належної кваліфікації, на нелегальних умовах шукали роботу за кордоном. Це спричинило потрапляння їх до груп ризику.

Водночас недосконале правове поле, соціальна й економічна нестабільність, несформованість механізму й методики протидії цьому виду злочинів призвели до того, що вітчизняна організована злочинність стрімко започаткувала кримінальний бізнес у сфері торгівлі людьми, зміст якого передбачав усі форми сексуальної експлуатації, втягнення в боргову кабалу, рабство, усиновлення (удочеріння) для наживи, проведення дослідів над людиною без її згоди, вилучення органів, примусову вагітність тощо.

За даними Міжнародної організації з міграції, з 1991 року понад 120 тис. громадян України могли постраждати від торгівлі людьми з метою сексуальної чи трудової експлуатації, примусового жебрацтва або вилучення органів. Міжнародна організація з міграції щороку ідентифікує близько тисячі громадян України, які постраждали від торгівлі людьми в Україні або за її межами. Найбільше громадяни України потерпають від торгівлі людьми в Російській Федерації, Республіці Польщі та інших країнах ЄС, Республіці Казахстан і Республіці Молдова. Кількість випадків трудової експлуатації громадян України збільшується і за кордоном, і на території України [310]. Після набуття незалежності

Україна протягом декількох років стала країною походження, транзиту та поступово стає країною призначення для чоловіків, жінок і дітей, які стають жертвами примусової праці та сексуальної експлуатації.

На підставі аналізу процесу формування та розвитку нормативно-правової бази діяльності органів міліції у цьому напрямі оперативно-службової діяльності необхідно акцентувати увагу на тому, що Україна приєдналася до виконання всіх ключових міжнародних актів у зазначеній сфері, зокрема Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, дотичних конвенцій Міжнародної організації праці та Плану дій ОБСЄ з протидії торгівлі людьми [310]. Ці базові міжнародні нормативно-правові акти були ратифіковані ВРУ [311–312], тож держава взяла на себе відповідальність щодо імплементації їх положень.

На загальнодержавному рівні проблеми протидії торгівлі людьми вперше було окреслено в Національному плані дій на 1997–2000 роки щодо поліпшення становища жінок і підвищення їх ролі у суспільстві, затвердженого постановою КМУ від 8 вересня 1997 року [313].

Здійснивши характеристику формування та розвитку нормативно-правового забезпечення діяльності спецпідрозділів міліції щодо протидії торгівлі людьми, слід зауважити, що МВС України брало активну участь у його становленні. У межах реалізації заходів, передбачених зазначеним вище Планом, МВС у взаємодії з іншими міністерствами та відомствами, неурядовими правозахисними організаціями підготували, а в березні 1998 року прийняли зміни й доповнення до КК та КПК України, які передбачають кримінальну відповідальність за торгівлю людьми.

Вони охопили такі протиправні дії, як торгівля жінками, їх сексуальна та інша експлуатація, утягнення на цій підставі в злочинну діяльність тощо.

Україна 1998 року стала однією з небагатьох країн, яка передбачила у кримінальному законодавстві відповідальність за торгівлю людьми. Зокрема, Закон України від 24 березня 1998 року доповнив КК України новою статтею 124¹, у якій уперше було застосовано кримінально-правове визначення поняття «торгівля людьми» [314].

Наступним послідовним кроком на шляху формування нормативно-правового забезпечення діяльності міліції в означеній сфері став Указ Президента України від 18 лютого 2002 року «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян», у якому боротьбу з торгівлею людьми було визнано одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів [315, с. 10].

Логічним подовженням організаційно-правових зусиль держави стало затвердження постановами КМУ низки державних програм, серед яких Комплексна програма протидії торгівлі людьми на 2002–2005 роки [316], Державна програма протидії торгівлі людьми на період до 2010 року [317], Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2015 року [318].

Оцінюючи значення цих нормативно-правових актів, зауважимо, що головними їхніми завданнями було створення умов для протидії торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинній діяльності, посилення ефективності роботи з виявлення таких злочинів та осіб, що їх учиняють, вирішення питання щодо реінтеграції осіб, які постраждали від торгівлі людьми.

Беззаперечно, найважливішим досягненням на шляху нормативно-правового забезпечення протидії торгівлі людьми стало ухвалення 20 вересня 2011 року Закону України «Про протидію торгівлі людьми». У Законі визначено основні напрями реалізації

державної політики, спрямованої на протидію торгівлі людьми; повноваження органів виконавчої влади під час здійснення заходів з протидії торгівлі людьми; механізм запобігання торгівлі людьми, боротьби з нею, надання допомоги та захисту постраждалим особам. Законом регламентовано організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, гарантуючи гендерну рівність, основні напрями державної політики та засади міжнародного співробітництва в цій сфері, повноваження органів виконавчої влади, порядок установлення статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, і порядок надання допомоги таким особам [319].

Крім того, спрямованість міжнародної взаємодії на окресленому напрямі оперативно-службової діяльності спецпідрозділів міліції було окреслено в міжвідомчих угодах МВС з компетентними органами інших країн. До речі, уперше цей напрям співробітництва було визначено в Протоколі «Про результати переговорів делегацій Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства внутрішніх справ Словацької Республіки», оголошеному наказом МВС України ще від 22 червня 1992 року [320, арк. 7].

Таким чином, держава після здобуття незалежності спромоглася забезпечити поступальний рух в напрямі вдосконалення нормативно-правової бази діяльності міліції в боротьбі з торгівлею людьми. Водночас у протидії цьому найнебезпечнішому виду злочинності міліції не вдалося досягти належного рівня ефективності, насамперед тому, що на державному рівні так і не було сформовано комплексного законодавства в цій сфері.

Перші організаційні заходи МВС України здійснило на початку 1999 року, створивши на базі УБОЗ апаратів ГУМВС, УМВС відділення, групи по боротьбі з міжнародними організованими злочинними угрупованнями у справах торгівлі людьми [321, арк. 210]. У травні 2000 року наказом МВС України в структурі служби карного розшуку центрального апарату та ГУМВС, УМВС створено відділи (відділення, групи) по

боротьбі зі злочинами у справах торгівлі людьми та у сфері громадської моральності.

Проте необхідність активізації зусиль органів міліції в протидії цим злочинам, зміцнення кадрового апарату відповідних оперативних підрозділів, зміна якісних підходів у виявленні та документуванні фактів торгівлі людьми потребували створення спеціалізованого підрозділу. У березні 2005 року наказом МВС України на базі зазначених підрозділів у структурі кримінального блоку міліції було сформовано самостійну службу (управління та відділи) боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми [322], яку 29 серпня 2005 року наказом МВС України було реорганізовано в Департамент (управління, відділи ГУМВС, УМВС) боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми [323].

Відповідно до Положення про Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України його основними цілями визначено організаційне та практичне забезпечення виконання завдань із попередження та протидії торгівлі людьми, незаконній міграції, злочинам у сфері суспільної моралі (створенню або утриманню місць розпусти і звідництва, сутенерству, примушуванню чи втягненню в заняття проституцією, розбещенню неповнолітніх), незаконним діям щодо усиновлення (удочеріння), порушенню встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, насильницькому донорству, виготовленню та розповсюдженню продукції порнографічного характеру, зокрема в інтернет-мережі, а також протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних від таких злочинів [324, арк. 161].

Створення спеціалізованої служби міліції дало змогу суттєво поліпшити результати діяльності на цьому напрямі. Лише впродовж 2005 року було виявлено 415 злочинів, передбачених ст. 149 (Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини) КК України, встановлено та повернуто в Україну 446 потерпілих, з яких 39 неповнолітніх, знешкоджено

37 організованих груп торговців людьми, серед яких 14 – з міжнародними зв'язками, що вдвічі більше, порівняно з попереднім роком [325, с. 450].

Цей підрозділ було неодноразово реорганізовано. Так, у липні 2010 року його перейменовано в Департамент боротьби з кіберзлочинністю і торгівлею людьми. У вересні 2011 року його знов реорганізували в Управління боротьби з торгівлею людьми та кіберзлочинністю, яке ввійшло до складу новоствореного Департаменту кримінальної міліції МВС України [326].

Останню реорганізацію було проведено 2013 року, коли для впорядкування організаційно-штатної структури було утворено Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України, управління та сектори боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми (УБЗПТЛ) в ГУМВС (УМВС) областей, м. Києва та м. Севастополя. Він увійшов до складу кримінальної міліції та відповідно до законодавства України забезпечував реалізацію державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі [327].

Загальний рівень цього виду злочинності в Україні відображають статистичні дані МВС України, згідно з якими з часу введення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми було виявлено 2921 такий злочин (1998 р. – 2, 2000 р. – 42, 2001 р. – 89, 2003 р. – 289, 2006 р. – 376, 2009 р. – 379, 2010 р. – 399 злочинів). 2002 року кількість виявлених потерпілих від торгівлі людьми становила 198 осіб, 2006 р. – 393, а 2011 р. – 477. З моменту встановлення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми в Україні правоохоронні органи України порушили 1998 року дві кримінальні справи, 1999 р. – 11; 2000 р. – 42; 2002 р. – 169; 2004 р. – 269; 2006 р. – 376; 2007 р. – 359; 2008 р. – 322; 2011 р. – 399 [328, с. 82].

Водночас у діяльності новоствореної служби міліції протягом тривалого часу були наявні значні недоліки та прорахунки. Аналіз результатів роботи підпорядкованих ДБЗПТЛ підрозділів засвідчив, що переважну більшість ОРС заводили з метою штучного збільшення навантаження на особовий склад, такі справи переважно лише створювали ілюзію здійснення ОРД. Крім того, перевірка ОРС, за якими не порушено кримінальних справ, виявила, що такі провадження заводили формально, без урахування специфіки злочинів, які документували, і на рядових виконавців злочину, а не організаторів злочинних груп. Така ситуація спричинила закриття переважної кількості ОРС, що знаходилися в провадженні підрозділів БЗПТЛ, без доведення їх до логічного завершення. До того ж неналежно застосовували весь спектр засобів і методів ОРД, зокрема оперативно-технічні заходи.

Зазначені недоліки зумовили нагальну необхідність радикального переходу на якісно новий рівень оперативно-розшукової діяльності та формування відповідних критеріїв оцінювання роботи підпорядкованих підрозділів служби на тогочасному етапі боротьби зі злочинністю. Запорукою ефективної протидії злочинності мав бути не кількісний, а якісний підхід із застосуванням усіх форм і методів оперативно-розшукової діяльності, у тому числі й оперативно-технічних заходів, а також новітніх комп'ютерних технологій.

Наприкінці 2010 року керівництво Департаменту прийняло рішення запровадити нові критерії оцінювання роботи підпорядкованих підрозділів. У відповідному наказі МВС України від 14 грудня 2010 року передбачено, що на підставі нових критеріїв оцінювання роботи підпорядкованих Департаменту підрозділів слід спрямувати діяльність У(В)БЗПТЛ на заведення ОРС виключно з метою документування діяльності ОЗУ, члени яких скоюють злочини, пов'язані з торгівлею людьми, високими комп'ютерними технологіями, максимально залучивши весь комплекс оперативно-розшукових заходів. Сформульовано

вимогу сконцентрувати увагу на переході від кількісного до якісного рівня таких розробок. Також слід було припинити практику заведення працівниками підрозділів БЗПТЛ ГУМВС, УМВС ОРС за малозначними фактами й такими, що становлять низьку суспільну небезпечність; уважати найбільш перспективним напрямом роботи застосування оперативно-технічних заходів і високих комп'ютерних технологій під час здійснення оперативно-розшукових заходів [329, арк. 117–118].

Важливим напрямом діяльності спецпідрозділів міліції стала протидія правопорушенням у сфері суспільної моралі. Аналіз динаміки й структури злочинів у сфері суспільної моралі протягом 2000-х років засвідчив, що, всупереч реалізації МВС низки заходів, спрямованих на запобігання та протидію цій категорії злочинів, криміногенна ситуація на цьому напрямі залишалася складною та визначалася високим ступенем організованості й латентності.

Протягом зазначеного періоду стали поширеними випадки створення майже в усіх регіонах держави різноманітних фірм, які під виглядом масажних салонів, закладів з організації відпочинку (нічні клуби, сауни тощо) займалися утриманням місць розпусти, звідництвом і сутенерством, проте власників таких закладів зрідка притягували до відповідальності. Усі зусилля правоохоронних органів спрямовувалися лише на документування протиправних дій адміністраторів й охоронців закладів або водіїв таксі.

Незважаючи на гостроту проблеми виявлення злочинів, які вчиняють з використанням високих технологій, а також увагу громадськості та засобів масової інформації до обігу порнопродукції, зокрема створеної за участю дітей, яку розповсюджують через інтернет-мережу, вжиті органами міліції заходи з протидії зазначеному явищу взагалі не відповідали вимогам часу.

Однією з ефективних форм діяльності спецпідрозділів міліції, що активізувала оперативно-розшукові заходи з протидії

організованій злочинності, виявлення та документування членів злочинних груп й окремих осіб, причетних до створення або утримання місць розпусти, звідництва та сутенерства, ввезення, виготовлення, збуту й розповсюдження порнографічних предметів, вуличної проституції тощо, стало проведення загальнодержавних оперативно-профілактичних заходів з умовною назвою «Нічне місто» [330, арк. 230].

Проблеми протидії торгівлі людьми для підрозділів української міліції загострилися з початком збройного конфлікту на Сході України, який виступив каталізатором збільшення кількості фактів торгівлі людьми. Це пов'язано з низкою факторів, серед яких – складна криміногенна обстановка в зоні конфлікту, послаблення державних інститутів, дисфункція правоохоронних органів у зоні проведення АТО, складність правового статусу невідконтрольних територій, порушення гендерного балансу на окремих територіях тощо. Наявність таких чинників вимагає від держави вжиття невідкладних заходів щодо їх усунення з метою попередження та припинення фактів торгівлі людьми, нарощування національних технічних можливостей для боротьби з цією категорією злочинів.

Стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій та їх упровадження в усі сфери суспільства, передусім в економічну, спричинили появу цілком нового виду правопорушень – кіберзлочинності. Організована кіберзлочинність швидко посіла в Україні одне з перших місць, поряд з наркобізнесом і торгівлею зброєю. Для органів і підрозділів української міліції протидія цьому новітньому виду злочинності стала ще одним з пріоритетних напрямів оперативно-службової діяльності [331, с. 4].

Нормативно-правову базу діяльності спецпідрозділів міліції з протидії кіберзлочинності було сформовано на підставі положень Конституції України, ст. 17 якої встановлює, що забезпечення інформаційної безпеки України є найважливішою функцією держави, справою всього українського народу [5, ст. 17].

Наступним важливим кроком став закон України про ратифікацію одного з найважливіших документів, що регулюють правовідносини у сфері глобальної комп'ютерної мережі, – Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність. Наша держава ратифікувала цю Конвенцію 7 вересня 2005 року [332]. Крім того, до нормативно-правової бази в аналізованій сфері належали КК України, закони України «Про основи національної безпеки України», «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про державну таємницю», «Про внесення зміни до Закону України “Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність”» від 21 вересня 2010 року, укази Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 8 липня 2009 року № 514/2009, «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України “Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України”» від 8 червня 2012 року № 389/2012 та інші нормативно-правові акти.

Відповідно до Закону «Про внесення зміни до Закону України “Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність”» від 21 вересня 2010 року, в Україні органом, на який покладено повноваження щодо створення та функціонування цілодобової контактної мережі для надання невідкладної допомоги під час розслідування злочинів, пов'язаних з комп'ютерними системами й даними, переслідування осіб, яких обвинувачують у вчиненні таких злочинів, а також збирання доказів в електронній формі, є МВС України [333].

Міліція України як основна складова ОВС була одним з ключових спеціалізованих суб'єктів протидії кіберзлочинності. Аналіз даних офіційної статистичної звітності за період 2002–2015 років дає підстави констатувати наявність тенденції стрімкого зростання рівня кіберзлочинів. Їх середньорічний рівень упродовж 2002–2015 років становив 205 злочинів. Середньорічний темп приросту протягом цього періоду – 107,5% [334, с. 7].

Зазначені показники стали підтвердженням необхідності проведення відповідних організаційно-штатних заходів, спрямованих

на протидію цьому надзвичайно небезпечному виду злочинності. Такі заходи розпочало МВС України на початку 2000-х років. Перший підрозділ з протидії кіберзлочинності було створено в структурі ГУБОЗ МВС України в травні 2001 року. Його діяльність було орієнтовано за двома напрямками – захист інтелектуальної власності та боротьба з кіберзлочинністю. У листопаді 2003 року відділення, групи боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності та високих технологій реорганізовано у відповідні відділи (відділення) при ГУМВС (УМВС, УМВСТ) у регіонах нашої держави й на транспорті [335].

Наступними кроками на шляху організаційно-штатних перетворень стало створення в липні 2009 року в структурі ДБЗПТЛ окремого відділу боротьби з кіберзлочинністю, а в липні 2010 року – Департаменту боротьби з кіберзлочинністю і торгівлею людьми. З метою оптимізації структури кримінальної міліції апарату МВС, забезпечення належного виконання оперативно-службових завдань, відповідно до наказу МВС України від 26 грудня 2011 року, було створено Управління боротьби з кіберзлочинністю та його структурні підрозділи в регіонах країни [336].

Згідно з Положенням, це Управління є самостійним структурним підрозділом у складі кримінальної міліції МВС України, який відповідно до законодавства України забезпечує реалізацію державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю в межах компетенції та відповідно до законодавства про оперативно-розшукову діяльність [337].

Найпоширенішим видом кіберзлочинів, яким протидіяло новостворене Управління боротьби з кіберзлочинами (УБК) у сфері економіки держави, було списання коштів з рахунків фізичних і юридичних осіб з використанням систем дистанційного банківського обслуговування та подальшою легалізацією незаконно отриманих доходів. За 2012 рік правоохоронні органи зафіксували 270 спроб злому систем на суму понад 100 млн грн. Із загальної

суми зареєстрованих списань, що становили 67 млн грн, власникам повернуто близько 47 млн грн. Упродовж 2011–2013 років спостерігалось значне збільшення кількості випадків застосування скімінгових пристроїв. Співробітники МВС України 2011 року виявили 45 таких пристроїв, 2012 р. – 73, 2013 р. – 160. Серед інших специфічних видів кіберзлочинів, яким протидіяло УБК, – підроблення банківських карток, крадіжка конфіденційних даних банківських карт, шахрайство з банкоматами, злочинні дії в банківській системі онлайн [338, с. 16].

За період своєї діяльності спецпідрозділи міліції вибудували певну систему дій з протидії кіберзлочинності. Серед найефективніших – оперативне супроводження підприємств, установ та організацій, основна діяльність яких пов'язана з використанням комп'ютерних технологій або наданням інформаційних послуг і забезпеченням заходів безпеки на об'єктах, що призначені для передання інформації; організація превентивної діяльності щодо виявлення осіб, схильних до вчинення кіберзлочинів, запобігання й припинення їхньої кримінальної активності. Також важливими аспектами вдосконалення запобіжної діяльності є впровадження передового досвіду діяльності іноземних правоохоронних органів у цій сфері; активізація міжнародного співробітництва щодо розкриття, розслідування та запобігання кіберзлочинам; формування сучасних комплексних механізмів захисту від кібератак мережевих ресурсів органів державної влади тощо [334, с. 11].

Підрозділи української міліції активно нарощували рівень міжнародного співробітництва на аналізованому напрямі оперативно-службової діяльності. Одним з найрезультативніших було співробітництво з компетентними органами європейських країн і США. Співпраця в зазначеній сфері зі США була регламентована прийнятим 2002 року між країнами Меморандумом про взаєморозуміння між урядами обох держав щодо допомоги з правоохоронних питань [339] і протоколами № 1–11 до цього Меморандуму, підписаними протягом 2006–2014 років.

Крім того, для тісної співпраці в цьому напрямі було укладено також Меморандум про взаємодію між ФБР США і МВС України.

Завдяки дії цих нормативно-правових актів спецпідрозділам української міліції з протидії кіберзлочинності вдалося здійснити низку практичних заходів, які суттєво поліпшили результативність їхніх дій на цьому напрямі оперативно-службової діяльності. До таких заходів належали: надання іноземному представнику робочого місця на території міністерства для забезпечення максимально ефективного й оперативного процесу співпраці з працівниками УБКТЛ; створення програмно-технічної інфраструктури для забезпечення оперативно-розшукової діяльності підрозділів МВС; упровадження досвіду застосування правоохоронними підрозділами США програмного забезпечення для онлайн-розслідувань, який може бути адаптований до потреб українських правоохоронців.

Міжнародна взаємодія з протидії кіберзлочинності за європейським вектором була організована за окремими європейськими регіональними стратегіями. Зокрема, слід зазначити про участь МВС України в реалізації програм протидії кіберзлочинності на підставі стратегії ЄС для Дунайського регіону, у здійсненні проекту «Cybercrime@EAP» у межах дії механізму Східного партнерства тощо.

Важливим складником міжнародного співробітництва в цьому напрямі оперативно-службової діяльності підрозділів міліції України була взаємодія з Інтерполом та Європолом.

Значущим практичним кроком на шляху розбудови міжнародної співпраці з Інтерполом стало створення за ініціативи МВС на виконання ст. 35 Конвенції про кіберзлочинність Національного контактного пункту формату 24/7 щодо реагування та обміну терміновою інформацією про вчинені комп'ютерні злочини в Україні. Національний контактний пункт зарахували до міжнародної мережі таких пунктів, він успішно пройшов необхідні тестування та акредитацію [96, с. 514]. Цей пункт здійснював свою

діяльність у структурі УБК МВС цілодобово впродовж тижня з метою надання негайної допомоги для розслідування або переслідування в межах кримінальних правопорушень, пов'язаних із комп'ютерними системами й даними, або з метою збирання доказів в електронній формі, що стосуються кримінального правопорушення [340, с. 132].

Крім того, у процесі міжнародної співпраці каналами Міжнародної цілодобової мережі контактних пунктів з реагування на кіберзлочини, що діє відповідно до ст. 35 Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність й охоплює профільні підрозділи правоохоронних органів понад 60 країн світу (серед яких держави-члени ЄС), УБК МВС України протягом 2011–2012 років опрацювало близько 400 запитів зазначених вище правоохоронних органів та отримало інформацію на понад 200 наданих запитів [341].

Взаємодію МВС України з Європолем визначено в Законі України від 5 жовтня 2010 року № 2576-VI «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво». Ефективність співпраці на цьому напрямі істотно підвищилася з початком діяльності із січня 2013 року створеного під егідою Європолу нового Європейського центру боротьби з кіберзлочинністю. Серед пріоритетів Центру – розслідування шахрайства через онлайн-мережі, зокрема в системі електронного банкінгу й інших видах фінансової діяльності, протидія сексуальній експлуатації дітей через інтернет, а також розслідування інших злочинів, що посягають на безпеку важливої інфраструктури та інформаційних систем ЄС. Основними формами співпраці підрозділів боротьби з кіберзлочинністю із цією європейською правоохоронною структурою стали обмін оперативною інформацією в межах кримінальних проваджень і надання можливостей для спільних заходів із розслідування злочинів та пошуку осіб, причетних до скоєння злочинів.

Отже, діяльність спецпідрозділів міліції в період новітньої історії української державності сприяла оптимізації протидії торгівлі людьми й кіберзлочинності на території України. Однак зупинити зростання рівня цих видів злочинності їм не вдалося.

ВИСНОВКИ

У період новітньої історії української державності органам міліції довелося протистояти новим, більш небезпечним видам злочинності. Найбільшу загрозу становили загальнокримінальна й організована злочинність; різні види економічної злочинності, яка набула цілком інших, зокрема й організованих, форм; злочини у сфері обігу наркотичних засобів; торгівля людьми та кіберзлочинність. Протидія зазначеним видам злочинності стала пріоритетним завданням міліції незалежної України.

З метою належної організації діяльності за окресленими напрямами оперативно-службової діяльності було сформовано розгалужену нормативно-правову базу, у структурі апарату МВС України створено відповідні спецпідрозділи міліції: ГУБОЗ МВС України, у складі блоку кримінальної міліції системи МВС України – ДСБЕЗ, УБНОН, ДБЗПТЛ, УБК.

Значеними спецпідрозділами міліції розроблено та застосовано унікальні методи оперативно-розшукової діяльності та слідчої роботи, чіткий алгоритм професійної діяльності, було створено потужну матеріально-технічну базу для виконання покладених на них завдань. У взаємодії з іншими правоохоронними органами ці спецпідрозділи не допустили кримінального засилля в державі. Водночас зупинити поширення таких видів злочинності українська міліція не спромоглася. Основними причинами цього стали: недостатній досвід спецпідрозділів міліції з протидії аналізованим видам злочинності; недосконалість нормативно-правового забезпечення на цьому напрямі оперативно-службової діяльності; відсутність єдиної системи підготовки, перепідготовки кадрів; недоліки у використанні сучасних інформаційних і комунікаційних технологій.

ГЛАВА 3

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦПІДРОЗДІЛІВ МІЛІЦІЇ В УМОВАХ АТО НА СХОДІ УКРАЇНИ У 2014–2015 РОКАХ.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ

3.1. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ МІЛІЦІЇ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ У 2014–2015 РОКАХ

В історії української міліції відбулися події, безпосередньо пов'язані з політичними та суспільними змінами в Україні, що розпочалися наприкінці 2013 року як вияв спротиву стосовно відходу політичного керівництва країни від законодавчо закріпленого курсу на європейську інтеграцію, що були названі Революцією Гідності.

Успішна модернізація України не відповідала імперським амбіціям Росії, демонструвала неефективність її суспільно-політичного ладу, порівняно з європейським. Тому було розпочато реалізацію заздалегідь розробленого плану військової окупації Криму та дестабілізації обстановки на Сході України [342].

Після анексії Криму російська влада спрямувала зусилля на відторгнення від України значної території під гаслами «Новоросії». У березні 2014 року антиукраїнські сили за підтримки російських спецслужб розпочали вуличні акції на Донбасі, Харківщині, Дніпропетровщині, Запоріжжі, Херсонщині, Миколаївщині, Одещині та в деяких інших регіонах під гаслами приєднання до «Митного союзу», «федералізації» тощо.

Найбільшого розмаху сепаратистський рух досяг на Донбасі, де проросійські бойовики захопили більшість державних установ Донецька, Луганська й інших міст. Було здійснено серію вбивств прихильників єдиної України. 7 квітня 2014 року у зв'язку із захопленням адміністративних будівель у Харкові, Донецьку та Луганську в. о. Президента України О. Турчинов заявив про створення антикризового штабу.

Надзвичайно напруженою обстановкою стала в середині квітня, коли загін озброєних російських терористів під керівництвом офіцера російської розвідки І. Стрелкова (Гірка) 12 квітня 2014 року захопив м. Слов'янськ і довколишні території. Унаслідок цього Указом Президента України від 14 квітня 2014 року було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про негайні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» [343], що й поклало початок військовим діям на Сході України, відомим як АТО на території Донецької та Луганської областей.

Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом», антитерористична операція – це комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію терористичної діяльності. На сучасному етапі в Законі визначено, що МВС України спільно з Національною поліцією організовує боротьбу з тероризмом шляхом запобігання, виявлення та припинення злочинів, учинених з терористичною

метою, розслідування яких віднесене законодавством України до компетенції Національної поліції; надає Антитерористичному центру СБУ необхідні сили і засоби; забезпечує їх ефективне використання під час проведення антитерористичних операцій [344, ст. 5].

Разом з підрозділами ЗСУ, Національної гвардії, спецпідрозділами СБУ на захист країни стали працівники міліції, які залишилися вірними присязі та своєму народові. Необхідно зазначити, що в березні–травні 2014 року внаслідок розпаду системи управління державою і тяжкої економічної та політичної кризи операція російських спецслужб з організації збройних терористичних акцій в Україні поставила під загрозу здатність держави забезпечити правопорядок. На жаль, більшість працівників міліції не виявляла готовності виконувати накази, пов'язані з ризиком для життя. Ті, хто намагався прийти на службу в міліцію, не могли швидко пройти складну бюрократичну процедуру працевлаштування [345].

Колаборація значної частини працівників міліції з учасниками незаконних збройних формувань і російським агресором під час анексії Криму й агресії на Сході України стала свідченням повної неефективності цього правоохоронного органу (з МВС України було звільнено майже 17 тис. правоохоронців, які порушили присягу на вірність українському народові). У звільнених районах Донбасу тільки 20–25 % особового складу органів міліції залишилися вірними присязі [346].

У квітні 2014 року МВС України було прийнято рішення про створення добровольчого корпусу спецпідрозділів з охорони громадського порядку – батальйонів і рот патрульної служби міліції особливого призначення (ПСМОП) для захисту від злочинних посягань та охорони громадського порядку [347, с. 6]. Спочатку планувалося створити близько 20 регіональних спецпідрозділів, підпорядкованих ГУМВС та УМВС України в областях.

Крім того, створення перших добровольчих підрозділів МВС із цивільних осіб з числа добровольців було ініційоване

Дніпропетровською та Луганською облдержадміністраціями [348]. Так, ГУМВС України в Дніпропетровській області 24 квітня 2014 року оголосило про набір добровольців на посади рядового й молодшого начальницького складу до батальйону та роти патрульної служби міліції особливого призначення «Дніпро-1» та «Дніпро-2». ГУМВС України в Луганській області створило спецпідрозділ міліції «Тимур» [349].

Під час висвітлення питання правового регулювання діяльності підрозділів міліції особливого призначення необхідно зазначити, що нормативно-правовою базою їх формування та діяльності стали закони України «Про міліцію», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, затверджене постановою Кабінету Міністрів УРСР від 29 липня 1991 року, Положення про Міністерство внутрішніх справ України, ухвалене Указом Президента України від 6 квітня 2011 року, Статут патрульно-постової служби міліції, затверджений наказом МВС України від 27 серпня 1994 року.

В умовах розпочатої гібридної війни питання створення, діяльності, структури та реорганізації спецпідрозділів міліції були визначені наказами МВС України від 28 лютого 2014 року [350] та 14 липня 2014 року [351]. Цими наказами в структурі підрозділів міліції громадської безпеки замість ліквідованих спецпідрозділів міліції «Беркут» було передбачено формування нових спеціальних підрозділів міліції, встановлено приблизну структуру спеціального полку, батальйону і роти міліції, які згодом уже безпосередньо реорганізовували в підрозділи МГБ особливого призначення [352, с. 73].

Надалі їх діяльність, завдання, основні обов'язки, взаємодію з іншими службами і підрозділами, питання дислокації та комплектування, обов'язки та права командирів підрозділу було визначено в Положенні про підрозділи міліції громадської

безпеки особливого призначення, затвердженому наказом МВС України від 8 травня 2014 року.

Відповідно до цього Положення, підрозділи МГБ особливого призначення є структурним підрозділом ГУМВС, УМВС МВС України в областях та місті Києві. Серед його основних завдань: забезпечення особистої безпеки громадян, захист їхніх прав і свобод, законних інтересів; запобігання правопорушенням та їх припинення; охорона й забезпечення громадського порядку; забезпечення громадської безпеки та охорона громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій, інших масових заходів; виявлення кримінальних правопорушень. Також Положення як одне з головних завдань визначало їхню участь у проведенні заходів, спрямованих на розшук і затримання осіб, яких підозрюють у вчиненні кримінальних правопорушень, озброєних та інших злочинців, які становлять суспільну небезпеку, звільнення заручників, припинення діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), ОЗГ на території України, а також заходів, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності [353].

Водночас ми поділяємо думку В. О. Мошенської щодо того, що з-поміж недоліків цього Положення слід виокремити невідповідність мети, засад комплектування та взаємодії спецпідрозділів міліції, нечіткість і дублювання їхніх завдань та обов'язків, урегулювання різними правовими актами компетенції та організаційно-штатної структури тощо [352, с. 74].

Тому в умовах розгортання широкомасштабної АТО на Сході України позитивне значення мало врегулювання Законом України «Про внесення змін до законів України щодо боротьби з тероризмом» від 5 червня 2014 року профільних повноважень спеціальних підрозділів і підрозділів особливого призначення. Зокрема, у Законі було визначено такі повноваження зазначених підрозділів, як проникнення на захоплені терористами об'єкти, фізичне затримання і знешкодження терористів, випередження їхніх дій,

роззброєння й охорону затриманих осіб, звільнення заручників, забезпечення зберігання документів та інших речей. Нормативне закріплення таких повноважень (серед яких більш розгорнуте визначення умов і порядку їх реалізації) загалом надало можливість конкретизувати реалізацію завдань і функцій підрозділів МГБ особливого призначення й сприяло раціоналізації використання їхніх сил і засобів [354].

Відповідно до положень зазначеного нормативно-правового акта, керівники органів і підрозділів міліції під час підготовки наказів про відрядження до зони проведення АТО мали чітко визначати перелік завдань на підставі зазначеного вище Закону та функціональних обов'язків [355, арк. 36].

Активна, цілеспрямована робота центрального апарату МВС України, кадрових підрозділів ГУМВС (УМВС) України в регіонах дала змогу протягом березня–жовтня 2014 року сформувати в структурі МВС України 36 ПСМОП.

Крім того, з метою вдосконалення діяльності ПСМОП, забезпечення належного виконання покладених на них завдань і функцій у структурі апарату МВС було створено Департамент організації діяльності підрозділів міліції особливого призначення [356], який очолив підполковник міліції Віктор Чалаван, радник міністра внутрішніх справ, що брав участь у формуванні нових спецпідрозділів МВС України. Таким чином, для 30 новостворених спецбатальйонів МВС чисельністю 5660 бійців був створений єдиний центр управління, професійної підготовки та забезпечення [357].

Станом на 2 липня 2014 року, за свідченням міністра внутрішніх справ, участь в АТО брали добровольчі спецбатальйони міліції: «Луганськ-1», «Київщина», «Артемівськ», «Азов», «Миколаїв», «Шторм», «Київ-1», «Слобожанщина», «Харків-1», «Харків-2», «Дніпро-1», «Чернігів» [358].

Основними завданнями спецбатальйонів міліції було визначено такі: забезпечення правопорядку у звільнених від

сепаратистів населених пунктах; протидія незаконному вивезенню із зони проведення АТО озброєння та боєприпасів, вибухових речовин; охорона об'єктів державного та місцевого значення. Також важливим завданням спецпризначенців стала боротьба з диверсійно-розвідувальними групами та незаконними військовими формуваннями, розшук і затримання осіб, яких підозрювали в учиненні терористичних актів та сепаратистських рухів.

Водночас кожен батальйон мав своє функціональне призначення. Наприклад, батальйон «Азов» був штурмовим підрозділом, а 3-й батальйон Нацгвардії «Донбас» став диверсійно-штурмовим підрозділом. Деякі з них, як-от батальйони «Азов» і «Дніпро», згодом було переформовано в полки МОП.

Таким чином, у цілому з 14 квітня 2014 року до 1 березня 2015 року в структурі МВС України було створено 37 підрозділів ПСМОП, у яких станом на 1 лютого 2015 року проходили службу понад 6,5 тис. осіб [359, с. 112].

Спецпідрозділи української міліції з перших днів свого перебування в зоні АТО брали безпосередню участь у бойових діях з незаконними збройними формуваннями, підтримуваними підрозділами Збройних сил Російської Федерації. Хоча зазначені вище підрозділи й називалися добровольчими батальйонами, проте насправді це були регулярні підрозділи МВС України. Саме вони стали до бою проти агресора з перших днів війни, коли ЗСУ не були готові воювати ні психологічно, ні ментально.

Значення їхньої діяльності є надзвичайно важливим, зважаючи на те, що це були перші та найважчі тижні проведення АТО і саме ці підрозділи МВС взяли на себе широке коло завдань у протистоянні з незаконними збройними угрупованнями сепаратистів. За час проведення АТО добровольчі батальйони МВС України брали участь у близько 600 операціях із зачистки територій і ліквідації диверсійно-розвідувальних груп.

З перших тижнів протистояння на Донбасі міліціонерів Донецчини підтримали колеги з інших областей України. Протягом періоду проведення АТО в зоні бойових дій на ротацийних засадах постійно перебували загони спецпідрозділів міліції з інших областей України. Серед підрозділів регіонів України, які були направлені в зону проведення АТО, слід зазначити про спецбатальйони міліції «Тернопіль» (УМВС України в Тернопільській області), «Івано-Франківськ» (УМВС України в Івано-Франківській області), «Київ-1» (ГУМВС у м. Києві), «Миколаїв» (УМВС України в Миколаївській області), спецзагін міліції УМВС України в Житомирській області тощо.

Безпосередня участь спецпідрозділів міліції в бойових діях щодо припинення діяльності терористичних угруповань і незаконних воєнізованих формувань вимагала вдосконалення їхньої організаційно-штатної структури стосовно доукомплектування їх бронетехнікою та різноманітними видами автотранспортних засобів. Тому наказом МВС України від 14 липня 2014 року до структури цих спецпідрозділів міліції було введено озброєну бронетранспортерами окрему автотранспортну роту (взвод, відділення) [360].

Крім того, у вересні 2014 року МВС прийняло рішення щодо збільшення чисельності спецбатальйонів міліції та передання до їх складу отриманого від Міністерства оборони України важкого озброєння, а саме бронетехніки, артилерії та мінометів. Зокрема, рішення щодо розширення штату та передання цього озброєння було прийнято стосовно спецбатальйону міліції «Донбас» [361].

Керівництво ГУМВС України в Донецькій області доклало чимало зусиль для оптимізації діяльності спецпідрозділів міліції. Зокрема, було прийнято рішення щодо створення на базі спецпідрозділів міліції підрозділів швидкого реагування на екстрені ситуації в зоні АТО. Так, у жовтні 2015 року наказом МВС України батальйон ПСМОП «Артемівськ»

і роти «Туман» було розформовано. З-поміж найкращих бійців, більшість з яких пройшли такі «гарячі точки», як Дебальцеве, було створено новий окремий підрозділ швидкого реагування на екстрені ситуації. Головні завдання батальйону полягали в участі у спецопераціях, припиненні масових заворушень, негайному реагуванні на всі зміни оперативної обстановки. Це був уже третій батальйон, створений для швидкого реагування на екстрені ситуації в структурі обласного главку міліції. На той час на території області вже діяли батальйони «Південь» і «Північ», сформовані з працівників ГУ міліції та міськрайвідділів [362].

Свою діяльність спецбатальйони міліції припинили 7 листопада 2015 року, тобто після набуття чинності Закону України «Про Національну поліцію». У підпорядкування Національної поліції перейшли 30 спецбатальйонів, решту було розформовано або переведено до складу Нацгвардії.

Отже, слід констатувати, що протягом періоду діяльності в зоні проведення АТО всі підрозділи МВС України гідно виконали свій обов'язок перед країною. На жаль, протягом цього періоду 301 співробітник міліції загинув, 1400 було поранено.

Загалом створення добровольчих батальйонів у структурі МВС – одна з найпоказовіших реформ, яка привела до лав міліції справжніх патріотів. У сучасних умовах спецпідрозділи поліції в складі МВС України мають високий авторитет серед громадян держави. Якщо після Революції Гідності рівень довіри до органів міліції був украй низьким, то саме добровольчі батальйони почали повертати до неї довіру й заклали підґрунтя для створення нового правоохоронного органу – Національної поліції.

3.2. ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО Й ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ОСНОВНІ НАПРЯМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ МІЖ МВС УКРАЇНИ ТА ВІДПОВІДНИМИ ОРГАНАМИ ІНШИХ ДЕРЖАВ І МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ПОЛІЦІЇ

Після здобуття незалежності перед міліцією України постав абсолютно новий напрям діяльності – міжнародне співробітництво з правоохоронними органами інших країн і міжнародними організаціями поліції.

Характеризуючи нормативно-правове забезпечення зазначеного напрямку діяльності, необхідно зауважити, що відповідно до Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року співробітництво у сфері діяльності міліції між МВС України та відповідними органами інших держав і міжнародними організаціями поліції здійснюється на підставі законодавства України, міжнародних договорів, а також установчих актів і правил міжнародних організацій поліції, членом яких є Україна [2, с. 8].

На нашу думку, нормативно-правову базу забезпечення міжнародного співробітництва МВС України в цій сфері доцільно класифікувати за національним та міжнародним складниками.

До національного складника системи нормативно-правового забезпечення міжнародного співробітництва у сфері діяльності міліції з правоохоронними органами інших країн і міжнародними правоохоронними організаціями належать: Конституція України, закони України, які визначають організацію та напрями міжнародної діяльності центральних органів виконавчої влади. Для організації практичної співпраці з протидії злочинності важливе значення має Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво» [363].

Складниками нормативно-правової бази зазначеного напрямку діяльності органів і підрозділів міліції є постанови КМУ, ВРУ, якими було затверджено низку державних програм та концепцій щодо протидії найнебезпечнішим видам злочинності, що мали транснаціональний характер. У цих документах було окреслено конкретні напрями та завдання діяльності правоохоронних органів. Серед перших таких програм слід виокремити довгострокову Державну програму боротьби зі злочинністю, затверджену постановою ВРУ від 25 червня 1993 року. Програма містить окремий розділ, яким було передбачено розширення меж правового співробітництва України з іншими державами в межах міждержавних організацій з прав людини та боротьби зі злочинністю; створення в системі МВС НЦБ Інтерполу в Україні; введення штатних посад представників МВС у державах, з якими Україна має спільні інтереси у сфері боротьби зі злочинністю [48]. До цього необхідно додати низку комплексних державних програм боротьби зі злочинністю на наступні роки та з протидії найнебезпечнішим видам транснаціональної злочинності. У кожній з них визначено конкретні заходи щодо організації міжнародного співробітництва на аналізованому напрямі діяльності. МВС України зі свого боку забезпечило організацію виконання вимог згаданих вище програм.

Крім того, важливе значення для організаційного забезпечення міжнародного аспекту діяльності органів і підрозділів міліції мали постанови КМУ, що унормовували діяльність спеціального підрозділу міліції, який мав забезпечувати взаємодію на цьому напрямі оперативно-службової діяльності правоохоронних органів. Серед них варто виокремити постанови КМУ України від 30 вересня 1992 року «Про вступ України до Інтерполу» [364], від 25 березня 1993 року «Про Національне центральне бюро Інтерполу» [365], від 11 серпня 2004 року «Про представників Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерпол» [366].

У системі національної складової нормативно-правового забезпечення діяльності органів міліції щодо організації міжнародного співробітництва передусім для протидії транснаціональній організованій злочинності було прийнято відомчі нормативні акти МВС України, які визначили засади організації, функції та завдання органів і підрозділів міліції на цьому напрямі оперативно-службової діяльності, зокрема: наказ МВС України від 7 квітня 1993 року «Про заходи щодо виконання Постанови КМУ від 25 березня 1993 року № 220 “Про Національне центральне бюро Інтерполу”». Цим наказом було регламентовано порядок взаємодії ОВС України і міліції як їх складника з компетентними органами іноземних держав для вирішення питань боротьби зі злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни [367, арк. 84]. Згодом наказами МВС України внормовано створення підрозділів Укрбюро Інтерполу та визначено вимоги до співробітників, якими комплектували посади [368, арк. 201], затверджено Програму розвитку МВС України як НЦБ Інтерполу в Україні на 1997–2000 роки [369, арк. 205].

Завдання з організації міжнародного співробітництва за окремими напрямками діяльності було визначено наказами МВС України в положеннях основних структурних підрозділів (управління, департаментів) МВС України.

Протягом аналізованого в дослідженні періоду становлення та розвитку нашої незалежної держави МВС України брало активну участь у формуванні комплексу міжнародно-правових актів, які регламентували таку взаємодію на універсальному, регіональному, двосторонньому та міжвідомчому рівнях.

Крім угод, відносини МВС України з відповідними органами інших держав і міжнародними організаціями оформлювали протоколами, рішеннями, спільними заявами про співробітництво тощо, які мали однакову юридичну силу з угодами.

Найбільш системно та цілеспрямовано МВС України проводило діяльність щодо формування нормативно-правової бази

на міжвідомчому рівні, а саме для встановлення координації та взаємодії як з відповідними органами країн-учасниць СНД, так і з компетентними органами країн Балтії, а також європейських держав.

Перші кроки на цьому шляху МВС України здійснило вже на початку 1992 року, коли наказом МВС України від 6 травня 1992 року було оголошено низку угод про співробітництво між МВС України та МВС інших держав (зокрема з МВС Республіки Білорусі, Республіки Польщі, Російської Федерації, Угорської Республіки) [370, арк. 212]. Крім того, наказом МВС України від 22 червня 1992 року було оголошено результати переговорів делегацій МВС України та МВС Словацької Республіки [371, арк. 6], наказом МВС України від 9 липня 1992 року оголошено угоди про співробітництво між МВС України та МВС Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Естонської Республіки, Республіки Румунії та Спільну Заяву про співробітництво між МВС України та МВС Баварії (ФРН) [372, арк. 229].

У цих нормативно-правових актах було встановлено перелік служб МВС України, які вповноважені здійснювати безпосередні робочі контакти з компетентними органами інших держав. Зокрема, у зазначеному Протоколі «Про результати переговорів делегацій Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства внутрішніх справ Словацької Республіки» до цього переліку ввійшли Головне управління карного розшуку МВС України, Міжрегіональне управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України, Головне слідче управління МВС України, Головне управління охорони громадського порядку МВС України, ГУДАІ МВС України, відділ міжнародних зносин МВС України, УВС Закарпатської області (прикордонних областей) [371, арк. 7].

У цих угодах було визначено зобов'язання надавати взаємну допомогу в конкретних справах і матеріалах у таких сферах: боротьба зі злочинами проти життя, здоров'я, честі, гідності

громадян і власності; боротьба з бандитизмом, тероризмом і міжнародною злочинністю; боротьба з незаконними діями, пов'язаними з вогнепальною зброєю, боєприпасами, вибуховими, отруйними речовинами й радіоактивними матеріалами; боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин; боротьба з виготовленням і збутом підроблених документів, грошей та цінних паперів; протидія протиправній діяльності щодо власності, а також в економіці, фінансово-банківських операціях; боротьба з контрабандою, а також злочинами, які посягають на культурні й історичні цінності; розшук злочинців, осіб, які переховуються від слідства та суду, відбування покарання, зникли безвісти, а також осіб, які ухиляються від сплати аліментів і виконання рішення суду за позовами; встановлення невпізнаних трупів, осіб невідомих хворих і дітей; боротьба зі злочинами на залізниці, водному й повітряному транспорті.

Було передбачено, що на підставі національного законодавства й на умовах взаємності співробітництво здійснюють шляхом виконання запитів і доручень у кримінальних справах, справах оперативного обліку, матеріалах про адміністративні правопорушення [372, арк. 231–232].

Крім загальних, двосторонні угоди регулювали й окремі напрями співробітництва органів міліції з відповідними компетентними органами інших держав у сфері боротьби з найнебезпечнішими видами транснаціональної злочинності. Зокрема, Угода про співробітництво між міністерствами внутрішніх справ у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, оголошена наказом МВС України від 18 листопада 1992 року, окреслила напрями співробітництва між МВС України та МВС Азербайджанської Республіки, Республіки Вірменії, Республіки Білорусі, Республіки Грузії, Республіки Казахстан, Республіки Киргизстан, Республіки Молдови, Російської Федерації, Республіки Таджикистан, Туркменістану,

Республіки Узбекистан, Естонської Республіки [373, арк. 170]; в окремій угоді визначено цей напрям співробітництва між МВС України та МВС Латвійської Республіки [373, арк. 176].

Також угоди уклали з компетентними органами країн далекого зарубіжжя. Зокрема, основні напрями взаємодії органів міліції в боротьбі з незаконним обігом наркотиків та організованою злочинністю визначено в Угоді про співробітництво між МВС України та Федеральним міністром Австрійської Республіки [374, арк. 37].

Станом на 2015 рік було укладено понад 60 угод між МВС України та відповідними правоохоронними органами інших держав, у яких на МВС на підставі чинного законодавства покладено зобов'язання здійснювати співробітництво за конкретними напрямами оперативно-службової діяльності [111, с. 182].

Важливим складником міжнародної взаємодії органів міліції є співробітництво з компетентними органами й міжнародними правоохоронними організаціями на регіональному рівні. До початку 2014 року найефективнішим було співробітництво зі спеціально створеними органами в межах СНД.

Після Революції Гідності, починаючи з 2015 року, вектор міжнародної взаємодії органів міліції з компетентними органами інших країн поступово зміщувався у європейському напрямі. Важливу роль відіграв розвиток співробітництва зі спеціалізованою поліцейською службою – Європейським поліцейським офісом (Європол), основною функцією якого є організація міждержавної співпраці у сфері протидії злочинності та реалізації кримінальної політики ЄС.

Взаємодія МВС України з Європол регламентована Законом України від 5 жовтня 2010 року «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво» [375]. З метою виконання положень Угоди про асоціацію України і ЄС у сфері реалізації спільної політики протидії злочинності наказом МВС України від 16 березня 2015 року

затверджено Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу, де конкретизовано взаємодію з Європол [376].

Таким чином, на рівні глобальної взаємодії співробітництво органів міліції України в протидії злочинності здійснювалося в межах членства нашої країни в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі.

Крім цього, керівництво МВС України здійснювало системні заходи щодо організаційно-штатного забезпечення міжнародного напряму діяльності української міліції. Зокрема, 1991 року в структурі Управління кадрів МВС України утворено відділ зовнішніх зносин, який за рік потім став самостійним підрозділом МВС України. 1994 року на базі відділу було створено Управління міжнародних зв'язків, яке з 1996 до 2004 року належало до складу Головного штабу МВС України, а з 2004 року стало самостійним структурним підрозділом МВС України. Із січня 2008 року воно ввійшло до складу новоутвореного Департаменту зв'язків із громадськістю та міжнародної діяльності [111, с. 179–180].

У системі організаційного забезпечення міжнародної взаємодії органів міліції України для вирішення питань боротьби зі злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни, основною ланкою стало НЦБ Інтерполу. У структурі МВС було створено орган, який став координаційним центром – проміжною ланкою, через яку здійснювали безперервний зворотний зв'язок Інтерпол і НЦБ Інтерполу в Україні – РА Укрбюро Інтерполу, у складі якого функціонував відділ взаємодії з Європол.

РА Укрбюро Інтерполу став самостійним структурним підрозділом апарату МВС України на правах департаменту, який забезпечував реалізацію повноважень МВС щодо представництва України в Інтерполі та Європолі, а також повноважень МВС як НЦБ Інтерполу та Національного контактного пункту Європолу в Україні. Основними завданнями РА Укрбюро Інтерполу була реалізація в межах компетенції державної політики з протидії

злочинності, яка має транснаціональний характер; координація, організація і забезпечення співробітництва правоохоронних та інших органів державної влади України з компетентними органами іноземних держав у сфері боротьби зі злочинністю з використанням можливостей Інтерполу та Європолу [325, с. 195–196].

Крім Укрбюро Інтерполу, безпосереднє міжнародне співробітництво за конкретними напрямками здійснювали самостійні структурні підрозділи центрального апарату МВС України, ГУ та УВС областей, міст і на транспорті. Це засвідчено в Угоді про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки Болгарії від 18 квітня 1994 року, в якій визначено, що безпосереднє співробітництво в межах реалізації цієї угоди від України здійснюють самостійні структурні підрозділи МВС України, МВС АРК, ГУ та УВС областей, міст і на транспорті [377, ст. 3].

Водночас важливим суб'єктом системи організаційного забезпечення міжнародного співробітництва стали органи та підрозділи міліції прикордонних регіонів України. Основним їхнім завданням була боротьба з контрабандою, нелегальною міграцією, перекриття каналів міжнародного наркотрафіку, торгівлі зброєю і «живим товаром».

Відповідно до положень Угоди між Міністерством внутрішніх справ України і Міністерством внутрішніх справ Республіки Білорусі про співробітництво ОВС прикордонних регіонів від 12 травня 1997 року, ОВС прикордонних регіонів, а саме УМВС України у Волинській, Житомирській, Київській, Рівненській, Чернігівській областях, на підставі положень цієї Угоди, діючи в межах своєї компетенції з дотриманням національних законодавств і міжнародних договорів своїх держав, будуть безпосередньо співпрацювати з УВС Брестського та Гомельського облівоконкомів [378, с. 1–2].

Ефективним було визнано проведення регулярних спільних міждержавних оперативно-профілактичних операцій за всіма

напрямами оперативно-службової діяльності, що були спрямовані на попередження і виявлення фактів незаконного обігу зброї, вибухівки, наркотичних засобів, розшуку злочинців, протидію нелегальній міграції, припинення економічних злочинів, заходи з обміну передовим досвідом роботи тощо.

Наприкінці 90-х років минулого століття зазначену форму міжнародної взаємодії плідно реалізовували в межах міжнародних програм співпраці з правоохоронними органами держав-учасниць СНД.

Зокрема, наприкінці 90-х років минулого століття в межах реалізації Міждержавної програми правоохоронні органи України разом з державами-учасницями СНД провели масштабні заходи та спеціальні операції щодо боротьби зі злочинністю, зокрема з припинення контрабанди й розкрадань установ і сировинних ресурсів, культурних цінностей, незаконного обігу наркотиків, зброї та вибухових речовин, розкрадань матеріальних цінностей і вантажів, що перевозять залізничним транспортом [379, арк. 152].

До цього переліку належали такі оперативно-профілактичні операції: «Кордон» (для захисту національних інтересів держав у напрямі протидії нелегальній міграції); «Розшук» (з метою посилення боротьби зі злочинністю та підвищення ефективності розшуку обвинувачених, безвісно зниклих осіб і встановлення особи невідомих трупів); «Пурпур» та «Прекурсор» (щодо недопущення витоку в незаконний обіг прекурсорів, які використовують для виготовлення наркотиків); «Канал» (з перекриття контрабандного переміщення наркотиків); «Мак» (виявлення порушень вимог законодавства щодо культивування наркотиковмісних рослин); «Міраж» (боротьба з транскордонною злочинністю, запобігання та боротьби з торгівлею людьми й нелегальною міграцією); «Соняшник» (перекриття каналів вивезення жінок з України до Італії з метою їх подальшої сексуальної експлуатації та залучення в боргову кабалу). Серед ефективних організаційно-управлінських заходів слід виокремити ініціативу

керівництва МВС України щодо необхідності створення між-державних спільних слідчих груп і розроблення необхідної для їхньої діяльності правової бази [380].

Важливим інтеграційним інструментом міжнародного співробітництва, який було сформовано саме в період діяльності міліції незалежної України, стала взаємодія поліцейських відомств через офіцерів зв'язку. Їхнім основним завданням була діяльність щодо координації в межах компетенції спільних дій з попередження, розкриття та розслідування конкретних кримінальних злочинів і забезпечення обміну інформацією оперативно-розшукового, процесуального та довідкового характеру, матеріалами з досвіду правоохоронної діяльності тощо. Для підвищення ефективності використання технічної допомоги й активізації співробітництва на європейському векторі було запроваджено посади офіцера зв'язку МВС у Представництві України при ЄС (м. Брюссель) і посилення співпраці з Європолем [111, с. 206].

Окремою віхою в історії української міліції стала участь співробітників міліції в міжнародній миротворчій діяльності. Перший загін миротворців-правоохоронців МВС України 1994 року вирушив до охопленої війною Югославії задля встановлення миру та врегулювання кривавого конфлікту. Вони започаткували долучення працівників міліції України до цієї благородної справи.

Період 1994–1996 років можна вважати роками становлення цього напрямку. Керівництво держави сформуло доктрину участі України в миротворчих операціях, а українські миротворці зарекомендували себе як відповідальні високопрофесійні поліцейські. Протягом 1996–2000 років Україна утвердилася на міжнародній арені як миротворча держава [381]. Відповідно до положень Мирної угоди про урегулювання конфлікту в Боснії та Герцеговині, підписаної 14 грудня 1995 року в м. Парижі, та Резолюції Ради Безпеки ООН від 22 грудня 1995 року № 1035, на території Боснії та Герцеговини створюють Спеціальні міжнародні поліцейські сили. До обов'язків їхнього особового складу

входили функції спостерігачів за дотриманням прав людини на території Боснії і Герцеговини, Східної Славонії та Македонії, спостереження за роботою та інспектування поліцейських органів зазначених країн і територій. Це був окремий підрозділ, який не належав до складу військового контингенту багатонаціональних Сил, а виконував функції поліцейського контингенту Миротворчих сил ООН у колишній Югославії. Генеральний секретар ООН запропонував відрядити до Боснії максимально можливу кількість працівників ОВС України. З метою добору й підготовки кандидатів для направлення до підрозділів цивільної поліції ООН у колишній Югославії з 15 до 23 лютого 1996 року на базі Української академії внутрішніх справ уперше було проведено навчально-організаційні збори [382, арк. 85]. Для цього МВС України створило атестаційну комісію, розробило програми навчально-організаційних зборів.

Загалом перша група співробітників ОВС України – кандидатів у підрозділи цивільної поліції миротворчих сил ООН у колишній Югославії становила 12 осіб (відібраних з-поміж 34 претендентів), які прибули до Загреба 17 березня 1996 року [382, арк. 86].

Наказом МВС України від 24 лютого 1998 року в структурі Національної академії внутрішніх справ України було створено Центр підготовки кадрів до міжнародних миротворчих місій ООН. Зазначений Центр відповідав за підготовку працівників ОВС до участі в миротворчих місіях ООН, а також за розроблення матеріалів навчально-методичного забезпечення, узагальнення та поширення набутого практичного досвіду, проведення методичної роботи й наукових досліджень у цьому напрямі [383, арк. 135].

Наступним кроком стало створення у травні 2001 року наказом МВС України Спеціального миротворчого центру при МВС України. У грудні 2001 року Центр було передано в підпорядкування Національній академії внутрішніх справ України [325, с. 599].

Кількість працівників ОВС, що брали участь у миротворчих операціях, 1996 року вперше перевищила 40 осіб. 1997 року наші миротворці відбули до Анголи. 1998 року українських правоохоронців запрошено до участі в місії ОБСЄ в Косово. 1999 року кількість миротворців-правоохоронців налічувала 100 осіб у різних країнах і місіях. 2000 року як вияв визнання високого професіоналізму поліцейського персоналу України в миротворчій діяльності Україні запропоновано направити перші спеціальні миротворчі підрозділи до Косово.

Діяльність Спеціального та Кінологічного миротворчих підрозділів було високо оцінено. Зокрема, під час масових заворушень у Косово в березні 2004 року працівники підрозділу діяли професійно та рішуче, за що на ім'я міністра внутрішніх справ керівництво місії ООН у Косово направило листа з подякою.

З 2000 року участь України в миротворчій діяльності активно розширюється. 2001 року українські миротворці-правоохоронці вперше прибули до Східного Тимору, 2002 року – до Конго. 2003 року Україні було запропоновано взяти участь у миротворчій місії ЄС у Боснії та Герцеговині, тож уперше українські правоохоронці почали працювати в місії ЄС. 2004 року українських миротворців направили до Ліберії та місії ОБСЄ в Македонії. 2005 року наші миротворці відбули до місії ООН у Судані, а 2009 року – до місії ООН у Кот-д'Івуарі [381].

Загалом з 1994 року в міжнародних миротворчих операціях, що проводили під егідою ООН, ЄС та ОБСЄ на території 18 країн, узяли участь близько трьох тисяч працівників міліції та військово-службовців внутрішніх військ. Станом на кінець 2013 року в семи миротворчих операціях несли службу 87 правоохоронців [325, с. 609].

Здійснений аналіз дає підстави для висновку, що питання участі працівників органів міліції України в міжнародних операціях з підтримання миру й безпеки було одним з найважливіших завдань і пріоритетних напрямів діяльності МВС, що сприяло

зміцненню позицій України на ключових напрямках діяльності ООН, отриманню міжнародного досвіду та його використанню в реформуванні правоохоронної системи України.

ВИСНОВКИ

Героїчною сторінкою діяльності української міліції стала участь підрозділів ПСМОП в АТО на Сході України. Активна цілеспрямована робота центрального апарату МВС України, кадрових підрозділів ГУМВС (УМВС) України в регіонах надала можливість у стислі строки підготувати необхідну нормативно-правову базу діяльності, сформувати в структурі МВС України 37 підрозділів ПСМОП, у яких станом на 1 лютого 2015 року проходили службу понад 6,5 тис. осіб. Значення їхньої діяльності є надзвичайно вагомим з огляду на те, що в перші та найскладніші місяці проведення АТО саме ці підрозділи міліції брали безпосередню участь у бойових діях проти незаконних збройних формувань; здійснювали заходи із забезпечення законності, захисту органів державної влади України й важливих об'єктів на звільнених територіях; зачистки визначених районів від таких формувань і кримінальних угруповань, бандитів та злочинців.

Протягом усього періоду діяльності органи й підрозділи української міліції як складники МВС були активними учасниками співпраці з відповідними органами інших держав і міжнародними організаціями поліції. Для організації міжнародного співробітництва у сфері діяльності міліції МВС України було проведено системну роботу щодо розроблення нормативно-правової бази, створено спеціальні структурні підрозділи – РА Укрбюро Інтерполу, Управління міжнародних зв'язків (згодом – Департамент зв'язків із громадськістю та міжнародної

діяльності). Крім того, уповноваженими суб'єктами цього напряму діяльності були як структурні підрозділи центрального апарату МВС України, так і ГУМВС (УМВС) України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі та передусім прикордонних областей. Дієві форми співпраці було налагоджено в межах участі МВС України в діяльності універсальних (Інтерпол, спеціалізовані установи ООН) і регіональних (Європол, Євроюст, спеціально створені органи в межах СНД).

Цілком новою формою міжнародного співробітництва стала участь працівників міліції незалежної України в міжнародних миротворчих місіях ООН, миротворчих операціях ОБСЄ та ЄС. Для реалізації цього важливого напряму діяльності МВС України здійснило комплекс заходів щодо його належного нормативно-правового й організаційно-кадрового забезпечення.

ПІСЛЯМОВА

Розпад СРСР, проголошення незалежності України передбачало реформування наявних органів влади та створення нових, які мали відповідати принципам незалежної держави. У цій системі провідне місце займало МВС, основним складником якого була міліція. Її діяльність у нових історичних умовах потребувала створення якісно нової нормативно-правової бази, яка б забезпечувала діяльність міліції як правоохоронного органу суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

Протягом 1991–2006 років існування незалежної держави ВРУ, Президентом, Урядом України, керівництвом МВС здебільшого була сформована, а у подальшому постійно вдосконалювалася нормативно-правова база діяльності міліції України, яку доцільно поділити на декілька груп: 1) нормативно-правові акти, які були покладені в основу нормативно-правового регулювання діяльності міліції – Декларація про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності України, Конституція України; 2) закони України, нормативні акти Президента України, ВРУ, КМУ, якими визначалися основні завдання, принципи, організація, підпорядкованість, права й обов'язки міліції, питання проходження служби, правового і соціального захисту, пенсійного забезпечення працівників міліції та ін; 3) міжнародні договори та угоди, які регулювали завдання та напрямки міжнародної взаємодії з правоохоронними органами інших держав та міжнародними організаціями поліції у протидії злочинності, захисту прав і свобод людини та громадянина; 4) підзаконні (відомчі) нормативно-правові акти МВС України (накази, рішення колегії МВС України, доручення, положення, статuti, інструкції, правила та настанови), якими регулювалися управлінські, організаційні, структурні, кадрові та інші засади функціонування окремих

служб і підрозділів міліції; 5) нормативні акти, які видавалися на рівні керівництва ГУМВС, УМВС, УМВСТ регіонів України.

Основоположним законодавчим актом в системі нормативно-правового забезпечення діяльності міліції був Закон України «Про міліцію», прийнятий 20 грудня 1990 року, який, незважаючи на суттєві недоліки, став принципово новим законодавчим актом у діяльності міліції України та регулював роботу міліції України протягом усього періоду її існування (1991–2015 роки). У зазначений історичний період цей нормативно-правовий акт зазнавав постійних змін і доповнень у зв'язку з необхідністю погодження вітчизняного законодавства з потребами політико-правових, соціально-економічних відносин та розбудови державності.

Основними хибамі Закону України «Про міліцію» було те, що ним значна частина правового регулювання діяльності міліції була невиправдано делегована на рівень підзаконних актів МВС України та КМУ, якими міліції часто надавалися повноваження, несумісні з положеннями Конституції України та міжнародними стандартами правоохоронної діяльності.

Водночас, незважаючи на створення розгалуженої нормативно-правової бази, вона мала системні вади, оскільки реформування стратегічних завдань, принципів роботи та структури цього найбільш чисельного правоохоронного органу, забезпечення прав і свобод людини в діяльності міліції, так і не були вирішені.

У досліджуваній історичній період ефективність діяльності органів і підрозділів української міліції прямо залежала від зумовленості, пов'язаності та відповідності системи управління, організаційно-штатної структури їхнім функціям і повноваженням.

У новонародженій державі відповідно до нових завдань, які постали перед правоохоронними органами, за достатньо короткий строк була сформована єдина система управління та організаційно-штатна структура органів міліції як складника системи МВС України. Основними її характеристиками було

упорядкування структурної ієрархії, забезпечення розподілу повноважень між органами і підрозділами міліції, урегулювання засад внутрішньоструктурної взаємодії та адміністративних повноважень керівництва, раціональна розстановка о/с, стабільність і водночас певна гнучкість, передбачаючи можливість її пристосування до поточних завдань, наявного кадрового потенціалу й ресурсного забезпечення.

Для виконання завдань, покладених на міліцію незалежної України також було створено відповідну структуру її органів і підрозділів, яка була побудована відповідно до адміністративно-територіального устрою держави, соціально-економічних і політичних обставин, криміногенної ситуації в окремих регіонах України. Крім того, органи міліції як складова частина системи МВС України були побудовані та функціонували за системним принципом. Системоутворюючою ланкою в системі органів міліції необхідно визнати протидію правопорушенням і злочинності, охорону громадського порядку, забезпечення і захист прав та основоположних свобод людини і громадянина.

Після здобуття незалежності, з 1991 року і до 2015 року, система МВС України, основним елементом якої була міліція, фактично не зазнала значних змін. Зокрема, згідно з Законом України «Про міліцію» у 1991 році міліція України як єдина система органів, яка входила до структури МВС України, складалася з таких підрозділів: кримінальної міліції, міліції громадської безпеки, транспортної міліції, державної автомобільної інспекції, міліції охорони та спеціальної міліції. Відповідно до внесених до Закону змін у 2015 році, на час її ліквідації, міліція України мала у своєму складі підрозділи: кримінальної міліції, міліції громадської безпеки, транспортної міліції, державної автомобільної інспекції, міліції охорони, судової міліції, спеціальної міліції, внутрішньої безпеки, особливого призначення. Крім того, структура і чисельність органів міліції регулювалася окремим Законом України «Про загальну структуру і чисельність

Міністерства внутрішніх справ України» від 10 січня 2002 року.

Наявна управлінська та організаційно-штатна структура органів міліції дала змогу в цілому забезпечувати реалізацію покладених на неї завдань, однак мала низку системних недоліків, які призводили до намагань її постійного реформування. Серед основних недоліків можна виокремити такі: дублювання функцій різних підрозділів і служб міліції, яке супроводжувалося завищеним відсотком чисельності управлінського персоналу та внутрішньою конкуренцією між структурними підрозділами; недосконала система прийняття управлінських рішень, що не сприяло гнучкому управлінню підрозділами, ефективному реагуванню на ситуацію та відповідальному ставленню керівників центрального апарату, регіональних підрозділів та підрозділів міліції на місцях до виконання своїх обов'язків як управлінців; відсутність ефективного механізму реагування на скарги громадян щодо незаконних дій працівників міліції, милітаризація і політизація її діяльності.

Намагання керівництва відомства в межах неодноразових спроб реалізації концепцій реформування системи МВС України (за роки діяльності міліції було підготовлено та здійснено спроби реалізації шести концепцій реформування системи МВС України) не призвели до очікуваних результатів. Зазначене, у свою чергу, не дозволило сформувати єдині та системні підходи до вирішення проблем реформування, удосконалення управлінської діяльності та створення оптимальної структури органів міліції України. Серед основних причин такого стану справ, на нашу думку, була відсутність сформованої стратегії та тактики процесу реформування, відповідного нормативно-правового забезпечення, належного фінансування, політичної підтримки керівництва країни.

Складний характер завдань, що постали перед органами міліції в умовах трансформації українського суспільства у напрямку побудови незалежної держави, потребував формування нового змісту кадрової політики та реорганізації системи кадрових

підрозділів МВС України. У нових історичних умовах основними складниками роботи з кадрами в органах міліції стали: організаційно-штатна робота; підбір, розстановка, підготовка фахівців та вдосконалення системи професійної підготовки кадрів міліції; виховна, соціально-гуманітарна, культурно-масова та психологічна робота з о/с; соціальне забезпечення кадрів; організація роботи зі зміцнення дисципліни та законності в діяльності органів і підрозділів міліції, захисту та дотримання прав і законних інтересів громадян.

Правові засади кадрової роботи в органах міліції в означений у дослідженні історичний період ґрунтуються на положеннях Конституції України, законів України та нормативних актів з питань державної служби, організації та діяльності ОВС, відомчій нормативно-правовій базі, що регулює завдання, зміст, принципи та головні технології роботи з кадрами. У подальшому МВС України через систему відомчих наказів, рішень колегії МВС, концепцій з питань реформування, комплексних програм кадрового забезпечення оперативно-службової діяльності ОВС, розпоряджень, інструкцій, рекомендацій спрямовувало та регулювало цю діяльність.

У системі МВС України було здійснено комплекс управлінських та організаційних заходів, спрямованих на створення системи кадрового забезпечення діяльності міліції. Система кадрових органів включала організоване в 1992 році в структурі апарату МВС України Головне управління кадрів, що функціонувало як самостійна служба, відповідні управління кадрів в ГУМВС АРК та УМВС областей, відділи та групи кадрів в органах та підрозділах міліції на місцях. Відділи кадрів увійшли також до структури окремих галузевих служб міліції (ГУБОЗ, УДСО). У штатний розпис УВС, міськрайорганів було введено посаду заступника начальника по роботі з кадрами.

У подальшому система органів кадрового забезпечення діяльності міліції, зміст та напрямки їхньої діяльності зазнавали

неодноразової реорганізації. Зокрема, у січні 1996 року кадрові підрозділи були реорганізовані в апарати по роботі з особовим складом. На кадрові апарати, додатково до звичних для них функцій, були покладені функції соціального захисту працівників міліції, психологічного забезпечення службової діяльності та здійснення виховної, соціально-гуманітарної та культурно-масової роботи.

Наступні зміни за напрямком удосконалення організаційної структури кадрових апаратів, які забезпечували діяльність органів міліції, були проведені у грудні 2001 року, коли на базі Головного управління роботи з особовим складом МВС України був створений Департамент роботи з персоналом МВС, який у 2008 році було реорганізовано у Департамент кадрового забезпечення МВС України. Відповідні структурні перетворення було здійснено в ГУМВС (УМВС) України в областях та міськрайорганах ОВС.

Важливою умовою ефективності виконання міліцією завдань щодо забезпечення особистої безпеки громадян, захисту їхніх прав і свобод, законних інтересів, запобігання правопорушенням та їх припинення, охорони й забезпечення громадського порядку стало реформування, а фактично створення нової системи підготовки фахівців для органів та підрозділів міліції.

Протягом історичного періоду діяльності міліції України склалася система професійної підготовки працівників міліції, яка включає в себе: початкову підготовку вперше прийнятих на службу в ОВС працівників; первинну професійну підготовку; підготовку у вищих навчальних закладах МВС України; післядипломну освіту; службову підготовку.

За доволі короткий строк було створено потужну багатофункціональну систему ВНЗ та науково-дослідних установ МВС України, яка являла собою унікальну освітянську та науково-дослідну модель, що забезпечувала систему підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів для органів та підрозділів

міліції незалежної України, проведення наукових досліджень для потреб практичних підрозділів у протидії злочинності. Постійно вдосконалювалися порядок комплектування та організація навчання кандидатів на службу, у навчальний процес вводилися нові інтегровані програми, що сприяло більш якій професійній підготовці майбутніх працівників міліції.

Необхідно зазначити, що водночас з позитивними здобутками в роботі з кадрами в органах і підрозділах міліції України наприкінці історичного періоду свого існування на цьому напрямку її діяльності було накопичено суттєві проблеми. Це стосувалося насамперед питань добору й розстановки кадрів, особливо керівної ланки, розмивання професійного ядра, втрачалася наступність у роботі, нівелювалися напрацьовані позитивні службові традиції.

Після здобуття Україною незалежності міліції довелося діяти в нових історичних умовах, коли внаслідок глибокої соціально-економічної кризи, яка охопила всі сфери суспільного життя: політику, економіку, ідеологію, мораль – відбулося небувале зростання злочинності, яке досягло рівня реальної загрози національній безпеці держави.

У цих умовах органам міліції довелося вести боротьбу з такими видами злочинності, яких не було за радянських часів. Це передусім організована злочинність у всіх своїх проявах, корупція, якісно нові види економічної злочинності, незаконний обіг наркотиків та зброї, нелегальна міграція, торгівля людьми, кіберзлочинність, екстремізм та прояви терористичної діяльності.

Тому протягом другої половини 90-х років ХХ століття МВС України, органами міліції як єдиної системи органів, яка входила до їх складу, було вжито комплекс організаційно-управлінських та оперативних заходів, що дали змогу стабілізувати криміногенну обстановку й не допустити руйнації законності та правопорядку в державі.

Були створені спеціальні служби міліції, основним завданням яких стала протидія новітнім видам і формам злочинної діяльності

(серед основних з них – ГУБОЗ МВС України, ДДСБЕЗ МВС України, УБНОН МВС України, ДБЗПТЛ, УБК МВС України, підрозділи внутрішньої безпеки).

В основу правового регулювання їхньої діяльності були покладені Конституція України, закони України, відомчі нормативні акти МВС України, якими затверджувалися відповідні положення про зазначені структурні підрозділи, а також визначалися їхні функції, завдання, напрямки діяльності, питання організаційно-штатної структури та інші питання оперативно-службової діяльності.

При цьому в оперативно-службовій діяльності органів міліції були запроваджені нові форми і методи роботи, такі як: ліквідація найбільш стійких кримінальних груп, бандформувань, арешт їхніх лідерів та кримінальних авторитетів; комплексні, за участю основних служб міліції, відпрацювання регіонів з найбільш високою активністю злочинців; цільові оперативно-профілактичні операції, у тому числі міждержавного характеру, за конкретними напрямками протидії злочинності, які були спрямовані на попередження і виявлення фактів незаконного обігу зброї, вибухівки, наркотичних засобів, розшуку злочинців, протидію нелегальній міграції, припинення економічних злочинів; оперативне супроводження найважливіших напрямів економічної діяльності держави – енергоринку, інвестиційних процесів, приватизації, кредитно-банківської та фінансової системи, зовнішньоекономічної діяльності.

Одним із головних завдань міліції України в новітній історії нашої держави стала боротьба з масштабною корупцією як одним з основних джерел живлення організованої злочинності. Зусилля міліції направлялися на виявлення корумпованих зв'язків в органах влади та управління, зокрема й у власних підрозділах.

Однак необхідно відзначити, що незважаючи на певні успіхи і позитивні результати на основних напрямках оперативно-службової діяльності, вирішити завдання ефективної протидії

злочинності міліції України не вдалося. Основними причинами такого стану справ стало недостатнє законодавче регулювання діяльності міліції на загальнодержавному рівні, невідповідність відомчої нормативно-правової бази реаліям криміногенної ситуації в країні, постійні намагання реформувати основні служби міліції, які мали непослідовний, декларативний характер, а також депрофесіоналізація та корупціогенність особового складу органів міліції, недостатній рівень фінансування, матеріально-технічного забезпечення та соціального захисту працівників міліції.

Крім того, певна частина заходів протидії злочинним угруповуванням за своїм змістом і напрямками були застарілими та малоефективними через бюрократичність і невідповідність реаліям соціально-економічних відносин у державі, правової системи щодо доцільності та оперативності їх застосування.

Однією з найголовніших проблем залишався репресивний зміст діяльності та воєнізований формат міліції, тоді як у цивілізованих країнах основоположним є правоохоронний зміст діяльності та цивільний (сервісний) формат відносин між поліцією та громадянами. Наслідком цього став безпрецедентно низький рівень довіри населення до міліції як правоохоронного органу (рівень довіри громадян до міліції наприкінці 2013 року становив лише 3–5 відсотків, а після Революції гідності цей показник, за даними Інституту соціології НАН України, знизився до 0,8 відсотка).

У діяльності української міліції новітнім явищем, якого українське суспільство не знало за всі роки державної незалежності, стала участь спеціальних підрозділів міліції у проведенні АТО на Сході України. Це водночас і трагічна, і героїчна сторінка її історії.

По-перше, колаборація значної частини працівників міліції з учасниками НЗФ та російським агресором під час анексії Криму та агресії на Сході України стала свідченням неспроможності цього правоохоронного органу виконувати покладені

на нього завдання на даному напрямку оперативно-службової діяльності у зазначений історичний період (з МВС України було звільнено майже 17 тисяч правоохоронців, які порушили присягу на вірність українському народові (за даними МВС України). По-друге, створення у квітні 2014 року добровольчого корпусу спецпідрозділів з охорони громадського порядку – батальйонів та рот патрульної служби міліції особливого призначення – для захисту від злочинних посягань та охорони громадського порядку стало на той час однією із найбільш показових реформ, яка дала змогу певною мірою повернути довіру населення до міліції.

Нормативно-правовою базою їх формування та діяльності стали закони України «Про міліцію», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, Положення про Міністерство внутрішніх справ України, Статут патрульно-постової служби міліції. Крім того, питання створення, діяльності, структури та реорганізації ПСМОП була визначені наказами МВС України «Про створення спеціальних підрозділів міліції ГУМВС, УМВС» від 28.02.2014 р. та «Про реорганізацію спеціальних підрозділів міліції» від 14.07.2014 р. Зазначеними наказами було передбачено формування нових спеціальних підрозділів міліції, визначено їхню приблизну структуру. Надалі їх діяльність, завдання, основні обов'язки, взаємодія з іншими службами і підрозділами, питання дислокації та комплектування, обов'язки та права командирів підрозділу були визначені Положенням про підрозділи міліції громадської безпеки особливого призначення, затвердженого наказом МВС України від 08.05.2014 р.

В умовах подальшого розгортання широкомасштабної АТО на Сході України позитивного значення мало врегулювання Законом України «Про внесення змін до законів України щодо боротьби з тероризмом» від 05.06.2014 р. профільних повноважень спеціальних підрозділів і підрозділів особливого призначення.

Значення діяльності ПСМОП полягає в тому, що в умовах проведення АТО спецпідрозділи української міліції не тільки забезпечували охорону громадського порядку і безпеки громадян, але і взяли на себе велике коло завдань у збройному протистоянні, брали безпосередню участь у бойових діях з НЗФ. Це було зумовлено тим, що хоча ці підрозділи й називалися добровольчими батальйонами, але насправді це були регулярні підрозділи МВС України. Саме вони вступили в бій проти агресора з перших днів війни, коли ЗСУ не були готові воювати ні психологічно, ні ментально.

Після набуття чинності Законом України «Про Національну поліцію» підрозділи ПСМОП МВС України реорганізовано в підрозділи патрульної служби поліції особливого призначення Національної поліції України.

Становлення та діяльність міліції України як правоохоронного органу незалежної держави зумовило необхідність організації співробітництва у сфері діяльності міліції між МВС України та відповідними органами інших держав і міжнародними організаціями поліції.

Співробітництво у сфері діяльності міліції між МВС України та відповідними органами інших держав і міжнародними організаціями поліції здійснювалося відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних організацій поліції, членом яких є Україна.

Систему нормативно-правового забезпечення зазначеної сфери діяльності міліції необхідно класифікувати за національним та міжнародним складниками.

До національного складника системи міжнародного співробітництва органів міліції належать: Конституція України, закони України, які визначають організацію і напрями міжнародної діяльності центральних органів виконавчої влади; постанови КМУ, ВРУ, якими було затверджено низку державних програм

та концепцій щодо протидії найбільш небезпечним видам злочинності, які мали транснаціональний характер і якими визначалися конкретні напрями та завдання міжнародного співробітництва правоохоронних органів; постанови КМУ, що унормували діяльність спеціального підрозділу міліції (НЦБ Інтерполу), який повинний був забезпечувати спрямованість міжнародного співробітництва у протидії злочинності; відомчі нормативні акти МВС України, якими встановлено організацію, функції та завдання органів і підрозділів міліції на цьому напрямі оперативно-службової діяльності.

До системи міжнародного складника нормативно-правової бази, яка унормувала питання взаємодії органів міліції України з компетентними органами інших країн та міжнародними організаціями поліції у протидії злочинності, необхідно віднести комплекс міжнародно-правових актів, в яких сформульовано значену взаємодію на універсальному, регіональному, двосторонньому та міжвідомчому рівнях.

Напрями та форми міжнародного співробітництва органів міліції України у протидії найбільш небезпечним видам злочинності були визначені у двосторонніх міждержавних, міжурядових договорах та угодах про співробітництво України в протидії різним видам злочинності, а також угодах міжвідомчого співробітництва МВС України з правоохоронними органами інших держав, міжнародними організаціями поліції (Інтерпол, Європол) на основних напрямках оперативно-службової діяльності міліції. Крім угод, співробітництво у сфері діяльності міліції між МВС України та відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями поліції оформлювалося протоколами, рішеннями, спільними заявами про співробітництво тощо, які мали однакову юридичну силу з угодами.

Зазначеними нормативно-правовими актами було визначено перелік служб міліції України, які уповноважені здійснювати прямі робочі контакти з відповідними компетентними органами

інших держав та основні сфери співробітництва на конкретних напрямках їхньої оперативно-службової діяльності.

Разом зі створенням нормативно-правової бази керівництво МВС України проводило системні заходи щодо організаційно-штатного забезпечення міжнародного співробітництва у сфері діяльності української міліції. Структурним підрозділом на цьому напрямі було Управління міжнародних зв'язків МВС України, яке забезпечувало планування, організацію та координацію дій структурних підрозділів апарату МВС, ГУМВС, УВС МВС України в АРК, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, НДУ, ВНЗ МВС щодо здійснення міжнародного співробітництва з компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань, що належать до компетенції МВС.

У системі організаційного забезпечення міжнародної взаємодії органів міліції України у вирішенні питань щодо боротьби зі злочинністю, яка має транснаціональний характер або виходить за межі країни, провідне місце належало НЦБ Інтерполу. Крім того, у структурі МВС було створено орган, який став координаційним центром – проміжною ланкою, через яку здійснювався безперервний зворотній зв'язок Інтерполу і НЦБ Інтерполу в Україні – РА Укрбюро Інтерполу, у складі якого функціонував і відділ взаємодії з Європолем. Основними завданнями РА Укрбюро Інтерполу були такі: реалізація в межах компетенції державної політики щодо боротьби зі злочинністю, яка має транснаціональний характер; координація, організація і забезпечення співробітництва правоохоронних та інших органів державної влади України з компетентними органами іноземних держав у сфері боротьби зі злочинністю з використанням можливостей Інтерполу та Європолу.

Окрім Укрбюро Інтерполу, міжнародне співробітництво за конкретними напрямками здійснювали самостійні структурні підрозділи центрального апарату МВС України, ГУМВС та УВС областей, міст та на транспорті.

Водночас важливим суб'єктом системи організаційного забезпечення міжнародного співробітництва стали органи та підрозділи міліції прикордонних регіонів України. Їхнім основним завданням була боротьба з контрабандою, нелегальною міграцією, а також перекриття каналів міжнародного наркотрафіку, торгівлі зброєю і «живим товаром».

До того ж важливим інтеграційним інструментом міжнародного співробітництва, який був започаткований саме в період діяльності міліції незалежної України, стала взаємодія поліцейських відомств через офіцерів зв'язку, які працювали у дипломатичних представництвах України за кордоном.

Основними формами міжнародного співробітництва МВС України у сфері діяльності міліції були: обмін оперативно-розшуковою, оперативно-довідковою і криміналістичною інформацією про злочини, що готуються або скоєні, та причетних до них осіб, а також архівною інформацією; проведення оперативно-розшукових заходів і процесуальних дій; виконання запитів; обмін досвідом роботи, законодавчими і нормативними актами з питань діяльності міліції (поліції), а також сприяння на взаємній основі підготовці, перепідготовці і підвищенню кваліфікації кадрів; обмін правовою інформацією, відомостями про наявні системи обліків міліції (поліції), засоби проведення експертиз та можливості їх застосування; сприяння у здійсненні конвоювання та етапування злочинців; обмін науко-технічною інформацією з питань діяльності міліції (поліції).

Визначною віхою, яка увійшла в історію української міліції, стала участь співробітників міліції у міжнародній миротворчій діяльності.

Для організації цього напрямку діяльності була створена необхідна нормативно-правова база, яка визначається Законом України від 08.08.2003 «Про участь України в міжнародних миротворчих операціях», Стратегією міжнародної миротворчої діяльності України (затвердженою Указом Президента України

від 15 червня 2009 р.), Указом Президента України від 1 лютого 2000 р. «Про Порядок розгляду пропозицій щодо участі України в міжнародних миротворчих операціях», відповідними постановами КМУ.

Для забезпечення виконання цих завдань була сформована система управлінських органів МВС України, відповідальних за опрацювання та визначення рішення про участь МВС України в міжнародних миротворчих операціях, а також створено механізм кадрового забезпечення участі працівників ОВС України в міжнародних миротворчих операціях. Крім того, було сформовано відповідні підрозділи, які забезпечували цей важливий напрям міжнародної діяльності (відділ організаційного та методичного забезпечення участі в міжнародних миротворчих операціях у складі ДРП МВС України, Спеціальний миротворчий центр при МВС України).

Починаючи з 1994 року, в міжнародних миротворчих операціях, що проводилися під егідою ООН, ЄС та ОБСЄ на території 18 країн, узяли участь близько трьох тисяч працівників міліції. Участь працівників міліції України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки було одним із найважливіших завдань та пріоритетних напрямів діяльності МВС, сприяло зміцненню позицій України на ключових напрямках діяльності ООН, отриманню міжнародного досвіду та його використанню у реформуванні правоохоронної системи України.

Викладене вище є свідченням того, що міліція в Україні як державаний озброєний орган виконавчої влади протягом усього історичного періоду свого існування не зазнала суттєвих змін, які б відповідали змісту її діяльності як правоохоронного органу органу незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

Серед головних проблем діяльності міліції протягом 1991–2015 років можна виокремити такі: репресивний зміст діяльності та воєнізований формат міліції; громіздка, неефективна структура та система відомчого управління, політизація

її завдань, що призвело до депрофесіоналізації та корупціогенності органів і підрозділів міліції; неспроможність керівництва МВС здійснити її реформування відповідно до засад демократії та верховенства права; відсутність дієвого громадського контролю за її діяльністю та ефективного механізму реагування на скарги громадян щодо незаконних дій працівників міліції; системне недофінансування, незадовільний стан матеріально-технічного забезпечення її діяльності, низький рівень соціального захисту працівників міліції.

У той же час, незважаючи на зазначені недоліки, міліція протягом усього періоду своєї діяльності зробила вагомий внесок у процеси державотворення незалежної України, у складних умовах трансформаційних перетворень виконувала свої завдання щодо протидії злочинності, забезпечувала законність і підтримувала громадський порядок, не допустила кримінального засилля в країні.

На підставі зазначеного вище можемо сформулювати низку практичних рекомендацій щодо використання матеріалів дослідження, викладених у монографії.

1. Забезпечення керівництвом МВС України, Національної поліції системної нормотворчої діяльності, направленої на створення та вдосконалення дієвих механізмів захисту конституційних прав і свобод громадян України, ефективних форм і методів практичної реалізації органами Національної поліції своїх обов'язків з їх охорони.

2. Удосконалення нормативних засад та організації забезпечення Національною поліцією України виконання завдань у запобіганні та протидії злочинності, гарантування публічної безпеки й порядку, розроблення і впровадження у практику діяльності оперативних служб поліції новітніх форм і методів розслідування злочинів, заснованих на сучасних науково-технічних засобах та інформаційних технологіях, застосування нових критеріїв оцінки роботи органів та підрозділів поліції та відповідного законодавчого підґрунтя.

3. В умовах ведення гібридної війни на Сході України важливим завданням є постійне вдосконалення системи організаційно-правового забезпечення діяльності органів поліції на території проведення операції Об'єднаних сил, їх взаємодії з суб'єктами публічної адміністрації, іншими правоохоронними органами, які залучені до складу сил та засобів операції Об'єднаних сил, а також із ЗСУ.

4. Системна діяльність щодо вдосконалення системи управління та структури органів Національної поліції в напрямі децентралізації системи управління і налагодження механізму її узгодження з територіальними органами управління поліцією. Змістовним складником процесу децентралізації управління є те, що територіальні підрозділи управління поліцією повинні мати право самостійно вирішувати питання планування поточної діяльності, кадрової політики та розподілу наданого бюджету, нести повну відповідальність за прийняті рішення перед місцевою громадою та керівництвом МВС і центральним органом управління поліцією. Це, у свою чергу, передбачає підвищення ролі місцевих органів влади, місцевих громад та інститутів громадянського суспільства у діяльності територіальних органів поліції.

5. Забезпечення максимальної прозорості та постійного громадського контролю за діяльністю органів поліції, взаємодія Національної поліції України з населенням на засадах партнерства, системна та цілеспрямована робота щодо вдосконалення сервісної моделі діяльності органів правопорядку, орієнтованої на вирішення проблем населення.

6. Реформування, а фактично створення нової системи підготовки фахівців для потреб Національної поліції України, яка б акумулювала в собі весь комплекс професійної підготовки поліцейського: початкову підготовку, фахову освіту, перепідготовку та підвищення кваліфікації.

7. Одним із найважливіших завдань вирішення проблем забезпечення правоохоронної і профілактичної діяльності органів

Національної поліції має стати належне їх фінансове і матеріально-технічне забезпечення, вирішення питань соціального захисту поліцейських, упровадження нових механізмів соціальних пільг для поліцейських.

8. Подальша діяльність щодо налагодження та вдосконалення міжнародної співпраці поліції з відповідними органами інших держав, міжнародними універсальними та регіональними організаціями поліції (Інтерпол, Європол), постійною поліцейською компонентою ООН (відділ поліції ООН), правоохоронними інституціями ЄС, Ради Європи, ОБСЄ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія сталого розвитку України 2020 : Указ Президента України від 12 січ. 2015 року. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
2. Про міліцію : Закон України від 20 груд. 1990 року. № 565-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-12>.
3. Декларація про державний суверенітет України. *Відомості Верховної Ради України*. 1990. № 31. Ст. 42.
4. Акт проголошення незалежності України. *Відомості Верховної Ради України*. 1990. № 38. Ст. 502.
5. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Про перегляд відомчих нормативних актів і створення нормативної бази МВС України : Наказ МВС УРСР від 26 серп. 1991 року. № 383. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 16. Арк. 158–159.
7. Про затвердження Положення про Штаб МВС України : Наказ МВС України від 9 груд. 1991 року. № 501. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 23. Арк. 210.
8. Про затвердження Положення про інспекцію по особовому складу ОВС : Наказ МВС України від 6 груд. 1991 року. № 553. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 26. Арк. 98–99.
9. Про затвердження Положення про діяльність експертно-криміналістичних підрозділів ОВС України : Наказ МВС України від 9 берез. 1992 року. № 140. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 62.
10. Про затвердження Положення про Головне управління карного розшуку МВС України : Наказ МВС України від 25 трав. 1992 року. № 287. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 86.
11. Про затвердження Положення про Управління по організації роботи ОВС на транспорті : Наказ МВС України від 5 трав. 1992 року. № 251. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 82.

12. Про затвердження Положення про Головне управління Державної автомобільної інспекції МВС України : Наказ МВС України від 30 трав. 1992 року. № 322. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 173. Арк. 94.

13. Про затвердження Положення про Головне управління охорони МВС України : Наказ МВС України від 9 черв. 1992 року. № 328. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 174. Арк. 24.

14. Про затвердження Положення про Головне управління кадрів МВС України : Наказ МВС України від 6 черв. 1992 року. № 334. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 174. Арк. 22.

15. Про затвердження Положення про Головне управління захисту економіки від злочинних посягань : Наказ МВС України від 22 черв. 1992 року. № 366. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 174. Арк. 42.

16. Про стан нормотворчої роботи МВС України й тимчасове застосування в діяльності органів внутрішніх справ України окремих нормативних актів колишнього МВС СРСР : Наказ МВС України від 14 лип. 1992 року. № 404. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 24. Арк. 82–90.

17. Про порядок дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР : Постанова Верховної Ради України від 12 верес. 1991 року. № 1545-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 46. Ст. 621.

18. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Розпорядження Президента України від 7 жовт. 1992 року. № 157/92-рп (зі змінами, внесеними згідно з розпорядженням Президента № 107/94-рп від 19 серп. 1994 р., Указом Президента № 70/99 від 27 січ. 1999 року.). *ДА МВС України*. Ф. 41. Оп. 1. Спр. 503. Арк. 36.

19. Про оголошення Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 28 жовтня 1992 року № 628. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 39, арк. 106–107.

20. Зозуля І. В. Стан і шляхи реформування системи МВС України : тези до сучасного моменту. *Форум права*. 2012. № 1. С. 344–357.

21. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 року. № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 308.

22. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 року. № 762-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.

23. Про дорожній рух : Закон України від 30 черв. 1993 року. № 3353-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 31. Ст. 338.

24. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 груд. 1993 року. № 3782-ХІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 51.

25. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : Закон України від 1 груд. 1994 року. № 264/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 52. Ст. 455.

26. Про введення в дію інструкції «Про порядок прийому, реєстрації, обліку та розгляду в органах, підрозділах та установах внутрішніх справ України заяв, повідомлень та іншої інформації про пригоди : Наказ МВС України від 26 листоп. 1991 року. № 500. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 17. Спр. 8. Т. 7. Арк. 71.

27. Про затвердження Настанови з організації та здійснення ОВС боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів : Наказ МВС України від 25 трав. 1992 року. № 289. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 3. Т. 7. Арк. 94.

28. Про затвердження Настанови по організації професійної підготовки рядового і начальницького складу ОВС України : Наказ МВС України від 16 берез. 1992 року. № 147. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 9. Арк. 45–47.

29. Про затвердження Правил відбору та прийому до навчальних закладів МВС України : Наказ МВС України від 2 квіт. 1992 року. № 186. *ДА МВС України*. Ф. 46. Спр. 10. Т. 9. Арк. 55–57.

30. Про затвердження Інструкції про порядок розгляду пропозицій, заяв і скарг та організації прийому громадян в ОВС України : Наказ МВС України від 2 квіт. 1992 року. № 200. *ДА МВС України*. Ф. 46. Спр. 10. Т. 9. Арк. 72–75.

31. Про заходи щодо поліпшення управлінської діяльності МВС України : Наказ МВС України від 2 лип. 1993 року. № 389. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 3. Т. 7. Арк. 117–132.

32. Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю : Указ Президента України від 21 черв. 1994 року. № 396/94. *ДА МВС України*. Ф. 41. Оп. 1. Спр. 533. Арк. 205.

33. Про запобіжне затримання особи : Закон України від 29 черв. 1994 року. № 150/94-ВР. *ДА МВС України*. Ф. 41. Оп. 1. Спр. 533. Арк. 219.

34. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 5 жовт. 1995 року. № 356/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 34. Ст. 266.

35. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму : Закон України від 28 жовт. 2002 року. № 249. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 1. Ст. 2.

36. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними : Закон України від 15 лют. 1995 року. № 62/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 10. Ст. 62.

37. Про профілактику злочинів : проект Закону України реєстр. № 0924 від 12 трав. 1998 року. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/pls>

38. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 9 квіт.

1992 року. № 2262-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 29. Ст. 399.

39. Положення про порядок і умови державного обов'язкового особистого страхування осіб рядового, начальницького та вільнонайманого складу органів і підрозділів внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 черв. 1991 року. № 59 (у редакції постанови від 19 листоп. 1992 року. № 627). *ДА МВС України*. Ф. 41. Оп. 1. Спр. 483. Арк. 163–165.

40. Про порядок проведення державного обов'язкового страхування осіб рядового, начальницького та вільнонайманого складу органів і підрозділів внутрішніх справ у системі МВС України : інструкція від 31 серп. 1992 року. *ДА МВС України*. Ф. 41. Оп. 1. Спр. 502. Арк. 127–130.

41. Умови державного обов'язкового особистого страхування військовослужбовців і військовозобов'язаних, призваних на збори, і порядок виплати їм та членам їх сімей страхових сум : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серп. 1992 року. № 488. *ДА МВС України*. Ф. 41. Оп. 1. Спр. 502. Арк. 120–123.

42. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 4 лют. 1994 року. № 3781-ХІІ. *ДА МВС України*. Ф. 41. Оп. 1. Спр. 545. Арк. 72–77.

43. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист : Закон України від 24 берез. 1998 року. № 203/98-ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80>

44. Про умови грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу та оплати праці працівників органів внутрішніх справ : Указ Президента України від 4 жовт. 1996 року. № 926/96. *ДА МВС України*. Ф. 41. Оп. 1. Спр. 585. Арк. 133–145.

45. Про додаткові заходи щодо зміцнення матеріально-технічної бази правоохоронних органів : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квіт. 1994 року. № 259. *ДА МВС України*. Ф. 41. Оп. 1. Спр. 545. Арк. 152–156.

46. Про додаткові пільги щодо оподаткування грошової допомоги сім'ям загиблих військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 січ. 1995 року. № 4. *ДА МВС України*. Ф. 41. Оп. 1. Спр. 572. Арк. 112–116.

47. Барановський О. В. Нормативно-правове забезпечення створення, організації та діяльності міліції суверенної України (історико-правові аспекти). *Правовий часопис Донбасу*. 2017. № 3–4. С. 51–59.

48. Про Державну програму боротьби зі злочинністю : Постанова Верховної Ради України від 25 черв. 1993 року. № 3325-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3325-12>

49. Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України : Закон України від 10 січ. 2002 року. № 2925-ІІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2925-14>

50. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України : Закон України від 22 лют. 2006 року. № 3460-ІV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3460-15>

51. Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України від 11 черв. 2009 року. № 1506-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 45. Ст. 691.

52. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень : Закон України від 11 черв. 2009 року. № 1507-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 45. Ст. 692.

53. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 11 черв. 2009 року. № 1506-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 46. Ст. 699.

54. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 черв. 2000 року. № 1835-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 40. Ст. 338.

55. Про громадянство України : Закон України від 18 січ. 2001 року. № 2235-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.

56. Про імміграцію : Закон України від 7 черв. 2001 року. № 2491-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 41. Ст. 197.

57. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 трав. 2007 року. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389.

58. Про охоронну діяльність : Закон України від 22 берез. 2012 року. № 4616-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 2. Ст. 8.

59. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 верес. 2011 року. № 3773-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 179.

60. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Указ Президента України від 6 квіт. 2011 року. № 383/2011. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/383/2011>

61. Про символіку органів Міністерства внутрішніх справ України : Указ Президента України від 19 груд. 2000 року. № 1346/2000. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1346/2000>

62. Про додаткові заходи щодо запобігання зникненню людей, удосконалення взаємодії правоохоронних та інших органів виконавчої влади в їх розшуку : Указ Президента України від 18 січ. 2001 року. № 20/2001. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/20/2001>

63. Про додаткові заходи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом : Указ Президента України від 19 лип. 2001 року. № 532/2001. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/532/2001>

64. Про заходи щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : Указ Президента України від 10 груд. 2001 року. № 1199/2001. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1199/2001>

65. Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян : Указ Президента України від 18 лют. 2002 року. № 143/2002. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/143/2002>

66. Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією : Указ Президента України від 6 лют. 2003 року. № 84/2003. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/84/2003>

67. Про заходи щодо розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму : Указ Президента України від 22 лип. 2003 року. № 740/2003. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/740/2003>

68. Про затвердження Положення про критерії оцінки результатів діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 12 лип. 2000 року. № 459. Київ : МВС України, 2000. 3 с.

69. Про затвердження Структури центрального апарату Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 3 лип. 2002 року. № 650. Київ : МВС України, 2002. 4 с.

70. Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ : Наказ МВС України від 20 жовт. 2003 року. № 1212. Київ : МВС України, 2005. 63 с.

71. Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування особового складу органів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 22 берез. 2005 року. № 181. Київ : МВС України, 2005. 23 с.

72. Про внесення змін до штату центрального апарату МВС України : Наказ МВС України від 18 січ. 2008 року. № 15. Київ : МВС України, 2008. 3 с.

73. Про затвердження Положення про Координаційну раду з питань запровадження та забезпечення функціонування системи управління якістю у МВС та її складу : Наказ МВС України від 5 трав. 2008 року. № 204. Київ : МВС України, 2002. 2 с.

74. Про нормативне забезпечення організаційно-штатної роботи : Наказ МВС України від 4 черв. 2007 року. № 190. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.1. Т. 14. Арк. 3–266.

75. Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 28 квіт. 2009 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0786-09>

76. Про затвердження Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 24 верес. 2010 року. № 451. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 19. Арк. 190–224.

77. Про організацію діяльності Правового департаменту МВС України та підрозділів правового забезпечення органів внутрішніх справ : Наказ МВС України від 21 верес. 2007 року. №347. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.1. Т. 15. Арк. 3–266.

78. Про затвердження Інструкції з організації нормотворчої діяльності в Міністерстві внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 27 лип. 2012 року. № 649. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0649320-12>

79. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука. Київ : Москаленко О. М., 2013. 588 с.

80. Про Концепцію розвитку системи Міністерства внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 квіт. 1996 року. № 456. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/456-96-%D0%BF>

81. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів : Указ Президента України від 8 квіт. 2008 року. № 311/2008. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/456-96-%D0%BF>

82. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 серп. 2008 року. № 1153-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1153-2008-%D1%80>

83. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік : Закон України від 20 трав. 2010 року. № 2278-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2278-17>

84. Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи : Указ Президента України від 12 січ. 2011 року. № 24/2011. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/24/2011>

85. Про Експертну раду МВС України з питань нормотворчої діяльності : Наказ МВС України від 11 січ. 1995 року. № 15. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.4. Т. 1. Арк. 72–76.

86. Про створення Науково-експертної ради Міністерства внутрішніх справ : Наказ МВС України від 16 лют. 2011 року. № 53. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 1. Арк. 194–195.

87. Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України : Закон України від 10 верес. 1991 року. № 1540-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 46. Ст. 615.

88. Про заходи щодо виконання Закону України «Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, що розташовані на території України : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 верес. 1991 року. № 227. *ДА МВС України*. Ф. 41. Оп. 1. Спр. 485. Арк. 154–156.

89. Звернення колегії МВС УРСР до особового складу органів та підрозділів внутрішніх справ України. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 17. Спр. 10. Арк. 69–70.

90. Про департизацію державних органів, установ і організацій : Постанова Верховної Ради України від 24 серп. 1991 року. № 1429-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 504.

91. Про затвердження нового тексту Присяги працівника органів внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 груд. 1991 року. № 382. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/382-91-%D0%BF>

92. Про День міліції : Указ Президента України від 17 листоп. 1992 року. № 567/92. *Урядовий кур'єр*. 1992. № 211. С. 2.

93. Вітання Президента України особовому складу органів внутрішніх справ. *Урядовий кур'єр*. 1992. № 246. С. 2.

94. Про спеціальні звання, формений одяг та знаки розрізнення в ОВС України : Постанова Верховної Ради України від 22 квіт. 1993 року. № 3135-ХІІ. *ДА МВС України*. Ф. 41. Оп. 3. Спр. 436. Арк. 56.

95. Про порядок оформлення та видачі службових посвідчень працівникам ОВС України : Наказ МВС України від 25 лют. 1993 року. № 94. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 3. Т. 2. Арк. 151.

96. Про виконання Постанови КМУ від 26 січня 1994 року. № 26 «Про перелік посад, що заміщуються вищим начальницьким складом в ОВС» : Наказ МВС України від 31 січ. 1994 року. № 37. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 2. Арк. 10.

97. Про формений одяг працівників міліції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листоп. 1994 року. № 766. *ДА МВС України*. Ф. 41. Оп. 3. Спр. 553. Арк. 150.

98. Про затвердження емблеми МВС, емблеми підвідомчих служб, концепції зовнішнього вигляду транспортних засобів МВС України : Наказ МВС України від 14 квіт. 1993 року. № 237. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 3. Т. 2. Арк. 160.

99. Зозуля Є. В. Міліція України в умовах становлення незалежної держави (90-ті рр. ХХ ст.) : монографія. Донецьк : Донец. юрид. ін-т МВС при Донец. нац. ун-ті, 2004. 187 с.

100. Про створення атестаційної комісії МВС України : Наказ МВС України від 10 верес. 1991 року. № 387. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 16. Арк. 179–180.

101. Про реорганізацію організаційно-інспекційних управлінь УВС в штаби : Наказ МВС України від 17 верес. 1991 року. № 398. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 16. Арк. 186–188.

102. Про затвердження Положення про Головний штаб Міністерства внутрішніх справ : Наказ МВС України від 25 січ. 2008 року. № 30. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 2. Арк. 101–110.

103. Про вдосконалення діяльності постійно діючого Оперативного штабу МВС України : Наказ МВС України від 24 січ. 1994 року. № 41. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 2. Арк. 37–38.

104. Про Постанову Кабінету Міністрів України від 10 квіт. 1992 року. № 186 : Наказ МВС України від 30 квіт. 1992 року. № 229. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 13. Арк. 155.

105. Про заходи по зміцненню законності в діяльності ОВС : Наказ МВС України від 6 груд. 1991 року. № 552. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 26. Арк. 53–56.

106. Про затвердження Положення про інспекцію по особовому складу органів внутрішніх справ : Наказ МВС України від 6 груд. 1991 року. № 553. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 26. Арк. 98–99.

107. Про створення підрозділів внутрішньої безпеки : Наказ МВС України від 31 лип. 1992 року. № 452. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 27. Арк. 12–14.

108. Про укріплення підрозділів внутрішньої безпеки МВС України : Наказ МВС України від 7 верес. 1994 року. № 480. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 28. Арк. 2–4.

109. Про затвердження складу колегій УВС областей : Наказ МВС України від 14 лип. 1992 року. № 414. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 3. Т. 12. Арк. 44.

110. Про визначення прав начальників ОВС : Наказ МВС України від 12 лип. 1992 року. № 441. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 13. Т. 13. Арк. 17.

111. Зозуля Є. В. Органи внутрішніх справ України на етапі розбудови незалежної держави (історико-правове дослідження) : монографія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Херсон : Грінь Д. С., 2017. 269 с.

112. Про введення посади першого заступника начальника управління (відділу) внутрішніх справ – начальника кримінальної міліції : Наказ МВС України від 17 трав. 1993 року. № 289. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 15. Арк. 3.

113. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 1 листоп. 2010 року. № 550. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 22. Арк. 137–188.

114. Про реорганізацію загонів міліції особливого призначення і створення підрозділів міліції швидкого реагування «Беркут» та заходи по їх ефективному використанню в боротьбі з організованою злочинністю і охороні громадського порядку : Наказ МВС України від 16 січ. 1992 року. № 1. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 164. Арк. 5–6.

115. Про створення спеціальних підрозділів міліції охорони «Титан» : Наказ МВС України від 28 січ. 1993 року. № 42. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 3. Т. 1. Арк. 139.

116. Про затвердження Положення про Управління зв'язків з громадськістю МВС України : Наказ МВС України від 20 трав. 2011 року. № 217. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 9. Арк. 244–250.

117. Про внесення змін та доповнень до статті 7 Закону України «Про міліцію» : Закон України від 28 черв. 1994 року. № 62/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 26. Ст. 216.

118. Про створення Управління по боротьбі з кримінальним приховуванням прибутків від оподаткування МВС України : Наказ МВС України від 17 жовт. 1994 року. № 618. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 3. Т. 7. Арк. 135.

119. Про організаційно-штатні питання : Наказ МВС України від 1 груд. 1994 року. № 652. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 3. Т. 7. Арк. 216.

120. Питання державних податкових адміністрацій : Указ Президента України від 30 жовт. 1996 року. № 1013/96. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1013/96>

121. Про органи і служби у справах неповнолітніх і спеціальні установи для неповнолітніх : Закон України від 24 січ. 1995 року. № 20. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 6. Ст. 35.

122. Про створення кримінальної міліції у справах неповнолітніх : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 лип. 1995 року. № 502. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/502-95-%D0%BF>

123. Про створення управління кримінальної міліції у справах неповнолітніх МВС України : Наказ МВС України від 28 серп. 1995 року. № 576. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.4. Т. 26. Арк. 225.

124. Про затвердження Положення про Управління кримінальної міліції у справах неповнолітніх МВС України : Наказ МВС України від 29 лют. 1996 року. № 129. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.4. Т. 4. Арк. 131–136.

125. Про затвердження Інструкції з організації роботи кримінальної міліції у справах дітей : Наказ МВС України від 19 груд. 2012 року. № 1176. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-13>

126. Про зміну найменування підрозділів кримінальної міліції у справах неповнолітніх : Наказ МВС України від 9 верес. 2007 року. № 337. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.1. Т. 41. Арк. 39–42.

127. Про підпорядкування підрозділів кримінальної міліції у справах дітей : Наказ МВС України від 14 верес. 2011 року. № 672. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 38. Арк. 173–174.

128. Про створення вибухотехнічних підрозділів : Наказ МВС України від 13 черв. 1995 року. № 378. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.4. Т. 18. Арк. 36–37.

129. Про створення спеціальних підрозділів міліції для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів : Наказ МВС України від 23 лип. 1997 року. № 467. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 3. Т. 5. Арк. 124–125.

130. Про Положення про Державну автомобільну інспекцію Міністерства внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів

України від 14 квіт. 1997 року. № 341. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/341-97-%D0%BF>

131. Барановський О. В. Історико-правовий аналіз становлення та розвитку системи управління та організаційно-штатного забезпечення діяльності міліції незалежної України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 6 (21). Т. 1. С. 3–10.

132. Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України : Закон України від 10 січ. 2002 року. № 2925-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 16. Ст. 115.

133. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 3 черв. 2008 року. № 309-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 27–28. Ст. 253.

134. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 15 трав. 2003 року. № 762-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/762-15>

135. Про внесення змін до статті 1 Закону України «Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України» : Закон України від 18 трав. 2004 року. № 1724-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1724-15>

136. Про ліквідацію Державної автомобільної інспекції Міністерства внутрішніх справ України : Указ Президента України від 19 лип. 2005 року. № 1109/2005. *Офіційний вісник України*. 2005. № 29. Ст. 1701.

137. Про створення патрульної служби Міністерства внутрішніх справ України та реорганізацію дорожньо-патрульної служби Державної автомобільної інспекції : Наказ МВС України від 28 лют. 2006 року. № 214. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.1. Т. 7. Арк. 39–66.

138. Про затвердження Положення про Департамент Державної автомобільної інспекції Міністерства внутрішніх справ : Наказ МВС України від 9 верес. 2007 року. № 337. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.1. Т. 41. Арк. 229–236.

139. Про ліквідацію Департаменту ДАІ МВС України, Центру безпеки дорожнього руху та автоматизованих систем при МВС, управління Державної автомобільної інспекції ГУМВС, УМВС України в Автономній Республіці Крим, областях : Наказ МВС України від 30 листоп. 2015 року. № 1532. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS620.html

140. Про внесення змін і доповнень до наказу МВС від 04.06.2007. № 190 : Наказ МВС України від 24 січ. 2008 року. № 25. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 2. Арк. 26–31.

141. Юрченко О. М. Актуальні питання реформування МВС України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 1. С. 103–116.

142. Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань : Наказ МВС України від 28 квіт. 2009 року. № 181. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 7. Арк. 118–274.

143. Кривий А. О. Адміністративно-правова діяльність чергової служби органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2011. 20 с.

144. Про зміни в структурі кримінальної міліції апарату Міністерства : Наказ МВС України від 26 груд. 2011 року. № 941. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 47. Арк. 219–220.

145. Про оголошення рішення колегії МВС : Наказ МВС України від 22 лип. 2011 року. № 479. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 28. Арк. 98–106.

146. Про створення Відділу координації реформ : Наказ МВС України від 23 лют. 2015 року. № 196. *Поточний архів Донецького юридичного інституту МВС України. Справа з наказами, вказівками, розпорядженнями МВС України за 2015 року.*, арк. 30.

147. Про заходи щодо реформування органів внутрішніх справ : Наказ МВС України від 14 квіт. 2015 року. № 431.

Поточний архів Донецького юридичного інституту МВС України. Справа з наказами, вказівками, розпорядженнями МВС України за 2015 року., Арк. 36.

148. Про зміни в структурі МВС України : Наказ МВС України від 28 квіт. 2015 року. № 488. *Поточний архів Донецького юридичного інституту МВС України. Справа з наказами, вказівками, розпорядженнями МВС України за 2015 року.*, арк. 40.

149. Про реформування системи органів Міністерства внутрішніх справ України і впровадження європейських стандартів : матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України від 5 жовт. 2011 року. URL: http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Parlamentski_slukhannya/44614.html

150. Бандурка О. М., Соболев В. О. Теорія та методи роботи з персоналом в органах внутрішніх справ : підручник. Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. 480 с.

151. Рудой К. М. Кадрове забезпечення органів внутрішніх справ України як суб'єктів міжнародної безпеки. *Правова держава*. 2015. № 20. С. 62–68.

152. Ключко А. М. Кадрове забезпечення органів внутрішніх справ України: порядок та основні елементи. *Форум права*. 2014. № 4. С. 175–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index

153. Про затвердження Положення про Головне управління кадрів МВС України : Наказ МВС України від 6 черв. 1992 року. № 334. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 174. Арк. 22.

154. Зозуля Є. Кадрове забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України: історія, сучасний стан і тенденції розвитку. *Вісник Донецького національного університету*. 2011. № 2. С. 256–261.

155. Про концепцію відомчої системи підготовки кадрів МВС України і заходи щодо її забезпечення : рішення колегії МВС України від 30 черв. 1993 року. № 3 КМ/2. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 12. Т. 1. Арк. 135–165.

156. Про Концепцію розвитку системи Міністерства внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 квіт. 1996 року. № 456. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/456-96-%D0%BF>

157. Про реорганізацію кадрових апаратів органів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 14 січ. 1996 року. № 20. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.4. Т. 1. Арк. 83.

158. Про Комплексну цільову програму боротьби зі злочинністю на 1996–2000 роки : Указ Президента України від 17 верес. 1996 року. № 837/96. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/837/96/page2>

159. Про затвердження Кодексу честі працівника органів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 11 січ. 1996 року. № 18. *Архів ГУМВС України в Донецькій області за 2013 рік*. Ф. 20. Спр. 3. Т. 7. Арк. 122.

160. Етичний кодекс працівника органів внутрішніх справ України : схвалений Колегією МВС України 5 жовт. 2000 року. № 7КМ/8. URL: <http://www.bc-mvs.gov.ua>

161. Правила поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 22 лют. 2012 року. № 155. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0628-12>

162. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 29 лип. 1991 року. № 1368-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1368-12>

163. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України : Закон України від 22 лют. 2006 року. № 3460-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 29. Ст. 245.

164. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 19 січ. 2007 року. № 16. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.1. Т. 1. Арк. 86–87.

165. Про грубі порушення законності під час реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про злочини та заходи щодо їх запобігання : Наказ МВС України від 30 черв. 1995 року. № 446. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1. Т. 21. Арк. 202–207.

166. Комплексна програма вдосконалення роботи з кадрами та підвищення авторитету міліції на 1999–2005 рр. : Наказ МВС України від 29 січ. 1999 року. № 61. Київ : МВС України, 1999. 19 с.

167. Комплексна програма кадрової політики в органах та підрозділах внутрішніх справ та забезпечення законності і дисципліни на 2001–2005 роки: Наказ МВС України від 30 черв. 2001 року. № 515. URL: <https://www.slideshare.net/krapzen/ss-61583241>

168. Концептуальні засади реформування правоохоронних органів України : проект від 6 верес. 2005 року. URL: <http://www.rainbow.gov.ua/news/274.html>

169. Проект Концепції реформування системи Міністерства внутрішніх справ України. Київ : МВС України, 2008. 26 с.

170. Про рекомендації Парламентських слухань «Про реформування системи органів МВС України і впровадження європейських стандартів» : проект постанови Верховної Ради України від 5 листоп. 2011 року. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DF79I00A.html

171. Рішення колегії МВС України від 5 липня 2012 року. № 18 км/3 щодо схвалення «Програми зміцнення кадрового потенціалу МВС на 2012–2016 роки». Київ : МВС України, 2012. 16 с.

172. Стратегія державної кадрової політики на 2012–2020 роки : Указ Президента України від 1 лют. 2012 року. № 45/2012. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>

173. Про затвердження Настановлення по організації професійної підготовки рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 16 берез. 1992 року. № 147. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

174. Про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 25 листоп. 2003 року. № 1444. Київ : МВС України, 2003. 6 с.

175. Про затвердження Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 13 квіт. 2012 року. № 318. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0728-12>

176. Про затвердження Примірної структури училища професійної підготовки працівників міліції : Наказ МВС України від 24 січ. 2008 року. № 25. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 2. Арк. 14–21.

177. Про організацію початкової підготовки працівників органів внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 24 квіт. 2009 року. № 177. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 7. Арк. 88–102.

178. Про затвердження Положення про наставництво в органах внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 31 січ. 1996 року. № 58. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.4. Т. 2. Арк. 131–147.

179. Про затвердження Положення про організацію наставництва в органах внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 25 січ. 2011 року. № 19. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 1. Арк. 216–222.

180. О подчинении научно-исследовательских подразделений ВНИИПО МВД СССР, дислоцированных в г.г. Харькове, Северодонецке, Энергодаре, филиалу ВНИИПО МВД СССР в г. Киеве : приказ МВД Украины от 10 дек. 1991 г. № 508. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 23. Арк. 247.

181. Про затвердження Положення про державний вищий навчальний заклад : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 верес. 1996 року. № 1074. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-96-%D0%BF>

182. Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади МВС : Наказ МВС України від 14 лют. 2008 року. № 62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0193-08>

183. Про затвердження Положення про базовий вищий навчальний заклад МВС : Наказ МВС України від 10 листоп. 2008 року. № 593. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0593320-08>

184. Про створення Української академії внутрішніх справ : Наказ МВС України від 15 лют. 1992 року. № 73. *ДА МВС України*. Ф. 46. Спр. 10. Т. 8. Арк. 56–57.

185. Про затвердження Положення про Республіканський навчально-методичний центр : Наказ МВС України від 6 лют. 1993 року. № 69. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 3. Арк. 216–222.

186. Лукашевич В. Г. Підготовка фахівців-юристів за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» у відомчих вищих закладах освіти. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 1997. № 1. С. 132–137.

187. Горбачевський В. Відомча юридична освіта в системі МВС. *Правовий тиждень*. 2009. № 21. URL: <https://legalweekly.com.ua/article/?uid=1149>

188. Про створення Науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 1 лип. 1995 року. № 455. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.4. Т. 21. Арк. 239–241.

189. Звіт перед українським народом «Про оперативно-службову діяльність органів внутрішніх справ України у 2000 році». *Міліція України*. 2001. № 1. С. 3–16.

190. Положення про Департамент роботи з персоналом Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 13 листоп. 2003 року. № 1372. *Поточний архів Донецького юридичного інституту. Справа з наказами, вказівками, розпорядженнями МВС України за 2003 року*, арк. 32–36.

191. Про підрозділ : інформація Департаменту кадрового забезпечення МВС України. URL: <https://www.mvs.gov.ua/mvs/control/uk/publish>

192. Про реформування системи освіти МВС України та підвищення якості підготовки фахівців для органів внутрішніх справ : Наказ МВС України від 28 жовт. 2007 року. № 411. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.1. Т. 14. Арк. 145–175.

193. Про затвердження Концепції програми оптимізації системи підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС, МОН України від 4 жовт. 2010 року. № 465/920. URL: <https://mvs.gov.ua/ua/pages/Departament-kadrovogo-zabezpechennya-MVS-Ukraini.htm>

194. Про затвердження Програми оптимізації системи підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ : Наказ МВС України від 20 січ. 2011 року. № 15/49. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 1. Арк. 71–77.

195. Казанський Ю. С. Старт реформі. *Іменем Закону*. 2010. URL: <https://www.imzak.org.ua>

196. Рівень довіри громадян до соціальних та державних інститутів. URL: <http://infolight.org.ua/charts/riven-doviri-gromadyan-do-socialnih-ta-derzhavnih-institutiv>

197. Филонов В. П. Состояние, причины преступности в Украине и её предупреждение. Донецк : Донеччина, 1999. 640 с.

198. Кравченко Ю. Ф. Міліція України : монографія / наук. ред. П. П. Михайленко. Київ : Генеза, 1999. 432 с.

199. Про стан контролю за вогнепальною зброєю : Лист МВС України від 2 верес. 1994 року. *ЦДАВО*. Ф. № Р-2. Оп. 15, спр. 4835. Арк. 4–5.

200. Про заходи щодо вдосконалення охорони громадського порядку на вулицях та в інших громадських місцях : Наказ МВС України від 1 серп. 1995 року. № 513. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.4. Т. 24. Арк. 210–225.

201. Барановський О. В. Діяльність міліції України щодо протидії організованій злочинності на етапі становлення незалежної

держави (історико-правовий аспект). *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. С. 3–9.

202. Погорєцький М. А. Організована злочинність в Україні: тенденції розвитку та заходи протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 16. С. 99–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_16_9

203. Про заходи по посиленню боротьби з найбільш небезпечними злочинами і їх організованими формами : Указ Президента СРСР від 4 лют. 1991 року. *ДА МВС України*. Ф. 41. Оп. 1. Спр. 169. Арк. 192.

204. Про внесення змін до організаційно-штатної структури підрозділів БОЗ МВС України : Наказ МВС України від 27 берез. 1994 року. № 15. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 3. Т. 3. Арк. 7.

205. Про стан боротьби з тяжкими злочинами. Інформація МВС України від 16 лютого 1994 року. *ДА МВС України*. Ф. 55. Оп. 2. Спр. 155. Арк. 19–20.

206. Про заходи щодо активізації боротьби з корупцією і організованою злочинністю : Розпорядження Президента України від 10 лют. 1995 року. № 35/95-рп. URL: <http://inter.criminology.onua.edu.ua/materials/zakony/ukazy/aktborb.htm>

207. Про оголошення рішення колегії МВС України від 14 грудня 1995 року : Наказ МВС України від 22 груд. 1995 року. № 52. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 2. Арк. 91.

208. Лист Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України. *ЦДАВО*. Ф. № Р-2. Оп. 15. Спр. 4835. Арк. 37.

209. Доповідна записка про хід виконання доручень Президента України щодо посилення охорони громадського порядку у містах та населених пунктах України від 17 квіт. 1995 року. № 31/6/83. *ЦДАВО*. Ф. № Р-2. Оп. 15. Спр. 4835. Арк. 62–64.

210. Матеріали наради керівників МВС, СБУ та Генеральної прокуратури України. *Міліція України*. 1998. № 11–12. С. 2–3.

211. Матеріали наради керівного складу МВС України за участю Президента України. *Міліція України*. 1999. № 5–6. С. 2–3.

212. Преступність в зеркале цифр. Служба безпеки України. Київ. 12/1997-1/1998. С. 18–19.

213. Смирнов Ю. В центрі уваги – протидія злочинності та тероризму. Матеріали розширеного засідання колегії МВС України за підсумками 9 місяців 2001 року. *Іменем Закону*. 2001. № 43. 26 жовт. С. 1.

214. Про Комплексну програма профілактики злочинності на 2001–2005 роки : Указ Президента України від 25 груд. 2000 року. № 1376/2000. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1376/2000>

215. Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян : Указ Президента України від 18 лют. 2002 року. № 143/2002. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/143/2002>

216. Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією : Указ Президента України від 6 лют. 2003 року. № 84/2003 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/84/2003>

217. Качмар Б. М., Юхно О. О. Проблеми протидії організованій злочинності та удосконалення кримінального і кримінального процесуального законодавства на сучасному етапі розвитку України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 40–49.

218. Про схвалення Концепції Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 верес. 2010 року. № 1911-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1911-2010-%D1%80>

219. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листоп. 2010 року. № 1209-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-%D1%80>

220. Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю : Указ Президента України від 21 жовт. 2011 року. № 1000/2011. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011>

221. Про організаційно-штатні зміни в ГУБОЗ МВС : Наказ МВС України від 17 верес. 2008 року. № 459. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 19. Арк. 207–218.

222. Про оголошення рішення колегії МВС України : Наказ МВС України від 9 лют. 2009 року. № 64. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 3. Арк. 28–39.

223. Про вжиття додаткових заходів щодо забезпечення охорони громадського порядку та безпеки на вулицях та в інших громадських місцях : Наказ МВС України від 26 груд. 2008 року. № 1380. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.5. Т. 19. Арк. 140–142.

224. Про оголошення рішення колегії : Наказ МВС України від 19 лют. 2009 року. № 66. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 3. Арк. 64–74.

225. Про оголошення рішення колегії МВС України : Наказ МВС України від 4 груд. 2008 року. № 649. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 25. Арк. 237–245.

226. Про оголошення рішення колегії : Наказ МВС України від 22 верес. 2010 року. № 451. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 18. Арк. 181–189.

227. Пустовіт В. А. Окремі аспекти стану протидії організованій злочинності в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. № 2 (30). 2013. С. 180–185.

228. Литвиненко В. «Служіння народу» годує чиновників. *Іменем Закону*. 1998. № 44. 30 жовт. С. 8.

229. Про стан роботи з кадрами в підрозділах по боротьбі з організованою злочинністю та заходи щодо зміцнення дисципліни і законності серед о/с : Наказ МВС України від 23 черв. 1995 року. № 419. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.4. Т. 19, арк. 173–181.

230. Звіт перед українським народом про оперативно-розшукову діяльність органів внутрішніх справ України в 1998 році. *Іменем Закону*. 1999. № 7. 19 лют. С. 7.

231. Звіт перед українським народом (Про оперативно-розшукову діяльність ОВС України в 1999 році). *Міліція України*. 2000. № 1. С. 4.

232. Рекомендації слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією на тему: «Про стан виконання у 2010 році правоохоронними та іншими державними органами законів України «Про боротьбу з корупцією», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та забезпечення прокурорського нагляду у цих сферах» від 1 черв. 2011 року. *ДА МВС України*. Ф. 77. Оп. 1. Спр. 17. Т. 13.. Арк. 99–103.

233. Про стан протидії хабарництву та кримінальній корупції : рішення розширеного виїзного засідання колегії МВС України від 22 берез. 2008 року. № 4км/3. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 8. Арк. 153–157.

234. Про організацію діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю : Наказ МВС України від 5 жовт. 2011 року. № 724. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 39. Арк. 167–168.

235. Про результати засідання з питань стану реалізації положень оновленого антикорупційного законодавства : *ДА МВС України*. Ф. 77. Оп. 1. Спр. 17. Т. 19. Арк. 5–6.

236. Про надання інформації. *ДА МВС України*. Ф. 77. Оп. 1. Спр. 17. Т. 13. Арк. 231–233.

237. Шалгунова С. А. Питання попередження хабарництва та корупції в органах внутрішніх справ. *Конституційні гарантії захисту людини у сфері правоохоронної діяльності* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 24–25 верес. 1999 року.). Київ, 1999. С. 234–235.

238. Кісіль З. Р. Корупція в органах внутрішніх справ: проблеми протидії. URL: <http://vuzlib.com/content/view/2236/10/>

239. Про додаткові заходи щодо виконання Закону України «Про боротьбу з корупцією» : Наказ МВС України від 14 берез. 1996 року. № 160. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 3. Т. 1. Арк. 232.

240. Сковані одним ланцюгом : інтерв'ю з начальником УВБ МВС України генерал-майором міліції П. Грозинським. *Міліція України*. 1999. № 1–2. С. 33.

241. Про організацію роботи постійно діючих мобільних груп з профілактики порушень дисципліни і законності та недопущення надзвичайних подій серед особового складу органів внутрішніх справ : Наказ МВС України від 1 лют. 2008 року. № 45. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 2. Арк. 170–171.

242. Про затвердження Інструкції про порядок забезпечення органами та підрозділами внутрішніх справ України профілактики злочинних, корупційних діянь та інших протиправних дій серед особового складу : Наказ МВС України від 23 лют. 2009 року. № 76. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 3, арк. 150–156.

243. Про посилення заходів персональної відповідальності керівників усіх рівнів за стан дисципліни і законності в органах і підрозділах внутрішніх справ : Вказівка МВС України від 26 січ. 2011 року. № 69. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.5. Т. 1. Арк. 246–247.

244. Про оголошення рішень судів щодо притягнення до кримінальної відповідальності колишніх працівників міліції : Наказ ГУМВС України в м. Києві від 18 лют. 2011 року. № 25. *Архів Управління документального забезпечення ГУМВС України в м. Києві за 2011 рік*. Спр. 5. Т. 1. Арк. 80–88.

245. Про оголошення рішення розширеного засідання колегії ГУМВС України в місті Києві від 15 лип. 2011 року. : Наказ ГУМВС України в м. Києві від 15 лип. 2011 року. № 106. *Архів Управління документального забезпечення ГУМВС України в м. Києві за 2011 рік*. Спр. 5. Т. 2. Арк. 198–214.

246. Про оголошення вироків судів стосовно колишніх працівників міліції : Наказ МВС України від 31 лип. 2014 року. № 755. *Поточний архів Донецького юридичного інституту МВС України. Справа з наказами, розпорядженнями, вказівками МВС України за 2014 рік.* Арк. 37.

247. Про оголошення вироків судів стосовно колишніх працівників міліції : Наказ МВС України від 17 серп. 2015 року. № 984. *Поточний архів Донецького юридичного інституту МВС України. Справа з наказами, розпорядженнями, вказівками МВС України за 2015 рік.* Арк. 42.

248. Про затвердження Програми антикорупційних заходів у системі МВС на 2011–2015 роки : Наказ МВС України від 8 лип. 2011 року. № 407/220. *ДА МВС України.* Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 25. Арк. 188–199.

249. Олашин М. М. Економічна злочинність: причини поширення і шляхи подолання. *Європейські перспективи.* 2015. № 7. С. 102–106.

250. О переименовании служб БХСС, ГУИД ФПУ и специальных перевозок МВД Украины : Приказ МВД Украины од 2 сент. 1991 года. № 378. *ДА МВС України.* Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 16. Арк. 142–143.

251. Барановський О. В. Правові та організаційні основи діяльності міліції України щодо протидії економічній злочинності на етапі розбудови незалежної держави (історико-правовий аспект). *Правовий часопис Донбасу.* 2018. № 4. С. 55–62.

252. Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 лип. 1993 року. № 510. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/510-93-%D0%BF>

253. Організація діяльності ДСБЕЗ щодо протидії економічній злочинності. URL: https://pidruchniki.com/17910211/ekonomika/organizatsiya_diyalnosti_dsbez_schodo_protidiyi_ekonomichniy_zlochinnosti

254. Положення про Державну службу боротьби з економічною злочинністю : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 лип. 1993 року. № 510. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/510-93-%D0%BF>

255. Рішення розширеної колегії МВС України від 19 лют. 1992 року. № 2/км2с. *Архів УМВС України в Донецькій області.* Ф. 20. Спр. 5. Т. 1. Арк. 24.

256. Рішення колегії МВС України від 25 серп. 1992 року. *Архів УМВС України в Донецькій області.* Ф. 20. Спр. 5. Т. 1. Арк. 87–88.

257. Про заохочення працівників Головного управління ДСБЕЗ МВС України : Наказ МВС України від 31 січ. 1994 року. № 44. *ДА МВС України.* Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 2. Арк. 58–59.

258. Про оперативно-розшукову діяльність органів внутрішніх справ України у першому півріччі 1998 року. *Іменем Закону.* 1998. № 35. 28 верес. С. 9–11.

259. Про стан боротьби з організованою злочинністю та заходи щодо її активізації відповідно до вимог Указу Президента України від 21 липня 1994 року і рішень Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України : рішення колегії МВС України від 14 груд. 1995 року. *Архів УМВС України в Донецькій області.* Ф. 20. Спр. 2. Арк. 92–93.

260. Про оголошення рішення колегії МВС України від 29 червня 1996 року. «Про стан забезпечення контролю за надходженням коштів до державного бюджету та заходи щодо поліпшення цієї діяльності» : Наказ МВС України від 30 черв. 1996 року. № 455. *ДА МВС України.* Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.4. Т. 12. Арк. 9–28.

261. Угода про співробітництво в боротьбі зі злочинами у сфері економіки від 12 квіт. 1996 року. *ЦДАВО.* Ф. № Р-2. Оп. 15. Спр. 5643. Арк. 22–26.

262. На виконання доручення КМУ від 5 трав. 1996 року. № 9148/46 : Лист МЗС України. *ЦДАВО.* Ф. № Р-2. Оп. 15. Спр. 5643. Арк. 32.

263. Пояснювальна записка щодо Угоди про співробітництво у сфері економіки. ЦДАВО. Ф. № Р-2. Оп. 15. Спр. 5643, арк. 35.

264. Про підсумки роботи підрозділів ДСБЕЗ ГУМВС, УМВС, УМВСТ за 1996 рік, та завдання щодо активізації боротьби зі злочинністю у сфері економіки : Наказ МВС України від 12 січ. 1997 року. № 2. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 2. Арк. 2–4.

265. Міліція України: історичний нарис, портрети, події / упоряд. П. П. Михайленко [та ін.] ; голова ред. ради Ю. О. Смирнов. Київ : Ін Юре, 2002. 888 с.

266. Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності : Указ Президента України від 27 квіт. 2001 року. № 285. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/285/2001>

267. Про затвердження Положення про Аналітичний центр, підпорядкований Департаменту Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України : Наказ МВС України від 3 берез. 2006 року. № 218. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.1. Т. 7. Арк. 94–97.

268. Про стан протидії хабарництву та кримінальній корупції : Рішення розширеного виїзного засідання колегії МВС України від 22 берез. 2008 року. № 4км/З. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 8. Арк. 153–157.

269. Про оголошення рішення колегії : Наказ МВС України від 23 квіт. 2009 року. № 188. Про підсумки оперативно-службової діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ України за I квартал 2009 року. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 8. Арк. 32–42.

270. Про оголошення рішення колегії : Наказ МВС України від 16 верес. 2010 року. № 445. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 18. Арк. 147–156.

271. Про оголошення рішення колегії : Наказ МВС України від 30 квіт. 2009 року. № 198. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 8. Арк. 114–126.

272. Про оголошення рішення колегії МВС України : Наказ МВС України від 9 лют. 2009 року. № 64. *ДА МВС України*, ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 3. Арк. 28–39.

273. Про організацію діяльності підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України : Наказ МВС України від 21 січ. 2010 року. № 13. *ДА МВС України*. Ф. 46, оп. 3. Спр. 1.1. Т. 1. Арк. 74–96.

274. Міністерство внутрішніх справ. Новостворений Департамент фінансової та економічної безпеки МВС викриватиме обладнання, які спричиняють значні збитки економіці держави. URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/378540?jsessionid=9897852064B4A851E5254750251A944>

275. Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 3 верес. 2012 року. № 769. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1588-12>

276. Інформація МВС України до Кабінету Міністрів України. Про результати перевірки додержання законодавства з питань протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *ДА МВС України*. Ф. 77. Оп. 1. Спр. 17. Т. 19. Арк. 125–126.

277. Інформація ГУБОЗ МВС України. Про виконання доручень керівництва МВС. *ДА МВС України*. Ф. 77. Оп. 1. Спр. 17. Т. 13. Арк. 180–181.

278. Інформація МВС України до Кабінету Міністрів України. Про виконання доручення Уряду. *ДА МВС України*. Ф. 77. Оп. 1. Спр. 17. Т. 13. Арк. 71–72.

279. Інформація МВС України щодо виконання порядку денного Асоціації Україна-ЄС. URL: <http://old.npu.gov.ua/mvs/control/main/mvs/control/main/uk/publish/article/744437?jsessionid=755B55700B7993F1A4C241E345C99019>

280. Чернявський С. С., Василичук В. І. Аналіз діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України в умовах нового

кримінального процесуального законодавства України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 208–219.

281. Про реорганізацію Департаменту державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС : Наказ МВС України від 4 берез. 2015 року. № 231. *Поточний архів Донецького юридичного інституту. Справа з наказами, вказівками, розпорядженнями МВС України за 2015 рік*. Арк. 35.

282. Барановський О. В. Нормативно-правове та організаційне забезпечення діяльності міліції України щодо протидії наркозлочинності на етапі розбудови незалежної держави. *Право і суспільство*. 2019. № 1. Ч. 2. С. 3–9.

283. Міжнародна програма ООН по контролю за наркотиками : проект Уряду України. *ЦДАВО*. Ф. № Р-2. Оп. 15. Спр. 4273. Арк. 93–132.

284. Довідка МВС України про стан розповсюдження наркоманії на території України і відповіді щодо виконання рекомендацій другої наради ХОНЛЕА країн Європи : Лист МВС України першому Віце-прем'єр-міністру України, Голові Національної координаційної Ради боротьби з наркоманією при КМУ Є. К. Марчуку від 26 груд. 1994 року. № 6977/Бч. *ЦДАВО*. Ф. № Р-2. Оп. 15. Спр. 4273. Арк. 171–175.

285. Про затвердження Настанови з організації та здійснення ОВС боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів : Наказ МВС України від 25 трав. 1992 року. № 289. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 3. Т. 7. Арк. 67–68.

286. Про Національну програму протидії зловживанню наркотичними засобами та їх незаконному обігу на 1994–1997 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 груд. від 1993 року. № 1034. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1034-93-%D0%BF?lang=uk>

287. Про введення в дію Закону України «Про обіг в Україні наркотичних речовин, психотропних засобів, їх аналогів

і прекурсорів» : Постанова Верховної Ради України від 15 лют. 1995 року. № 61/95-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/61/95-%D0%B2%D1%80>

288. Про заходи протидії незаконному обігові наркотичних речовин, психотропних засобів, прекурсорів і зловживання ними : Закон України від 15 лют. 1995 р. № 62/95-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>

289. Положення про Управління по боротьбі з незаконним обігом наркотиків МВС України : Наказ МВС України від 13 берез. 1997 року. № 166. *Архів УМВС України в Донецькій області*. Ф. 20. Спр. 3. Т. 2. Арк. 97–101.

290. Про створення в системі МВС спецпідрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків : Наказ МВС України від 2 лют. 1994 року. № 51. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 2. Арк. 110–111.

291. Буткевич С. А. Підрозділи боротьби з незаконним обігом наркотиків органів внутрішніх справ: сучасний стан і шляхи реформування. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. № 23. С. 17–27.

292. Косоков О. Г. Недоліки правового регулювання діяльності підрозділів міліції по боротьбі з незаконним обігом наркотиків та шляхи його вдосконалення в сучасних умовах. *Право і суспільство*. 2010. № 4. С. 142–146.

293. Про Концепцію реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2002–2010 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січ. 2002 року. № 26-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/26-2002-%D1%80>

294. Про затвердження Програми реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003–2010 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 черв. 2003 року. № 877. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/877-2003-%D0%BF>

295. Концепція реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом

наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 верес. 2010 року. № 1808-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1808-2010-%D1%80>

296. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 серп. 2013 року. № 735-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80/paran8#n8>

297. Звіт перед українським народом. Десять років на варті правопорядку. *Міліція України*. 2002. № 2. С. 2–10

298. Україну кумарит: бесіда с начальником Главного следственного управления МВД Украины генерал-полковником П. Колядой. *Человек и закон*. 2000. № 9. С. 22–23.

299. Про реорганізацію підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків МВС України : Наказ МВС України від 3 берез. 2006 року. № 224. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.1. Т. 7. Арк. 161–169.

300. Борьба с наркопреступностью. Взгляд начальника департамента БНОН МВД Украины. URL: <https://news.pn/ru/criminal/6489>

301. Зозуля Є. В. Міжнародне співробітництво органів внутрішніх справ України в умовах розбудови незалежної держави: історико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2015. 499 с.

302. Про оголошення рішення колегії МВС України : Наказ МВС України від 9 лют. 2009 року. № 64. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 3. Арк. 28–39.

303. Про оголошення рішення колегії МВС України : Наказ МВС України від 4 груд. 2008 року. № 649. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 25. Арк. 237–245.

304. Про проведення заходів з протидії розповсюдженню наркотичних засобів у навчальних закладах : Наказ МВС України від 13 трав. 2011 року. № 186. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 9. Арк. 63–64.

305. Про проведення спеціальної оперативно-профілактичної операції «Інтернет» : Наказ МВС України від 20 лип. 2011 року. № 451. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 27. Арк. 119–120.

306. Про проведення комплексних оперативно-профілактичних заходів під умовною назвою «Батіскаф» : Наказ МВС України від 5 жовт. 2011 року. № 724. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 39. Арк. 170–171.

307. Інформація МВС України щодо виконання порядку денного Асоціації Україна-ЄС. URL: <http://old.npu.gov.ua/mvs/control/main/mvs/control/main/uk/publish/article/744437?jsessionid=755B55700B7993F1A4C241E345C99019>

308. Про ратифікацію Угоди про порядок передачі зразків наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів : Закон України від 20 черв. 2012 року. № 4989-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4989-17>

309. Про реорганізацію Управління боротьби з незаконним оборотом наркотиків МВС : Наказ МВС України від 6 трав. 2015 року. № 527. *Поточний архів Донецького юридичного інституту МВС України. Справа з наказами, вказівками, розпорядженнями МВС України*. Арк. 42.

310. Концепція Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 жовт. 2015 року. № 1053-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-2015-%D1%80>

311. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітряю) : Закон України від 4 лют. 2004 року. № 1433-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433-15>

312. Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції

і дитячої порнографії : Закон України від 3 квіт. 2003 року. № 716-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/716-15>

313. Про затвердження Національного плану дій на 1997–2000 роки щодо поліпшення становища жінок і підвищення їх ролі у суспільстві : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 верес. 1997 року. № 993. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/993-97-%D0%BF>

314. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України» : Закон України від 24 берез. 1998 року. № 210/98-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/210/98-%D0%B2%D1%80/ed19980324?lang=en>

315. Барановський О. В. Правові та організаційні засади діяльності міліції України щодо протидії незаконній торгівлі людьми (історико-правові аспекти). *Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13–14 квіт. 2018 р.). Київ, 2018. С. 9–12.

316. Про затвердження Комплексної програми протидії торгівлі людьми на 2002–2005 роки. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/766-2002-%D0%BF>

317. Про затвердження Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 берез. 2007 року. № 410. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/410-2007-%D0%BF>

318. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 берез. 2012 року. № 350. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-2012-%D0%BF>

319. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 верес. 2011 року. № 3739-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>

320. Про оголошення Протоколу «Про результати переговорів делегацій Міністерства внутрішніх справ України та

Міністерства внутрішніх справ Словацької Республіки» : Наказ МВС України від 22 черв. 1992 року. № 396. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 24. Арк. 6–11.

321. Про створення міжрегіональних підрозділів по боротьбі з міжнародними організованими злочинними угрупованнями в прикордонних областях та Криму : Наказ МВС України від 6 квіт. 1999 року. № 286. *Архів ГУМВС України в Донецькій області за 1999 рік*. Арх. 121. Ф. 20. Д. 3. Т. 3, арк. 208–227.

322. Про створення підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми : Наказ МВС України від 30 берез. 2005 року. № 197. *Архів ГУМВС України в Донецькій області за 2005 рік*. Арх. 232. Ф. 20. Спр. 1. Т. 3. Арк. 74.

323. Про реорганізацію підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми : Наказ МВС України від 29 серп. 2005 року. № 725. *Архів ГУМВС України в Донецькій області за 2005 рік*. Арх. 236. Ф. 20. Спр. 1. Т. 8. Арк. 106.

324. Про затвердження Положення про Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України та примірного Положення про управління (відділ) боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, головних управлінь МВС в АР Крим, м. Києві та Київській області, управлінь МВС в областях та м. Севастополі : Наказ МВС України від 20 жовт. 2005 року. № 931. *Архів ГУМВС України в Донецькій області 2005 рік*. Арх. 237. Ф. 20. Спр. 1. Т. 8. Арк. 158–165.

325. Зозуля Є. В. Міжнародне співробітництво органів внутрішніх справ України: історико-правове дослідження : монографія. Донецьк : Ніка Нова, 2014. 781 с.

326. Про організаційно-штатні зміни в підрозділах кримінальної міліції апарату Міністерства : Наказ МВС України від 6 верес. 2011 року. № 645. *Поточний архів Донецького юридичного інституту МВС України за 2011 рік*. Арк. 2.

327. Про внесення змін до штатів підрозділів кримінальної міліції : Наказ МВС України від 14 жовт. 2013 року. № 981. URL: <http://mvsinfo.gov.ua>

328. Бодюл Є. М. Запобігання транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 79–86.

329. Про запровадження нових критеріїв оцінки результатів оперативно-службової діяльності підпорядкованих ДБЗПТЛ підрозділів : Розпорядження МВС України від 14 груд. 2010 року. № 1152. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.5. Т. 28. Арк. 117–118.

330. Про організацію проведення загальнодержавних оперативно-профілактичних заходів під умовною назвою «Нічне місто» : Наказ МВС України від 12 трав. 2009 року. № 212. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 3. Спр. 1.1. Т. 8. Арк. 230–233.

331. Барановський О. В. Історико-правовий аналіз діяльності міліції України у сфері протидії кіберзлочинності (1991–2015 рр.). *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2019. № 1. С. 4–10.

332. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність : Закон України від 7 верес. 2005 р. № 2824-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 5–6. Ст. 71.

333. Про внесення змін до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність» : Закон України 21 верес. 2010 року. № 2532-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 5. Ст. 32.

334. Кравцова М. О. Кіберзлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2016. 16 с.

335. Про зміцнення підрозділів боротьби з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності та високих технологій при ГУМВС, УМВС УМВСТ : Наказ МВС України від 30 листоп. 2003 року. № 1463. *Архів ГУМВС України в Донецькій області за 2003 рік*. Арх. 193. Ф. 20. Спр. 1. Т. 9. Арк. 54–56.

336. Про зміни в структурі кримінальної міліції апарату Міністерства : Наказ МВС України від 26 груд. 2011 року. № 941. *Поточний архів Донецького юридичного інституту МВС України, справа з наказами, розпорядженнями, вказівками МВС України за 2011 рік*, арк 71–72.

337. Про організацію діяльності Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України та підрозділів боротьби з кіберзлочинністю ГУМВС, УМВС : Наказ МВС України від 30 жовт. 2012 року. № 988. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0988320-12>

338. Кобилянська Л. М. Кіберзлочинність як глобальна загроза економічній безпеці сучасної держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 8(5). С. 14–17.

339. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки щодо допомоги з правоохоронних питань від 9 груд. 2002 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_103

340. Лешукова І. В. Проблемні питання міжнародного співробітництва у сфері протидії кіберзлочинності. *Актуальні питання розслідування кіберзлочинів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2013 року.). Харків : ХНУВС, 2013. 272 с.

341. Інформація МВС України щодо виконання порядку денного Асоціації Україна-ЄС. URL: <http://old.npu.gov.ua/mvs/control/main/mvs/control/main/uk/>

342. Революція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України. URL: <https://don.kievcity.gov.ua/files/2015/11/13/1314.pdf>

343. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року. «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» : Указ України від 14 квіт. 2014 року. № 405/2014. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014>

344. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.

345. Український інститут національної пам'яті. Воїни. Історія українського війська: добровольчий батальйон – Збройні сили України. URL: <http://www.memory.gov.ua/news/voini-istoriya-ukrainskogo-viiska-dobrovolchii-batalion-zbroini-sili-ukraini>

346. Інформація МВС України. URL: https://dt.ua/UKRAINE/u-zvilnenih-mistah-donbasu-ponad-50-milicioneriv-zradili-ukrayinu-147891_.html

347. Барановський О. В. Нормативно-правове та організаційне забезпечення діяльності спецпідрозділів міліції особливого призначення у зоні проведення антитерористичної операції на Сході України (2014–2015 рр.). *Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 8–9 берез. 2019 року). Одеса, 2019. С. 6–9.

348. У Дніпропетровську формують батальйон «Дніпро». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25361575.html>

349. Патрульна служба поліції особливого призначення. URL: <http://www.wikiwand.com/uk/%D0%>

350. Про створення спеціальних підрозділів міліції ГУМВС, УМВС : Наказ МВС України від 28 лют. 2014 року. № 153. Київ : МВС України, 2014. 13 с.

351. Про реорганізацію спеціальних підрозділів міліції : Наказ МВС України від 14 лип. 2014 року. № 665. Київ : МВС України, 2014. 23 с.

352. Мошенська В. О. Правове регулювання діяльності підрозділів міліції громадської безпеки особливого призначення. *Європейські перспективи*. 2014. № 10. С. 70–76.

353. Про затвердження Положення про підрозділи міліції громадської безпеки особливого призначення : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 8 трав. 2014 року. № 447. *Офіційний вісник України*. 2014. № 37. Ст. 1006.

354. Про внесення змін до законів України щодо боротьби з тероризмом : Закон України від 5 черв. 2014 року. № 1313-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 50. Ст. 1308.

355. Про деякі питання відрядження до зони АТО : Наказ МВС України від 3 лют. 2015 року. № 123. *Поточний архів Донецького юридичного інституту МВС України, справа з наказами, розпорядженнями, вказівками МВС України за 2015 рік*. Арк. 36–37.

356. Про зміни в структурі апарату Міністерства : Наказ МВС України від 1 лип. 2014 року. № 616. *Поточний архів Донецького юридичного інституту МВС України, справа з наказами, розпорядженнями, вказівками МВС України за 2014 рік*. Арк. 38.

357. У МВС створено спеціальний підрозділ управління батальйонів міліції особливого призначення. URL: <http://old.npu.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1089838>

358. Електронна версія журналу «Кореспондент». Аваков назвав спецпідрозділи МВС і Нацгвардії, які воюють в зоні АТО. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3386723-avakov-nazvav-spetspidrozdily-mvs-i-natshvardii-yaki-vouuit-v-zoni-ato>

359. Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016) / [за заг. ред. І. Руснака). Київ : Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняхівського, 2017. 162 с.

360. Про реорганізацію спеціальних підрозділів міліції : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14 лип. 2014 року. № 665. Київ : МВС України, 2014. 23 с.

361. Українські новини. Інтернет-версія. Штат батальйону «Донбас» збільшать. URL: <https://ukranews.com/ua/news/268319-shtat-specbatalyonu-donbas-zbilshat>

362. Інформація прес-служби Головного управління МВС України в Донецькій області. URL: <https://www.5.ua/ato-na-skhodi-na-donechchyni-stvoreno-militseiskyi-spetspidrozdil-shvydkoho-reahuvannia-foto-94841.html>

363. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво : Закон

України від 5 жовт. 2010 року. № 2576-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 6. Ст. 48.

364. Про вступ України до Інтерполу : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 верес. 1992 року. № 555. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-92-%D0%BF>

365. Про Національне центральне бюро Інтерполу : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 берез. 1993 року. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-%D0%BF>

366. Про представників Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполу : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 серп. 2004 року. № 1043. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1043-2004-%D0%BF>

367. Про заходи щодо виконання Постанови КМУ від 25 берез. 1993 року. № 220 «Про Національне центральне бюро Інтерполу» : Наказ МВС України від 7 квіт. 1993 року. № 194. *Архів ГУМВС України в Донецькій області за 1993 рік*. Арх. 34. Ф. 20. Д. 3. Т. 5. Арк. 83–86.

368. Про створення підрозділів Укрбюро Інтерполу : Наказ МВС України від 15 лют. 1995 року. № 104. *Архів ГУМВС України в Донецькій області за 1995 рік*. Арх. 61. Ф. 20. Д. 3. Т. 1. Арк. 201–202.

369. Про затвердження Програми розвитку МВС України як Національного центрального бюро Інтерполу в Україні на 1997–2000 роки : Наказ МВС України від 10 жовт. 1996 року. № 704. *Архів ГУМВС України в Донецькій області за 1996 рік*. Арх. 79. Ф. 20. Д. 3. Т. 5. Арк. 205–224.

370. Про оголошення Угод про співробітництво між МВС України та МВС інших держав : Наказ МВС України від 6 трав. 1992 року. № 241. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 13. Арк. 212–213.

371. Про оголошення Протоколу «Про результати переговорів делегацій Міністерства внутрішніх справ України та

Міністерства внутрішніх справ Словацької Республіки» : Наказ МВС України від 22 черв. 1992 року. № 396. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 24. Арк. 6–11.

372. Про оголошення документів про міжнародне співробітництво між МВС України та МВС інших держав : Наказ МВС України від 9 лип. 1992 року. № 420. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 24. Арк. 229–235.

373. Про оголошення Угоди про співробітництво між МВС України та МВС та інших держав : Наказ МВС України від 18 листоп. 1992 року. № 641. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 10. Т. 39. Арк. 170–175.

374. Про оголошення Угоди про співробітництво між МВС України та Федеральним міністром Австрійської Республіки у боротьбі з незаконним оборотом наркотиків та організованою злочинністю : Наказ МВС України від 30 верес. 1992 року. № 564. *Архів ГУМВС України в Донецькій області за 1992 рік*. Арх. 36. Ф. 20. Д. 3. Т. 17. Арк. 37–40.

375. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво : Закон України від 5 жовт. 2010 року. № 2576-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 6. Ст. 48.

376. Наказ МВС України від 16 берез. 2015 року. № 271 «Про затвердження Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу». URL: http://interpol.np.gov.ua/?page_id=1061

377. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки Болгарія від 18 квіт. 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/100_066/sp:wide:max25

378. Угода між Міністерством внутрішніх справ України і Міністерством внутрішніх справ Республіки Білорусь про співробітництво органів внутрішніх справ прикордонних регіонів від 12 трав. 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/112_148

379. Доклад Совету глав государств и Совету глав правительств СНГ о ходе выполнения Межгосударственной программы совместных мер борьбы с организованной преступностью и иными видами опасных преступлений на территории государств – участников Содружества на период до 2000 года. *ЦДАВО*. Ф. № Р-2. Оп. 15. Спр. 7058. Арк. 150–154.

380. Про взаємодію між органами внутрішніх справ держав-учасниць СНД : Лист МВС України від 2 жовт. 1997 року. № 6100/Бч. *ЦДАВО*. Ф. № Р-2. Оп. 15. Спр. 6194. Арк. 3–4.

381. Спеціальний миротворчий центр. Історія участі. URL: <https://smc.naiu.kiev.ua/%D1%96stor%D1%96ya-uchast%D1%96.html>

382. Про проведення навчально-організаційних зборів кандидатів для направлення до підрозділів цивільної поліції ООН у колишній Югославії : Розпорядження МВС України від 12 лют. 1996 року. № 27. *ДА МВС України*. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 1.9. Т. 1. Арк. 85–86.

383. Про створення в Національній академії внутрішніх справ України Центру підготовки кадрів до міжнародних миротворчих місій ООН : Наказ МВС України від 24 лют. 1998 року. № 113. *Архів ГУМВС України в Донецькій області за 1998 рік*. Арх. 101. Ф. 20. Д. 3. Т. 1. Арк. 135–136.

Наукове видання

БАРАНОВСЬКИЙ Олександр Віталійович,
ЗОЗУЛЯ Євген Вікторович

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ
НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ**

Монографія

Верстка – Ю.С. Семенченко

Підписано до друку 03.03.2021 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 12,79. Наклад 300. Замовлення № 1602-311.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво та друк: ОЛДІ-ПЛЮС
вул. Паровозна, 46а, м. Херсон, 73034
Свідоцтво ДК № 6532 від 13.12.2018 р.

Тел.: +38 (0552) 399-580, +38 (098) 559-45-45,
+38 (095) 559-45-45, +38 (093) 559-45-45
Для листування: а/с 20, м. Херсон, Україна, 73021
E-mail: office@oldiplus.ua